

~~50881~~

50910

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

V. ÉVFOLYAM

1936. ÁPRILIS

4. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.

Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.

Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornaia.

Előfizetési ára egy évre 80.— KČ, 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.

Egyes szám ára 8.— KČ, 2.— P. 40 lei, 15 dinár.

A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

V. évfolyam

4. szám

1936. április

TARTALOM

	Oldal
PONGRÁCZ KÁLMÁN: Új humanizmus?	1
SZABÓ PÁL: Politika	15
TAMÁS LAJOS: Szobor	33
EGRI VIKTOR: A topázköves gyűrű	34
ERDÉLYI JÓZSEF: Délibáb	50
BELLYEI LÁSZLÓ: Bórembuk	52
FÖLDES GYÖRGY: A virtus	72
HERCEG JÁNOS: Bolond a nagyvárosban	78
FÉJA GÉZA: Magyar Irodalmi szemle	84
MARÉK ANTAL: Irodalmi szemle	88
Kritika	92
FARKAS ISTVÁN: Szlovák könyvek	93
Szlovák folyóiratszemle	96
SZENT-IVÁNY GÉZA DR.: A palóc magyarság ethnikuma	100
Színház, film	112
Rádió	125

50884

EGYETEMI KÖNYVTÁR

Budapest

PONGRÁCZ KÁLMÁN:

Atengedett fölőspéldány

UJ HUMANIZMUS?

Küldöm dr. Strohbach Jenő
kedves barátomnak..

Paradoxonnak látszik és mégis igazság: igazán korszerű csak az lehet, aki végzettszerűen korszerűtlen. Mire, egy gondolat, felismerés vagy szellemi áramlat általánosan elfogadottá lesz a társadalom életében — ez az igazság már igen sok tekintetben korszerűtlenné is vált. Hiszen a változás mások által még észre nem vehető jelentkezését észrevenni, öntudatosítani, formálni, rendszerbe önteni — ez csak zsenik, írók, tudósok, politikusok, művészek privilégiuma. Ők azok, akik az élet felismerhetetlen nyers erőit a fejlődés vagy más ideál érdekében „munka alá veszik”, hasznosítják, kiformalják, öntudatosítják és rendszerbe öntik s bár munkájuk a lét legrejtettebb s legmélyebb vonatkozásai mellett csak kezdetleges szárnypróbálgatásnak látszik, mégis az egyes változásoknak nevet ők adnak, s az ő tolluk, ecsetjük, vésőjük az a szerszám, amellyel egy új igazságkört, vagyis egy új világot lehet teremteni a semmiből: egy gondolatból, érzésből vagy szeszélyes hangulatból.

Ki gondolta volna a múlt század végén, hogy a még szerzőjük által is korszerűtlennek bélyegzett elmélkedések már egy félévszázad múltán annyira aktuálisak lesznek? Amikor a hetvenes években Nietzsche megírta „Unzeitgemässe Betrachtungen” c. munkáját biztosan maga sem számított arra, hogy fejtegetéseit majd komolyan veszik, sőt meg is akarják valósítani éppen azok a filiszterek, akiket ő annyira lenézett és szíve legmélyéből megvetett. De hiába! Tempora mutantur... A filozófusokat még akkor sem igazolja az idő, ha álmaikat valóra is váltja. Nietzsche célkitűzése: a görög történelem életformáló tradícióinak követésében saját magára találó németiség ma hivatalos program a III. Birodalomban. De milyen ironiája a sorsnak és milyen tragédiája a filozófusnak, hogy ennek a hellén—német ujjaszületésnek hőse ma nem az ő általa megálmodott apollói magaslatokban élő Übermensch, hanem a harci zsákmány után induló és európai kultúra ellen törő német kispolgár — német tömegember. A legszélsőségesebben individualizmust hirdető elmélet lett az eddigi leghatalmasabb kollektív megmozdulás kiindulópontja. „Sklavenmoral” lépett a megálmodott „Herrenmoral” helyébe. Az individuum „fölemelése” helyett ennek tervszerű teljes feloldása lett hivatalos program s

mindaz, amit Nietzsche az egyéntől és az egyén számára követelt — a kollektivumnak lett átadva. Az Übermensch jogaiba és örökébe a német nép lépett. Minden uraló és minden fölül emelkedő „úr” többet nem az individuum, hanem az északi faj legszebb, legtisztább, legtöbbreható megtestesülése: a német nép és a német állam. A „Wille zur Macht” elve többet nem Napoleonokat és Bismarckokat szül, hanem nacionalszocialista népet és államot, mely éppen olyan magától értetődő nembánomsággal tapossa el az egyén és más népek jogait és életét, mint ahogy azt a szegény filiszterek rovására Nietzsche az Übermensch számára megálmodta és követelte.

Úgy látszik azonban Keyserlingnek igaza van: a történelem kontrapunktikus módon folyik le. Akció minden esetben reakciót szül s az egyes lét- vagy értékelési formáknak ez a variációja, illetve eme variációk ismerete adja meg a históriának a „magister vitae” méltán kiérdemelt epitheton ornans-át. A kötött és szabad társadalomszervezési formák, mint ellentétek között folyik le az emberiség élete s ezért követi az arisztokratikus korszakokat, majd minden esetben demokratikus, vagyis a minőségit, a mennyiségi időszak. Mig a görög bölcsélet a mithológiából táplálkozik, illetve kosmocentrikus beállítottságú, az állami és társadalmi élet is szigorúbb keretek közé van szorítva, mint később, az istenek halála után Sokrates és Platon idejében, mikor az állami és községi lét már lazul, mert kialakul az egyéni szemlélet és racionális síkba helyeződik a filozófia. A kereszténység már visszahatást jelent az európai kultúra eme első racionalista és individualista korszakával szemben. A világszemlélet theocentrikus beállítottságú, tehát kész, befejezett, egész, minek folytán a középkori állam is kötött formák között alakul ki és szigorúan körvonalazott rendi jelleget nyer. Azonban ez az akció is reakciót vált ki. Jött a humanizmus, renaissance, hitújítás, felvilágosodás. A hit és bölcsélet ezzel újra egocentrikus lett s az egyén előretörése a politikai és gazdasági életben a liberalizmusban nyert intézményesítést. Az állami és társadalmi rend kohéziója ismét csökkent és hanyatlásnak indult. Az „ellenpont-ra” ismét szükség lett. A szocializmus azonban még nem jelentett újat, csak jelezte a változás irányát. Gazdasági és politikai koncepciója volt ugyanis csak más, de világnézete még polgári keretek között mozgott: materialista volt racionalista szálakkal átszőve. Új világnézetet vagy ha tetszik, új mithoszt csupán a bolsevizmus és a nemzeti szocializmus tudtak teremteni a osztálymentességen és faji gondolaton felépült elgondolásukban. Coudenhove Kalergi találóan ír-

ja: „A bolsevizmus alkotja ma a világ leghatalmasabb és legzártabb hatalmi rendszerét: egyszerre Egyház, Állam és Tröszt... A III. Internacionálé a legfiatalabb és legaktivebb valamennyi vallásközösség között. Világot átfogó egyház, megszámlálhatatlan hívővel és prozelitával a világ minden táján, akik készek Lenin isteni küldetésének betöltéséért életüket áldozni.” — Ugyanezt el lehet mondani — faji ke-
reték között — a német nemzeti szocializmusról és Hitlerről is.

Az osztályuralmi és faji etatizmus illetőleg kollektivizmus mai korszakában tehát önkéntelenül felmerül a kérdés: Vajjon — a filozófus és nem a profanum vulgus szemével nézve — ki ma az igazán korszerű és ki az igazán korszerűtlen? Az az igazi „írástudó”, aki ma alázatosan vagy lelkesülten beáll „hívőnek” az osztály vagy faji gondolat szektáriu-
sai közé és nem akar a jövőbe látni vagy az, aki a megálmodott jobb jövő kedvéért megvetéssel elfordul a jelentől? — Nyugodtan kijelenthetjük, hogy egyik sem! Az igazi írástudó a bölcselő szemével néz és mindent megért, hogy mindent megbocsáthasson. Ez a bölcséleti vagy históriai nézőpont azonban nem menti fel az alól a kötelesség és hivatás alól, hogy — Sokrates útmutatásához híven — magára ne vállalja a korszerűtlenség vádját a jövő korszerűsége érdekében. Hiszen minden gondolkodónak tisztában kell lenni ephesosi Herakleitos törvényével: panta-rhei, kai chórei — minden folyók, minden örökös folyamokban, örökös fejlődésben van. Minden ember választhat a jelen és jövő között s a filozófus azért választja a jövőt, hogy egyszer a jövőben igaza lehessen, a tömegember azért választja a jelent, hogy zavartalanul éljen vagy haszna legyen belőle. A bölcselő benne él a jelenben, hogy megláthassa és megtudja ítélni a holnapot s ez teszi őt a többi ember szemében utópistává. Pedig nem az, csak benne lobog a platonai vágy: megismerni a logos és bios határait és háttérbe helyezni a realitásokat az immateriális élet realitásai: az ideák javára. A gondolkodó szemében a jelen az az archimedesi pont, ahonnan gondolataival, felfedezéseivel, meglátásaival az emberiséget tovább tudja mozditani a haladás és fejlődés irányába. Szegény Nietzsche is nagyon korszerűtlen volt az életében, hogy halálában korszerű lehessen s napjaink gondolkodóinak, utópistáinak és idealistáinak vállukra kell venni ezt a keresztet, ha igényt tartanak arra, hogy egyszer egy még meg sem született nemzedék igazat adjon nekik. Mert ma már a keyserlingi törvény ismét kétségtelemné teszi: új individualista korszak következik, amely revízió alá fogja vonni a jelenlegi kollektív érték és életren-

det. Lehet, hogy a „jelen” még nagyon soká fog tartani, sőt jelenlegi határait is túllépi, azonban az is kétségtelen, hogy az emberiség idealistái ebbe is előbb-utóbb beleunnak, ebből is kiábrándulnak mint eddig is minden rendszerből és elképzelésből s egy új, végeredményben soha el nem érhető világot fognak majd ismét keresni. Hogy nem érik el, az kétségtelen. De az idealizmus éppen ebben a keresésben rejlik és az idealisták összeesküvésének következményeit még sohasem sikerült a világnak elkerülni.

A XX. század legnagyobb problémája ma tehát kétségtelenül az, hogy a jelenleg kialakulás alatt álló kollektív életrend vajjon alkalmas-e arra, hogy egy olyan új életszemléletnek, bölcseletnek, művészetnek, irodalomnak és politikai koncepciónak adjon életet, mely méltó utódja és folytatója lenne a kontinensünket annyira karakterizáló görög-római és keresztény műveltségnek, vagyis képes lenné-e — egy a hívei által már kilátásba helyezett — új humanizmust létrehozni? Vajjon a faj és a dolgozó egyetlen társadalmi osztály dicsőítésének mítoszából képes-e kiemelkedni egy „harmadik” kizárólag proletár vagy kizárólag nemzeti humanizmus? Vajjon az eddig mindig egocentrikus beállítottságú két európai humanizmussal szemben sikerült-e egy új közösségi, szociocentrikus humanizmust létrehozni, egy új „polis-humanizmust” megalkotni amint azt a görög bölcselet és történelmet német nemzeti szocialista használatra átírt Stenzel és Friedlander állítják? Vajjon a töke kisajátításával vagy a termelőeszközök és a technika humanizálásával tehát tisztán gazdasági alapon létrehozható-e egy olyan új humanizmus, mely ugyanolyan mélyen tud beletekinteni az emberbe és abból ugyanannyi lelki és szellemi értéket felszínre hozni, mint ahogy azt az első két humanizmus tette? Mert tévedés azt hinni, hogy csupán Hellas és Róma és a renaissance korának tudománya jelentett Európá számára humanizmust. Humanizmus kettő volt, de nem a történetírók által felállított sorrendben, mert a második humanizmus maga a kereszténység volt. Hellas a gondolkozó, a keresztény Európa és érző és hívő ember humanizmusát teremtetten meg s ebben az utóbbi fejlődési fokban a renaissance korbéli humanizmus csak egy kis epizód volt, sokkal inkább a klasszikus ókort felelevenítő kultúrdivat, mint szerves vagy természetes tartozéka és megnyilvánulása az immár megmásíthatatlanul kereszténnyé vált európai kultúrának. Mindkét korszakban kiindulópont és központ az egyén volt, az individuum előbb szellemi majd lelki autonómiaja, a mikrokozmosz önmagából merítő és önmagával szemben felelősségre utalt racionális és spirituális vergő-

dése, harca, győzelme. S ha mindkét szemléletnek és bölcseletnek meg is volt a maga akár nacionális, akár supernacionális „közösségi” elmélete, mégis primus az egyén volt, a gondolkodó vagy érző „én” aki csak akkor cselekedett, ha tette súlyát vagy célját előbb az értelem vagy lelkiismeret mérlegén lemérte. Az új „polis-humanizmus” azonban megfordítja ezt az értékrendet. Nincs normatív vagy absztrakt értékrendje, mert alaprincipiuma maga a nyers élet s ennek megnyilvánulásait avatja normákká ahelyett, hogy megfelelő szelekcióval ő vinne bele rendszert az önmagát percről-percre változtató létbe. Semmi sincs tehát önmagáért vagy az örökkévalóért, csak a pillanatért, a harcért, az eredményért, a faj vagy osztály-élmény fenntartásáért vagy hiánynélküli kielégítéséért. Az egyén autonómiája éppen úgy megszűnik, mint a vallásé, a művészeté vagy tudományé. Hangulatok és ösztönök között élek ész és morál helyett. Az élet fix pontja rajtam kívül esik, tehát csak létezem, de nem élek. Hogy mit érek, hogy hol a helyem, mi a felelősségem vagy küldetésem — nem magam határozom meg, hanem az a közösség, mely pusztán létének és különállásának minél szélesebb alapon való kiépítésén és biztosításán kívül más célt nem tud és nem is akar az életben felfedezni. Előbb van végeredményben a tett, mint a meditáció. Az élet szabályoz engem és nem én az életet. Átengedem magam ösztöneimnek és romboló szenvedélyeimnek, de nem azért, hogy ebből a dionysoszi élményből azt mentsem ki és hozzam felszínre, ami örök és általánosan emberi vagyis humánus bennem, hanem azért, hogy a faji vagy osztályharc jogosnak és igazságosnak hirdetett láisser faire elvének minél hiánytalanabban érvényt szerezhessék. A liberális társadalmi rend lesajnált, agyonkritizált, antihumánusnak nevezett szabadverseny-élvét ezzel kollektív síkba helyeztem és úgy társadalmi, mint államközi tekintetben egyetlen életszabályozó elvvé tettem annak igazságtalan vagy káros kihatásait még csak megnagyobbitva és felfokozva. A harc lett létem egyetlen és kizárólagos célja, ezért adom fel egyéniségemet, ezért olvadok be a közösségbe, ezért építek a faj vagy osztályközösség új „polis” fogalmán belül ki egy eddig ismeretlen szellem és értékrendet, egy új, tett, harc, — vagy „közösségi humanizmust.”

Ez az új világ kultúrhistorikusok képzeletében talán felépíthető, sőt a valóságban is megvalósítható, amint a Szovjet vagy III. Birodalom példája bizonyítja. De nagy kérdés, hogy megmaradhat-e ilyennek. Amint a liberalizmus atomizálta a társadalmat, úgy atomizálja ez az új elmélet az

emberiséget, vagy közvetlen kultúrhazánkat. Európát. Az osztály és faji harc intézményesítése ma már olyan luxus, amit többet nem engedhet meg magának a fehér faj, ha kontinensünk színes népek felett gyakorolt uralmát meg akarja tartani és őrizni. De mindezeknél még nagyobb kérdés, hogy ez az elmélet mint ilyen megmaradhat-e praxisban saját maga által vont korlátai között és az alkalmazkodás hatalmas, senki és semmi által nem mellőzhető törvénye előbb-utóbb nem fog-e olyan változtatást eszközölni ezen a theorián, hogy csupán jelszavakban és külsőségekben maradjon hű önmagához, de lényegében és tartalmában megváltozik már azelőtt, hogy tulajdonképpen megszületett volna? Hiszen nem felejtjük el, hogy a jelenleg általunk kellemesnek és „méltányosnak” tartott polgári rend is Robespierrel és Marat-val kezdődött s nem kellett hozzá egy évszázad, hogy a forradalom oroszlanjai békés kispolgárokká és vasárnapi családi kirándulást tevő kis burzsoákká váljanak, akiknek természetrajzát Maupassant és Zola irták meg utólrétegetlen hűséggel és tökéletességgel. Ez a lecsillapodási és leszűrődési folyamat ma már a Szovjetállamban is bekövetkezett, amint azt a legújabb oroszországi útleírások is bizonyítják s körülbelül igazuk van azoknak, akik azt állítják, hogy nem kell egy félévszázad és a vérszomjas bolsevik forradalmár szintén kispolgárrá válik. De ha ez elkövetkezik felmerül egy újabb kérdés: Ugyanannak az állam, társadalmi vagy forradalmi rendnek lehet-e ezt az immár „második periódust” is tartani? Nem visszakanyarodás és visszatrátás-e ez a mult vagy mondjuk így az élet egyetlen, lehetséges és örök formáihoz? Hiszen ha a jelszavak vagy a világnézeti felfogást vagy hatalmi rendet szimbolizáló jelvények megmaradnak is, az élet megy tovább, Herakleitos törvénye érvényesül. A harc elül, a társadalom hűtlen lesz a fegyverekhez és a béke vagy saját egyéni problémái felé fordul, vagyis humanizálódik e szó egyetlen és örök értelmében. De ez már többet nem az „Új”, hanem az „állandó” rend még akkor is ha a forradalom által kiharcolt vagy megteremtett keretek között érvényesül is. A forradalom kultúrája és humanizmusa átfolyik és átolvad a béke humanizmusának kultúrájába. Új lesz, mert más időben más körülmények között és más események után jött létre, de mégis a régi marad, mert a változott viszonyok között is az állandó és örök embert keresi. A harc forrpontján tehát nem lehet és eddig még nem is sikerült kultúrát teremteni vagy stabilizálni — minden erre irányuló kísérlet meddő és hiábavaló. A szelleme vagy lelke felé, vagyis a „befele” forduló ember teremti a kultúrát és humanizmust és mindig egyedül,

mert ezt a feladatot helyette más elvégezni nem tudja. Az új mítoszok is csak akkor lehetnek tehát egy új humanizmus forrásai, ha mai zavarosságuk kitisztul, ha az ujonnan kialakult keretek között a végeredményben itt is önmagát kereső ember megindul saját belső világa és csodálatos individualitása felé.

Tarthatatlan és elfogadhatatlan tehát a kollektív társadalmi törekvéseknek az a nézete, hogy miután a faj, osztály vagy küzdelem érzet és vágy szintén emberi adottság és megnyilvánulás — ezeken egy új kultúrát éppen úgy fel lehet építeni, mint a régi alapokon. Ezek a törvényszerűségek csak individuális és békés síkban érvényesek. A faji érzés és az osztályharcban érvényesülő egyéni érvényesülési vágy tényleg emberi dokumentumok, de érvényesítésüknek harcias módszerét az emberi jólét és művelődés eszközének tekinthetjük csupán, nem pedig egyetlen és végső céljának. A harc a pillanatnyi és elkerülhetetlen rossz, a kellemetlen, a bántó, néha szükséges kivétel, de nem a természetes és magától értődő szabály. A gyilkosság vagy rablás emberi dokumentum, emberi megnyilvánulás, de erre kultúrát, rendet, humanizmust építeni nem lehet. Az igazi humanizmus eszménye a meditáló és kontempláló egyes, aki azonban éppen emelkedettsége és tudása miatt felül tud emelkedni az apró érdekek és bántó előítéletek akadályain és sokkal nagyobb érzéke van a kultúra iránt, sokkal jobban szereti a bárhol, bármilyen időben vagy bármely népnél megnyilvánuló humánusmot, minthogy azt képes lenne érdeklődéséből vagy világszemléletéből primitív módon mellőzni vagy kirekeszteni. Az a jelenlegi német felfogás tehát, hogy a görög kultúra azért emelkedett egykori magasságára, mert elsősorban nemzeti volt — tarthatatlan. A görög polis határai közé foglalt görög szellem, görög vér, görög művészet, görög tudomány és politika több volt az ókorban, mint egyetlen nép nagysága vagy dicsősége: Európában, de talán az egész akkor ismert világban Hellas jelentette a művelt embert. Később, amikor a kereszténység megszületett ez a kör tágult, mert a népvándorlás barbár népei körülbelül egyszerre érkeztek el a kereszténységhez, tehát művelődésük első elemeit egyszerre kapták. Eötvös ama nézetét tehát, hogy: „az ókorban a haladás sohasem általános, csak a keresztény civilizációval” tűnik fel a népek társasága — némiképen revízió alá kell vonni. Históriailag ez éppen olyan tagadhatatlan tény, mint ama körülmény, hogy a kereszténység volt az első vallás vagy — világi nyelven szólva — filozófia, amely az általános emberi, tehát mai értelemben vett internacionális szempontokat hangsúlyozta és

kiemelte. Demokritos és a stoikusok hangoztatják ugyan a kozmopolitizmus nagyságát és szépségét, azonban ez náluk sokkal inkább kultúrális, mint morális elv, csak logos-eszme, nem pedig törvény-nomos. De a görög kultúra mégis azért maradt meg kimondottan faji, illetőleg nemzeti kultúrának, mert Európában vagyis a görög néphez közel nem éltek más olyan kultúrált népek, amelyekre a hellén civilizáció hatással tudott volna lenni. Ezt a tételt bizonyítja Róma. Amikor a római nép hatalma és gazdagsága kezdett növekedni, a görög kultúra nem csak inspirálója, hanem egyenesen teremtője lesz a latin civilizációnak. Az ókorban Európa: előbb Hellas, aztán Róma. De a középkorban már megváltozik a helyzet. Európa: Európa lesz egy hittel, egy kultúrával, de különböző népekkel. Később amikor a hitujítás megbontja a vallási egységet, ez sem megy a civilizáció rovására, mert továbbra is keresztény jellegű marad s a laikus tudományok kifejlődésével és emancipálódásával új kapocs létesül és új szál szövődik a kontinens népei között: az internacionális szint nyert tudomány, amely egész a múlt század elejéig közös nyelvet is beszélt: a humanista eszményt szinte önmagától szülő latin nyelvet. A legújabb kor tudományos, technikai, közgazdasági és politikai vívmányai és kapcsolatai tehát éppen azt tennék logikussá és érthetővé, ha ez a processus tovább haladna. Ha az irodalom és tudomány a múlt században át is tért a nemzeti nyelvek használatára és ezáltal demokratizálódott célkitűzéseiben és methodikájában mégis általános és supernacionális maradt, mert ezt a tudomány jellegének feláldozása nélkül el sem kerülhette. A nemzeti eszme ekkor még tudományos téren azt jelentette, hogy szaporítani kell egy-egy nemzeten belül a „kímült fők” számát és a tudomány általános érvényű törvényeit értékesíteni kell a nemzetek életében is. Ez a felfogás még megőrizte a tudomány integritásának és autarkijának elvét, ez még örök igazságot keresett és tanult a tudás öncélúságáért. A kétszer kettő ekkor még Franciaországban és Németországban is négyet jelentett. De manapság ez az ideál már elveszett. Az „új humanizmus” csak annyiban ismer tudományt, morált vagy igazságot, amennyiben az használni tud a fájnak — vagy osztálynak még abban az esetben is, ha belső ellentmondásaival képtelen általános érvényű axiómává izmosodni. Nem azért tanulok, hogy tudjak, és nem azért szabályozom életemet, hogy jó vagy morális legyek, hanem azért, hogy ennek az új, és bizony elég hamis bölcséleti vagy politikai romanticizmusnak legfőbb parancsát betöltssem: megőrizsem magamban az élet egységét, olvasszam egybe a feltételezett, de bizony lényegében

eléggé meghamisított és félremagyarázott görög minta után a bios és logos határait, vagyis kíséreljem meg a sok esetben egymást tűz és vízként pusztító emberi dualizmus teljes megszüntetését, az örök és mulandó harmóniáját, a vér, szellem és lélek hellasi entelecheiáját, egybeolvadását.

Az új humanizmus hirdetői azonban egy lényeges körülményről megfeledkeztek: szem elől tévesztették ugyanis, hogy „visszatérni” a történelemben sohasem lehet és egyetlen kultúra sem tud úgy önmagából kilépni, hogy mégis kultúra maradjon. A görög ideált ma már nem lehet megvalósítani egyszerűen azért, mert közben és általunk megvalósult és kifejlődéshez jutott a keresztény civilizáció. Az elmúlt kétezer év nem mulhatott el nyom nélkül és Hellas még akkor sem tudna újjászületni, ha a Vatikán helyett az Akropoliszt tenné meg a kontinens szakrális központjává. Egyetlen gondolkodó és érző ember sem tudja megtagadni Eliot igazságát: „A már meglévő alkotások egy olyan ideális rendet alkotnak együttesen, amely módosul, amikor közzük lép az új mű. A már meglévő rend teljes az új mű megérkezése előtt is. De hogy az új hozzájárulása után is létezhessek, az egész meglévő rendnek, ha még olyan kevésbé is, de meg kell másulnia. A multat meg kell, hogy változtassa a jelen éppen úgy, mint ahogy a jelent irányítja a mult.” — Szellemi és morális téren ma már elérhetetlen és utánozhatatlan az ókori élet, mert mi, az esetleges megvalósítók talán akarunk és tudunk nélkül is más alaprincípiumokkal lépnénk ebbe a kultúrkörbe. Mi már elpusztíthatatlanul keresztények maradunk még akkor is, ha erről mit sem akarunk tudni s kultúránk harmónikus átélése sem képzelhető ma már e más formában, mert ez vagy civilizációnk hanyatlását, vagy egyéni konfliktusaink szaporodását fogja maga után vonni. A görög és római kultúra különben is kiélte magát és szinte törvényszerűen vezetett el a kereszténység megszületéséhez. Nem mint szellemi konstrukciók omlottak össze, hanem érzelmi gyökereik száradtak el. Akármilyen magasra emelkedett is a szellem, a lét végeredményben vigasztalan lett. Gyönyörűek Flaubert sorai, amelyeket erről a korról ír híressé vált leveleiben: „A régiek melanchóliáját mélyebben látom, — írja — mint a modernéket, akik valamennyien többé-kevésbé a fekete gödrön túli hálhatatlanságról énekelnek. De a régiek szemében ez a fekete gödör maga volt a végtelenség: álmaik valami mozdulatlan ébenszín függönyön rajzolódnak le és vonulnak tova. Nem állatszik itt jajkiáltás, nincs görcsös megremegés; csak a gondolkozó arc rögződik elénk. Istenek már nincsenek és Krisztus még nem jött el: volt pillanat — a Cicerótól Mar-

cus Aureliusig vezető időben, — amikor nem volt más c s a k a z e m b e r .” — Görögország történetében e korszaknak Sokrates és Platon kora felel meg. És a mi civilizációnkban pedig a racionalizmus időszaka, amely a múlt században kulminált és a spekuláció szenvedélye háttérbeszorított minden más szempontot. Az „intellektualizmus túlhajtása” azonban csakugyan megbosszulta magát és a bios meg logos merev szétválasztásának tényleg bekövetkeztek hátrányos következményei. Amint azonban Hellas és Róma sem tudott más lenni soha, mint „önmaga” és pusztán a kereszténység felvételével is elpusztult volna anélkül, hogy a barbárok rombadöntötték volna, mert civilizációjának alapjait tagadta volna meg — úgy a mi számunkra sincs más kiút és választanunk kell Európa fenntartása vagy egy új, eddig ismeretlen és sokak által egészségesebbnek hirdetett barbár korszak között, melyből — mint gomolygó és széteső ködfoltból — hosszú idő folytán talán megszületik egy új civilizáció. Ez azonban még akkor sem lesz Európáé vagy a jelenlegi európai nemzeteké, ha a most élő népek vagy ezeknek közvetlen utódai is lesznek megalkotói vagy felépítői. Más, új és nekünk végeredményben idegen lesz, mert ezzel kiléptünk abból a kultúrkörből, mely kétezeréves európai fejlődésünk alapja, oka és kialakítója volt.

Ma Európa nagyon beteg. Szellemileg és fizikailag egyaránt. Pusztán szellemisége a racionalizmus időszakában nagyon magasra emelkedett, elérkezett a „platonai és marcus-aureliusi korszakhoz.” Itt a Spengler által megjósolt utolsó stáció, amelyen túlmenni önmagunk és speciális jellegünk feladása nélkül talán nem is lehet. Kényes, nehéz, felelős dilemma elé lettünk állítva: vagy tovább megyünk egy ismeretlen új rend felé, vagy megújítjuk magunkat eddigi kultúránk szellemiségében. Az első utat választotta az orosz és német nép, a második utat kell választania a kontinens minden más népének — melyek európaiak akarnak maradni. Mert a bolsevizmus és nacional szocializmus részint ködös, részint primitív ideológiája minden csak nem európai termék. A szellemi körvonal nélküliség és székepszishiány már bizanci-orosz, talán csak félig európai, és nagyobb hányadában inkább ázsiai jelleget árul el s ha hiszünk a vér mítoszában talán nem lehet véletlennek tartanunk, hogy a germán fajiság ködös elméletét a vér szerint szláv porosz nép alkotta meg a vérében teljesen tiszta délnémetiséggel szemben. Talán nem véletlen, hogy a buddhizmus szellemiségének a danzigi születésű Schopenhauer nyit utat elsőnek az európai bölcsleletben és a keresztény ideológiától elforduló weimari Németországban is Berlin a keleti bölcsleleti rendszerekkel kacérkodó filozófusok Mekkája. A szláv vér

ösztönszerűen húzódik a szellemi vagy hit kristályos rendszereitől s ezért ellenpólusa neki az a latin szellem, mely forma érzékében egyformán tud katolikus vagy racionalista lenni, de képtelen orthodoxá vagy materialistává válni, mert a filozófiában is csupán a világosságot és napfényt szereti. A francia—német ellentét magja talán ebben a két egymástól különböző életszemléletben vagy életformában van elrejtve s ez az oka biztosan annak is, hogy e két nemzet versengése csak azóta vált engesztelhetetlenné, mióta a német törzsek feletti irányító szerep a poroszok kezébe lett letéve. Ázsia és Európa küzdelme tehát ma új formák között újult ki s az ázsiai-szláv szellem ma nemcsak az orthodoxiában és bolsevizmusban, de egy új nacional-pantheizmusban is fenyegeti kultúránk szellemi és értékállományát.

Tarthatatlan és felületes megállapítás tehát André Gide ama álláspontja, hogy a nacionalszocializmus ideológiája tulajdonképpen Barrés munkáiból nőtt ki, amint azt nemrégiben Nouvelle Revue Française-ben közölt immár híressé vált naplójegyzeteiben hirdette. Ime még a kommunista, tehát fajilag közömbös Gide is beleesik a nemzeti féltékenykedés előítéletébe és nem tudja elviselni, hogy keletkezzen Európában egy olyan új mozgalom, melynek ne Franciaország lenne a bölcsője. Ez azonban téves és némiképpen primitív álláspont is. A ma európaszerte hódító irracionális musnak vagy ha tetszik: új romanticizmusnak — Barrés-től függetlenül is meg volt a maga bölcséleti genezise. Ennek az új periódusnak első öntudatos képviselője és megtestesítője tényleg franciaországi bölcselő volt — Bergson. De amilyen ellentétek vannak az egyes racionalista alapon megkonstruált bölcséleti rendszerek között, olyan éles határvonalakkal választható szét az irracionalista bölcséletrendszer is. A tulajdonképpen, tehát konkrét létet neglígáló, s ekként csupán csak egy „absztrakt ember” fogalommal operáló racionalizmus ha revízióra szorult is — nem érdemelte meg, hogy trónjáról végig letaszíttassék. A prae-missa minden európai nép számára — éppen kultúránk egységénél fogva — közösen lett kijelölve és adva: a túlzott racionalizmusban elszáradni és élettelené válni kezdő európai szellemet fel kell frissíteni és meg kell újjítani. A konkluziót azonban az egyes európai népek különbözőképpen vonták le. Ha a cél közös is volt mindenütt: az elmélet és gyakorlat, az ideál és élet szintézise, a praxis mégis jelentős eltéréseket eredményezett. A III. Birodalom és a Szovjet elkanyarodtak az európai hagyományoktól, a többi nép pedig most keresi kibontakozásának útját — részint a humanista, részint a keresztény hagyományok életrekelésében

és korszerű revíziójában. Bármelyik következik is be: Európa hű maradt önmagához, mert a két ideál kétezeréves civilizációkban szinte hiány nélkül benne foglaltatik és annak mindenkor alakítója is volt, amint ezt az Aristotelest és Szent Ágostont szintézisbe olvasztani tudó Aquinói Szent Tamás példája is oly klasszikus módon igazolta. Mert Európa ma már és eredeti értékében nem más, mint: Hellas — az antik és keresztény Róma. Gondolkodni még ma is csak úgy tudunk — Pauler Akos szellemes kifejezésével —, ha platonizálunk, és a racionalizmus túlzásaitól is csak úgy tudunk menekülni, ha az Újszövetség cathegoricus imperativusához: a krisztusi philantrópiához menekülünk. A szellem és a lélek méltóságteljes és emelkedett békéje az európai ember számára ma már csak ebből a két rendszerből árad és áradhat, humanizmust egocentrikus értelmezésben csak a két rendszer szintéziséből tudhat létrehozni és minden más irányú vagy minden más összetételű kísérlet csak arra alkalmas, hogy megdöntse Európa s így közvetve a fehér faj és fehér civilizáció szuperioritását. Mert az önmagunk lényegében való megújulás, nem meddő utánpótlás régi mivoltunknak, hanem állandó teremtés, állandó szintézis múlt-jelen és jövő között a kultúránk lényegét képező alapelvek és életigazságok határain belül. Az állandóan változó élet színessége vetődik ránk vissza egyazon idea tükörképéből. Nem teljes tehát, ha rövid ideig tart, mert nem minden helyzetben mutatta meg az embert, nem bizonyította be értékállandóságát, nem mutatta meg szírmainak minden színét, ha összezárja kelyhét minden árnyékra vagy borulatra.

A bolsevisták és nacionalszociálisták által ígért „gazdasági” illetőleg „faji” humanizmus megszületésében tehát nem tudunk hinni. Humanizmus csak egyedülien gondolkozó szellemből és mindenkivel együttérző lélekből születhet. Inter arma silent Musae! Régi igazság, de csodálatosképpen még ma is érvényes. A faji vagy gazdasági program lehet, hogy új korszakot nyit Európa történetében azonban csak akkor alkothat új, ugynevezett „harmadik” humanizmust, ha elődeihez híven leteszi a fegyvert — vagyis tulajdonképpen megtagadja önmagát és rákanyarodik az annyit ócsárolt és ma annyira lenézett európai ösvényre. Ha ezt nem teszi, és tovább halad jelenleg megkezdett útján, úgy talán egy új értékiend szemszögéből nézve még szülhet egy új humanizmust, de európai, vagy európai értelemben vett „harmadikat” sohasem! Az állandósult háború mai korszakában korszerűtlének kell lennünk, hogy igazán korszerűek lehessünk: újra meg kell szeretnünk az emberrel az embert

és a minden nagy alkotás előfeltételét képező békét — az örök humanizmust. Mert nem igaz, hogy a béke szegény, és aki szereti a békét az megalkuvó. Csak a gyávák nyúlnak azonnal fegyverhez, mert érzik, hogy étellel nem, csupán halállal tudnak győzni. Az erőt nem önmagukban, hanem fegyvereikben hordják és nem gondolják meg, hogy háborúban még egy nemzetet sem lehet elpusztítani, mert az életerős népek a békét nyerik meg és nem a háborúkat. Valódi küzdelem csak élők között folyhatik, de életről, tehát igazi küzdelemről csak békében beszélhetünk. A halottak békéje nem szül új humanizmust. Paul Valéry gondolata szívárványt jelent Európa beborult egén: „A béke — írja — az az állapot, amidőn az emberek természetes ellenségeskedése alkotásokban nyilvánul meg ahelyett, hogy rombolásukban jutna kifejezésre, mint a háborúban. Az alkotó versengések és az alkotások harcának ideje ez... a béke az a háború, amelynek menete megtűri a szeretet és alkotás cselekvéseit: tehát bonyolultabb és rejtélyesebb, mint a tulajdonképpeni háború, amint az élet is rejtélyesebb és mélyebb a halálnál.”

Az új és annyit emlegetett „harmadik” humanizmus sem fog megszületni más gondolatokból. Hiszen Európa ma már sokkal öregebb, minthogy képes lenne új életet kezdeni. De sokkal fiatalabb is, minthogy gondolnia kellene az elmúlásra, vagyis arra a percre, mikor többet már nem élő valóság, hanem egy szép, fájdalmas és felemelő történeti emlék lesz egy még meg nem született nemzedék emlékezetében.

Európa ma igen súlyos beteg. De rossz diagnoszták azok, akik ezt a betegséget tüneti kezeléssel meggyógyíthatónak tartják. Nem a bölcsélet, az irodalom, a művészet, a közgazdaság vagy politika beteg, hanem a minden elképzelés és rendszer kiindulópontjául szolgáló és középpontjában álló ember. Kollektív társadalmi rend, vagy korlátok nélküli szabadverseny, szocializmus, internacionalizmus — végeredményben mind törpe kérdések e legnagyobb kérdés mellett: milyen legyen az új európai ember. Ha ez a homo novus újra érdemessé teszi magát az ember névre, úgy a valóság önmagától fog megszűnni. De amíg az európai fehér ember fogalma egyet jelent a racionalizált és technikailag felkészült barbarizmus fogalmával, míg a méltányosságot és humanizmust velünk szemben csak az emberevők között tudjuk feltalálni, mert ők csupán detailban és nem engros, milliószámra gyilkolják az embert, addig hiába minden külső dísz és reprezentatív kultúrforma — Európa nem tud Euró.

pa lenni. Az emberi agyat és az emberi szívet kell humanizálnunk, ez korunk legnagyobb és egyetlen fontos problémája. Ki kell irtani a barbárság divatját és vissza kell vezetnünk az európai embert hűtlenül elhagyott régi és legszen-
tebb előítéleteihez, amit Descartes tételével ellentétben talán így formulázhatnánk: Sum ergo cogito. Vagyunk, tehát ne szégyeljünk gondolkozni és élni, tehát ne szégyeljünk érezni. Anima humana, naturaliter Christiana — mondta Szent Ágoston. Az emberies lélek szükségképpen keresztény. A magasan szárnyaló szellem és a mélyen érző szív tradíciói benne szunnyadnak Európa történeti multjában — kár lenne őket végleg megtagadnunk. Humanizmus e két szellem körön kívül nem építhető fel. Hiába minden keresés, hiába minden tapogatódzás, új és európai humanizmust mást nem tudunk felépíteni. A jövő elég bizonytalan és elég homályos, egy tény azonban kétségtelen: Vagy Európát választjuk és akkor valamilyen formában vissza kell kanyarodnunk a mult tradícióihoz, vagy új jövőt kezdünk, de akkor nincs jogunk humanizmusról, de különösen harmadik humanizmusról beszélni. A nyers ösztönök és pillanatnyi érdekek fölé emelkedve abból kell kultuszt csinálnunk, ami az emberben halhatatlan. Minek munkáljunk mulandót, amikor ugyanilyen fáradsággal az örökkévalót is szolgálhatjuk?

(Debrecen.)

POLITIKA

— Én az elnöki tisztségre Ékes Sándor uramat ajánlanám, — állott fel Örpető és az asztal fölött előre nyújtotta öklét.

Az emberek mereven bámultak Örpetőre, aztán Ékes Sándor uramra néztek, lám csak. Hogy kitalálta ez az Örpető. Ékes Sándor módosabb ember is, ráérő ember is, éppen hogy pártelnöknek való. Feldübörgött a lelkesedés, sokáig vitáztak még és az értekezlet avval a megegyezéssel oszlott szét, hogy ez a lépés közelebb hozza a faluhoz a jobb időket.

A dolog úgy állott, hogy agrármozgalmak száguldoztak végig az Alföldön. Itt is, ott is felütötte fejét a mozgalom, mint nyárutón, ha kigyullad a lúp. A lúptüzek ma még kótyorogva égnek, de fent, a messzi magasságban egyetlen tömeggé csavarodtak össze a lángok és fekete füstjétől nem látszott az ég.

— Elsősorban is követeljük a titkos választást, — öntötte határozott formába Ékes Sándor uram hazamenet a véleményét, mert a mozgolódás szele átcsapott már ugyan a falu fölött, de magát, a lényegyet nem rakta még le az apró házak közé.

— Ez az, Ékes uram. Ez az, — loholt mellette Örpető a sötét estén, szinte megbujva, mint ahogy a kicsik a nagyok mellett szoktak.

— Mert titkos választás nélkül osztán nem ér az egész mozgolódás fenét se, — lázadozott tovább Ékes uram, — és hogy az meglegyen, egyetlen nagy táborba szervezzük meg az összes parasztokat... — elhallgatott. Mert hangtalan, alaktalan elégedetlenség bujdokolt benne adóról, kartellekről és arról, hogy igen magasak a bankkamatok.

— Én már holnap reggel kimegyek a tanyákra, — ajánlkozott a szervezéshez Örpető és mintha minden

eddig bűnökért, mulasztásokért vezekelve, öklével megütötte mellét.

— Helyes. Te öcsém kímélg a tanyákra, maga pedig, szomszéd, bejárja lent az alsó utcákat és megmondja az embereknek, hogy holnap este jöjjenek bé a pártba, — rendelkezett Ékes uram és szíve, szája kinyílt a gyönyörűségtől; mert immár érezte, hogy embereket tenni, venni, küldeni, hívni jó. Jó messze látni az emberek vállán, jó ezekben a viharos időkben velük összebujni és azt mondani: immár pedig nagyon sok az adó.

Mikor hazaért, nyomban lefeküdt. De új világ tárult ki előtte az éjszakán, széles, nagy mezőkkel, ahol a parasztok boldog békeességben élnek, laknak...

Alig hogy beharangoztak másnap reggel, jött a kisbíró. Azt mondta: — Tessék feljönni Ékes uram a község házához, mert hívhatja a jegyző úr. — Csak ennyit mondott. De fontoskodva koppantotta a földhöz botját és elment. Az utcaajtóból visszanézett még, mintha valamit elfelejtett volna.

— Miért hívja a jegyző úr, apja? — kérdezte némi szorongással a felesége.

— Mit tudom én? — húzta fel a vasárnapi csizmát kicsit morogva Ékes uram, — én csak azt tudom, hogy nagyon tekervényes mostanában a jegyzők dolga... — Mindazonáltal lázasan, sietve kapaszkodott a tegnapi történések után, keresett egy pontot, egy foltot, amelybe a jegyző úr jogával, hatalmával netán belékapaszkodhasson. Nem, nem történt a pártban semmi olyas, ami a hatóságnak fájhatna. Csak azokról beszéltek, csak azok történtek, amelyek immár minden parasztnak a keserősége. Csak markukba fogták az idecsapódott messzi láptűznek parányi szikráját és szájukkal, lelkük leheletével élesztgették... Nagy elhatározások dohogtak benne már, mikor begombolta fekete kabátját. Párt... jog... úgy kavargóztak ben-

ne ezek a szavak, mint mikor távoli tűzvészből a falura szórja a szél az izzó pernyét.

Ahogy ment, a község háza ablakaiban nem volt benne a falu tegnapi szeme. A jegyzőlakásból most zongora szólt. Az irodából kihallott az írógép katto-gása.

— Jó reggelt kívánok, jegyző úr, — nyitott be az irodába, de szemét kissé összehúzta. Úgy érezte, hogy ellenségek sokasága leselkedik rá minden sarokból.

— Jó reggelt, Ékes uram, — tolta kiejebb székét az íróasztaltól a jegyző, — mondja, mi a fenét csináltak magok az este?

— Mán hogy mink mit csináltunk, jegyző úr?

— Magok hát. Nem is a váradi káptalan.

— Mink osztán nem csináltunk semmit, csakhogy éppen megalakítottuk ezt a pártot, la.

— Milyen pártot?

— Hát a parasztpártot. Mert az úgy van, tetszik tudni, hogy a parasztok nem csinálhatnak uripártot...

— Ugyan, Ékes uram. Hogy csinálhat maga ilyen marhaságot? Hát nincs magának kenye-re, földje, háza?

— Vanni van egy kevés, nem mondom. Dehát...

— Na. Hát mikor volt még bezárva maga előtt az iroda ajtaja, ha valami baja volt?

— Hászén, avóna még szip, hogy bezárják. Hiszen tecciktudni, hogy mink építettük ezt a község házát... nadehát most már arrul van szó, — emelte fel Ékes uram a hangját és a fejét, — hogy ha így megy tovább az ország sorsa, mehetünk koldulni mindannyian. Nyakunkba akaszthatjuk az átalvetőt... — s beszélt már. Folyékonyan. Diadalmasan. Mintha olvasná. Belemámorult a szózuhatagba, mert széles mederben áradt felé az igazság.

A jegyző megütközve hallgatta a beszédes parasztot, nem tudta kitalálni, hogy mi az ördög ütött most ezekhez. Kiváltképp ehhez az Ékeshez... hiszen mindig rendes ember volt. Bent ülő... szelíd, templomos em-

ber. Isten neki. A birkák is megkergülnek egy évben egyszer. Majd elhallgat, ha kihende-bundálja magát.

— Jól van, jól van, Ékes uram. Csak arra vigyázzon, hogy az ember semmi körülmények között ne veszítse el emberségét, — vágta ketté a szó zuhatagot.

— Hászen én is azt tartom, jegyző uram, — vágott vissza Ékes uram hetykén. — De ha rágondolok arra, hogy a télen lopott cukorrépán telettek néhol a parasztok...

— Hagyja csak, — legyintett fáradtan a jegyző, — ez a világ rendje. Krisztus mellett is éretlen kallással táplálkoztak az apostolok. — Azt gondolta még, hogy táplálkozzanak hát ezek is a puszta jelszavakból, igékből. Hál Istennek, messze van még a képviselőválasztás. Addig majd csak elsímulnak a falu arcán az indulatos ráncok.

A képviselőválasztás csakugyan messze volt, de a parasztpárt, amit messze tüzek csöppentettek a falura, nem aludt el. Hanem terjedt házról-házra, sikátorról-sikátorra. Átharapózott a szomszédfaluba, azok tovább adták és egyszer ujság lobogott az emberek kezében, amelybe az volt megírva, hogy immár az Alföldön megalakult az új parasztpárt. Szervezői, vezető emberei vannak a mozgalomnak, kiket maga a parasztság állított az élre. Ilyen vezető embere a pártnak Ékes Sándor gazdaember, Kukutyinban... Egyébként, pedig, hívek vannak már a fővárosban is.

Hát így az ujság. Ékes uram pedig elgondolkozó csodálkozással nézte az ujságban a nevét. Nagy sor az, ha az ember nevét kinyomtatják.

Ha lehet, még népszerűbb lett a faluban az ujság révén, sőt a jegyző is több megbecsüléssel nyújtotta felé a kezét. A párt pedig nőtt, erősödött. Egyszer pesti urak jártak lent a faluban és Ékes uraméknál vacsoráztak. Emberek leselekedtek az ajtóban, az ablakokban és a vita arról folyt az asztal fölött, hogy a

paraszság evvel a lépéssel történelmi osztályá lépett elő.

Ékes Sándor hallgatta az urak beszédét, kezdte érezni, hogy tekintélyes dolgot cselekedett evvel a szervezkedéssel. Mintha régtől úgy lett volna, bizonyos mozdulattal nyújtotta kocintásra poharát és azt mondta: hát igen. Ők megcsinálják a magukét, csak hát egyszer jöjjön már az a választás... Itt kicsit megtorpant ennél a mondatnál, mert, ha választás lesz, vajjon mit szól majd mindezekhez a jegyző?

Másnap, vagy harmadnap történt, hogy a kerület képviselőjét a guta megütötte. Az ujságok pusztán csak a halálhírt közölték, de csudálatosképpen az emberek már azt is tudni vélték, hogy a megboldogult képviselő a parlament büfféjében rengetek sört iszogatót volna.

Felzudult a falu, mint a méhkas. Emberek jöttek a szomszéd falukból, a kerületből, egyik gyalog, mások kerékpáron, nagy tanácskozások folytak a pártban. Egyébként pedig kapálás ideje volt, de kapálást, munkát, mindent beborított most a politika. Jöttek a jelöltek Pestről is, a megye városából is, ide csábíttatta őket az új mozgalom. Az emberek duskáltak, válogattak a jelöltek között, míg végül az elnök, Ékes Sándor azt mondta: — ez az. Ez lesz a jelölt. Akit a pártközpont ajánlott. Végre is, vagy van pártfegyelem, vagy nincs.

Természetes, a kormánypárt is jelöltet állított és megindult a választási hadjárat Kukutyinban. A falu két pártra szakadt, mintha ama megígért végítélet volna. Ahol is jók és gonoszak megállnak a Jehova jobb és balkeze felől. A balkezes volt a parasztpárt, a jobbkezes pedig a kormányhatalom pártja és Ékes Sándor megborzongva gondolt arra, hogy mi lesz akkor, ha ez a két tábor összecsap?

Akkor gondolt először erre, mikor egyszer ment a községházához és a jegyzőné ott könyökölt az ablak-

ban. Ment Ékes Sándor a járdán, feketeruhásan, komótosan, mert még negyven körül járó ember volt és sokat adott arra, hogy az ember rendes gunyában járjon az utcán. A jegyzőné tán jobban kihajolt mint tegnap, meg azelőtt, mintha most jobban érdekelné az annyiszor látott utca.

— Jó napot kívánok, — emelte meg Ékes Sándor a kalapját és kicsit szorongva akart ellépni az ablak alatt, mert jaj, ahogy az asszonyra nézett, úgy érezte, hogy fehér melle menten elveszti a szemét.

— Jó napot kívánok, Ékes uram, hova-hova? — kérdezte az asszony és két tenyerébe fogta könyökét. A hangja kedves volt és lágy. Nagyon megtöltötte az Ékes Sándor paraszti fülét.

— Csak ide megyek, nagyságos asszonyom, az adóhivatalhoz, ni, — mondotta Ékes Sándor és megfordult. Mereven nézte az asszonyon túl az ablakráját. Az asszony csak annyira kapaszkodott belé a szemébe, amennyire a merev nézéstől szemére futó könny engedte. De mintha szivárvány ivelne az ablakon át...

A jegyzőné meglepődve fordult oldalt, de aztán mosolyogva fogta újra tenyerébe könyökét.

— Adót akar fizetni, Ékes uram?

— Azt. Mert teccik tudni, most jár le a negyedév... — válaszolt Ékes Sándor és ha akarta, ha nem, a könyöklő asszony teljes pompájában ragadt meg végképp a szemében. Eheti már a fene az ablakfát. Mert erkölcsös és szemérmes ember volt, kicsit dühösen, kicsit léhán nézte az asszony arcát, karját, mellét — Disznóság, — gondolta elkeseredve és otthon maradt állig felöltözködő asszonyát akarta idevarázsolni, de nem sikerült. Kínjában elvigyorodott.

— Hát... adót fizetni kell, — beszélt tovább az asszony és testét megingatta, úgy nézte a takaros parasztot.

— Hát én fizetek, ami azt illeti, — mondotta ki nehezen Ékes Sándor a végszót és azt is mondta még:

— kezit csókolom! — Aztán elment. Mintha végtelen messzeségben volna, hallotta, hogy utána becsukódott az ablak és az utcán mintha hahotázva bokázna a nyár. Tűnődve állt meg a községház udvarán, botját meglóbálta és a fejét akkor is csóválta, mikor benyitott az adóügyi irodába.

— Mit hozott Ékes uram? — kérdezte elébe az adóügyi jegyző és szaporán zárogatta be fiókjait.

— Behoztam jegyző úr a negyedévi adót...

— Áh! Nem adózunk most, névnap van most. Ékes uram.

— Nahát akkor az Isten éltesse a jegyző urat.

— Nem az én nevem napja van, hanem az öregé. A főjegyzőé. Remélem, maga is átjön Ékes uram?

— Mán én is? Hát hogy mennék? Hiszen nem hívtak engem.

— Ugyan. Névnapra nem szokták az embert meghívni. Na jöjjön, — zárta be a jegyző az utolsó fiókot, — odaát van már a bíró úr is, az esküdtek is. — Karonfogta Ékes uramat és vitte magával kifelé.

— Kong... kong... — kongott lépteik alatt a folyósó és Ékes Sándor szorongva gondolt arra, de hátra is nézett, hogy vajjon nem látja-e meg valamelyik parasztpárti ember, hogy ő itt megy a jegyzővel karonfogva? De üres volt a folyósó, csak a kisbíró ásitott lábát lóbálva a tornácdeszán.

Tán nem is tudta, hogy az előszobában a cseléd lány elvette a kalapját, de amikor az ebédlőbe belépett a jegyző mellett, érezte, hogy jó volna megfordulni és megse állani a kiskapúig. Jó volna képen törő'ni ezt a segédjegyzőt, ezt az adóügyi jegyzőt, mert, Úr Isten, miért is csalogatta őt ide be? ... Urak, parasztok ültek az asztal mellett. Falun, néha, teljes derűjében tombol a demokrácia Itt volt a gyógyszerész, a tanító, a bíró, a pap, és az esküdtek. Egy úr; egy paraszt. Miként a cigány szerint hogy lesz majd felékesítve a mennyország. A főjegyző ült az asztalfőn és felesége éppen

most jött át a hálóból, aholis az ablakban könyökölt még az Imént.

— Na ez derék! — mondotta a jegyző, — üljetek, kérlek, le.

— Hozta Isten Ékes uramat, — jött sietve elébe az asszony, — tessék leülni. Üljön le, Dini, maga is, — s székeket tölt közelebb. Aztán az üvegek közé nyúlt és likőröket töltött a poharakba. Zöldet. Fehéret. Kinek milyen tetszett.

Ékes Sándor úgy ült le a székre, mintha valami nagy-nagy bűnbe merevülne. Pedig a múlt évben is köszöntötte ő a főjegyzőt. Azelőtt is. Azis igaz aztán, hogy az mindannyiszor viszonzotta. De most itt van ez a párt... meg ez a választás... hogy miért is vannak a földön éhező parasztok?

A bíró, az esküdtek olyan fa-arccal nyúltak a pohár után, amiből nyilvánvaló volt, hogy nem az első pohár a mostani. A tanító felállt és azt mondta, hogy neki már menni kell. Eddig is nagyon szépen köszöni a vendéglátást. Ékes Sándor megnyugodva nézett a tanítóra és ő is felállt.

— Ott a vége, ahol elhagyjuk, — mondta és beállította székét az asztal alá.

— Ugyan, Ékes uram! Hát egyáltalán nem szeret maga bennünket? — lépett közelebb a főjegyzőné és újra töltött. — Üljön már le az Isten áldja meg.

Ékes Sándor rémülten leült, de nem szólt. Szerette volna mondani pedig, hogy dehogy nem. Ő iganis szereti a főjegyzőt, szeret minden nadrágos embert, de nem mondta. Mert csakugyan. Itt van ez a parasztpárt és ez a választás...

— Pedig volt idő, mikor megbecsültük mi egymást, úgy-e Ékes uram? — kérdezte vidoran a főjegyző és csak azért is. Töltött a poharakba.

Bíró, esküdtek sietve ittak, a tanító is visszaült helyére és az asztalon átnyúlt a cigaretták után. Ékes

Sándor felhajtotta a pálinkát, szinte bocsánatkérően nézett az asszonyra és azt mondta:

— Én mindég megbecsültem a főjegyző urékat. Hiszen, ne menjünk tovább, csak a jegyzőválasztásig. Hát ki állott a jegyző úr mellé, ha nem én? Hát ki húzott ujat a jegyző úrért a szolgabíróval, ha nem Ékes Sándor? Ki beszélte rá a falut? Pedig akkor még a bíró úr is ellene vót... mán hogy Seres komám, la.

— Hát az akkor vót, emmeg mán most van, — legyintett a bíró és kivett ő is egy cigarettát.

— Hiszen éppen azért lepett meg bennünket, Ékes uram, hogy maga is belépett ebbe a parasztpártba. Sőt, még elnökséget is vállalt benne, — mondotta az asszony szemrehányón és leült Ékes mellé.

— Az más, nagyságos asszonyom. Az nem azt jelenti... — akart beszélni, magyarázkodni Ékes Sándor, de a fogalmak, jelszavak összezavarodtak benne és nem tudott kinyögni egy okos szót. Pedig a parasztpárt útja olyan világos, mint a nap. Pedig a parasztpárt nemcsak a parasztokért van, hanem minden magyar emberekért... de likőrökkel terített asztal mellett nem lehet ezt úgy megmondani. Nem lehet megmondani, pedig derék, kedves úri népek ezek és beh nagyon szép, fiatal ez az asszony... Az lenne furcsa, ha ő is belépne a parasztpártba.

— Ne politizáljatok, kérlek, — mondotta a főjegyző, — arra ráérünk azután is.

Hogy miután érnek rá, azt nem mondotta. A jegyzőné felállt, sonkák, szalonnák kerültek az asztalra, aztán pedig bor. Úgy szép a névnap, ha borral is meg van fűszerezve.

A névnap pedig tartott. Az ebéd is eljött, majd jó-délután lett és Ékes Sándor többször is elhatározta, hogy most pedig haza megy. De nem ment. Az asztalból, a butorokból úgy áradt felé valami varázslatos zsongás, hogy minden küntlévő dolgok elmúltak, megfakultak, pedig vasárnap kezdődnek a programbeszé-

dek. Künt az általa vezetett emberek százai várják és lehet, hogy délután érkezik a jelölt. Miért nem megy hát? Tudta, de maga előtt is letagadta, hogy nem tartja itt más, csak a tiszta, szép fehér asszony néhány szíves szava. A bíró, az esküdtek a kormánypárttal tartottak csak úgy, mint a gyógyszerész, meg a tanító, jegyző. Pedig azok is parasztok. Hát mi az, ami a parasztokat így széjjel szakítja?

A gyógyszerész, a tanító eltűntek csak úgy, köszönet nélkül, a főjegyző körül nem maradt más, csak a parasztok. Két esküdt különösen, már italos volt és két könyékkal könyököltek fel az asztalra. Egyik, a fiatalabb, már percek óta nézi szemhúnyás nélkül a jegyzőné, aki politikai nézeteit fejtegeti éppen Ékes Sándornak és egyre visszatér ajkára a refrén, hogy nem, Ékes uram nem szereti őket eléggé.

Ékes tán tizedszer, tán századszor akar válaszolni, mikor az esküdt nagy hangon, szinte rikoltva megszólal:

— Úgy eltudom nézni már reggel óta a nagyságos asszonyt, hogy micsoda szíp fejr karjai vannak... — Egész napi ívás kellett hozzá, hogy ezt megmondhassa.

Az asszonynak csattanó vörös lesz az arca, mintha védelmet kérne, úgy néz Ékesre. Ékes feláll, kezét meglóbálja, de aztán zsebébe gyűri az öklét. Mit mondana a párt, a falú, ha ő most leütné ezt a részeg esküdtet?

— Megyek nagyságos asszonyom, — mondotta, — nagyon köszönöm, hogy ilyen szíves volt hozzám.

— Hát... ha úgy akarja Ékes uram, — állott fel az asszony is, — én nem tartóztatom tovább. De azt az egyet megígéri úgy-e, hogy nem szavaz se ide, se oda? Nohát ígérje meg. Látja, milyen szépen kérjük magát...

Igen. Ékesnek nagyonis szép és sok volt ez a kérdés. Így, a kényelmes lakásból nagyon messze estek

a dolgok és miért is ne tehetné meg, hogy egyáltalán sehova ne szavazzon? Ő még mindég a maga útját járta és ezután se lesz szüksége senkire. A tény az, hogy az emberek sokan éheznek, nyomorognak, de hát Istenem. Hiába rontja el ennek az asszonynak a kedvét, a világ nem változik meg máról holnapra. Vannak még elegendő, akik szavazhatnak.

— Mondja hát Ékes uram, hogy megígéri. — Sürgette az asszony.

— Megígérem nagyságos asszonyom, — mondotta, de a szava rekedt volt. De ő azt hitte, hogy azért van ez, mert hogy sokat ívott reggel óta.

— Becsületszavára?

— Becsületszavamra, — válaszolt még rekedtebben, még jobban összeesve életében ezt a legeslegelső szót. Soha nem mondta ki még eddig ezt a szót, de rémülten, kétségbeesve érezte, hogy aki ezt kimondja, annak bizonytalanná lesz a becsülete. Némán, szomorún hajolt kézcsókra, pedig eddig ezt se tette sohasem. Se a jegyzőnének, de senkinek. Ő soha se csókolta meg asszony kezét, csak a száját. Azt igen. Idegenül, de mégis bolondul jólesően nyilalt keresztül vérén az ápolat kéz varázsa. Olyan tudattal ment ki a folyósóra, mintha nagy dolgok indultak volna meg az életében.

Az utcán Őrpető loholt szembe vele és azt mondta, siessen hamar, mert az emberek várják a pártban és a jelölt is itt van.

— Úgy, hát itt van a jelölt, — mondotta lassan, gondolkozva és ment Őrpető után.

A párthelyiség, ez alkalomra kiürített parasztszoba, tele volt emberrel. Emberek álltak a pítvarban, a tornácán, gyermekek próbálkoztak bekandikálni keresztül az emberek vállán.

— Itt van már az elnök úr! Jön már az elnök úr! — zengett elébe a kiáltás, de zöldág, az nem volt. De temételen parasztnak, testvéreinek a hitte, bizodalma

terült szét a lába elé és most már bánta szánó sajnálkozással, hogy a jegyzőnének az imént odaadta becsületszavát.

— Hajjuk az elnököt! — zúgott az éhes követelés, — hajjuk, hajjuk! — cifrázták mások és Ékes Sándor állt az ember áradatban, dórén, ostobán, mit is mondhat ezeknek vajjon? A csillogó szemek, borostás arcok tegnap óta mintha távolodtak volna.

— Mondjon egy pár szót az embereknek elnök úr, — nyújtotta felé a jelölt a kezét. — Mondja meg tán, hogyha az Isten segít, az új párttal győzni fogunk... Ékes Sándor ránézett a jelöltre, aztán a kezére, amely szőrös volt, mint a veszedelem. A jelölt keze fejen nagy, vörös szőrök voltak és szeplők is voltak a szőrök tövén.

— Kedves magyar testvéreim! — kezdte — én a magam részéről... — percnyi csönd. Azt akarta megmondani az embereknek, hogy a maga részéről nem szavaz le se az általa megalkotott pártra, se sehova. Akart valamit mondani tán arról, hogy a főjegyző úrnak éppen ma van a nevenapja. Akart valamit beszélni becsületszóról, szépasszonykezéről és arról, hogy az úri népek is érző, melegszívű emberek. De rátapadt emberek szemek mintha megannyi ablak volna, amelyen túl kitárult előtte minden befödött parasztnyomorúság, minden síró, éhező gyermek. A tengernyi ablakon túl éltek, követeltek, lobogtak a rongyok, amit lehetőleg, a parasztok otthon hagytak ezalkalommal. Hiszen, velük érez ő, ami azt illeti. A neimszavazást ráér elődázni a választás napjáig. — Kedves magyar testvéreim, — mondotta újra, — ez a mozgalom, ami csatasorba szólított fel minden parasztokat, imé a közeli napokban megérleli az ő gyümölcsét. Most nem arról van szó. Hogy ehhez vagy amához a párthoz tartozzunk. Most arról van szó, hogy ti itt mindannyian felelősök vagytok sorsotokért, felelősök vagytok gyermekeitekért és felelősök vagytok a jövődöért. — Beszélt, be-

szélte azt, amit az első percekben a jegyzőéknek is mondani szeretett volna.

A jelölt gratulált és az emberek éljeneztek. Ékes Sándor olyan érzésekkel ment haza, hogy a mai nappal belépett a becstelen emberek sorába.

Otthon asszonya szavát se vehette. Immel-ámmal tett-vett az udvaron, mikor úgy, alkonyattal bejött a póstás. Hozta a helyi újságot. Aminek „Kukutyin és Vidéke” volt a neve. Nem tudta miért, de hangosan dobogott a szíve, mikor ott, az udvar közepén szétbontotta az újságot. Mintha valami szégyenkeznivaló történt volna vele, amit ez az újság ezennel megmutat a pártnak, a falúnak... Megmutatta, csakugyan. Mert az újságban, a hírek elején, kövér betűkkel az volt megírva, hogy Ékes Sándor, a parasztpárt elnöke a pártból kilépett. A választáson nem adja le szavazatát senkire, ebbéli szándékát a kormánypárt vezetőségének tanuk előtt már be is jelentette.

Hát így volt ez megírva.

— Hát csakugyan így történt volna? — fagyott meg benne minden más egyéb gondolat, minden szó és kitartón, egyforma reszketéssel reszketésbe kezdett a térde. Leült egy akácfarönkre és nézte az újságot, nézte a betűt, mint a tébolyult. Milyen jó volna, üdvös dolog volna, ha ketté tudná szelni a lelkét. Egyik felét odaadná rokonainak, testvéreinek és a másik felével pedig éljen a nagyságos asszony boldogul... Én nem értem, hogy mi köze van az úrnépnek a politikához, — suttogott, de mindazonáltal derengeni kezdett előtte a tény, hogy hiszen a parasztok soha nem politizáltak eddig és beh nagy ára lesz ennek az iskolának.

Hevesen, csattanva nyílt ki az utcaajtó, elsőnek bejött Örpető és utána pártbeli emberek jöttek, mintha az este hívta volna.

— Mit csinált maga velünk, Ékes uram? — rikkantott

Örpető jólevele és a többiek jöve, közeledve zúgták: — úgy van, mit csinált!

— Mit csináltam volna, he? — jött elébük Ékes Sándor pár lépést, lám csak. Még követelőzni mernek ezek.

— Hát azt, hogyhát la, kilépett a pártból és nem is akar rászavazni a mi jelöltünkre. Itt van la. Már az újságban is benne van — s meglobogtatta az újságot.

Ékes Sándorban ágaskodni kezdett a méreg. De olyan méreg volt ez csak, aminek foga nincs, inkább olyan tessék-lássék féle. De hogy így nekiátankodnak, az már mégse járja. Nem evett ő soha a más tallajáról. Megvárnák, míg az ember maga jószántából megmondja az igazat, vagy valami, de nem a. Csak berontnak hozzá, mint a haramia.

— Nem otthon vattok, hé! Hát mit ordítoztok itt össze-vissza?

— Arra feleljen, hogy kilépett-e a pártból vagy nem? — lépett előre Örpető és mellére úgy vágott öklével, hogy csak úgy kongott.

— Nem tartozok senkinek felelősséggel! — tért ki Ékes Sándor a kérdés elől, — oda szavazok, ahová én akarok. Ni csak.

Az emberekben pillanatra megállott a szó. Ezt már mégse hitték volna. Hogy éppen az az ember hagyja őket cserben, aki Kukutyinban kibontotta a zászlót... Kevés híjja, hogy neki nem ugrottak Ékes Sándornak. A zajra, lármára kijött a konyhából Ékesné, megállt a küszöbön és síkoltva mondta!

— Sándor te! Sándor te! Csak nem állasz össze veszekedni mindenféle szemét néppel?

— Hallottátok emberek? — ordított Örpető, — az Ékes Sándor portáján mink szemét nép vagyunk! Menjünk mink innen, emberek. Hanem, hogy Ékes Sándor ezt az ámulást megkeserüli, az más szent... — és elmentek.

Ékes Sándor megállt az udvar közepén, egyedül,

mint akit végképp elhagyott minden és mindenki. Ő ezt nem így akarta. Ő meg akarta magyarázni az embereknek, hogy arról szó sincs, hogy a pártból kilépett volna. Meg akarta velük beszélni, hogy most csak arról van szó csupán, hogy nem szavaz senkire ez alkalommal. Az az újsághír merő hazugság és minden marad a régiben, ha elmúlik ez a választás. De egyedül volt. Körülötte senki se volt. Csak az este dobolt gyülekezésre az udvaron.

Aztán jött az éjszaka, jött a reggel és Ékes Sándor sokáig ült úgy, öltözetlenül az ágya szélén. Nézte a tűzhelyet, ahol ott éjszakázott az estéli csanak és sokára megszólította asszonyát:

— Mondjad csak, anyja. A parasztnak is van becsületszava?

Az asszony megrökönyödve állott meg az ágy előtt.

— Micsoda bolond beszéd ez, apja? Én még ilyet nem is hallottam. De hogy becsülete a parasztnak is van, az egyszer bizonyos.

— Persze, persze. Becsülete a parasztnak is van, — suttogott Ékes Sándor és közelébb piszkálta a csizmát. Belépett, csak úgy, kapca nélkül. Mert a községházát messze elkerüli a mai nap. Így jó ez itthon, nyárba, dologba.

A virradat még ott ült az udvaron, ahogy kiment. Keleten rikító vörös volt az ég és Ékes Sándor arra gondolt, hogy szél lesz, biztosan. Úgy gondolta ezt, mint ahogy a koránkelő emberek a hajnalon mindig gondolnak valamit és benyitott az istállóba. Költögetni kezdte a szolgálégényt, mert az ő egyetlen fia a városban járt iskolába. A szolga már megis fordult, majd fel is ült és a lovak a zajra összerugtak. Ékes Sándor úgy hallotta, mintha valaki mezítelen lábbal szaladna végig a háztetőn. Érdekes, hogy milyen erősen bevilágít az ólba a hajnal...

De az a valaki most már mintha az ól tetején járna gyors, igyekvő járkálással. Hagyta az ébredező szol-

gát, gondolkozva állott meg az ól közepén és ekkor történt, hogy a nyitott ajtón békavart a füst.

Kiszaladt az udvar közepére. Lángban állott az istálló nádfüdele.

— Tűz van! — ordított úgy, ahogy csak a torkán kifért és tépte, rángatta a kútból a vedret.

Emberek ugrottak át a kerítésen, majd az utcáról is jöttek, de a tüzet megállítani nem lehetett. Északról feltámadt a szél és végig söpörte a tűz a ház cserépfödélét. Repültek az izzó cserepek, messze, a szomszédok udvarára, ló, bútor, minden megégett. Az izzó romok között Ékes Sándor könytelen, száraz szemekkel keresgélte tűnedező becsületét.

A csendőrök a falút rótták, keresték a gyújtogatót. Délkörül hozták Örpetőt, megvasalva, erősen vallatva, de Örpető tagadott makacs, konok tagadással.

— Nem ez volt hát, — sóhajtott verejtékezve a csendőr, hiába, a tűznek nagyon messze ér a melege. Aztán szétnézett más lehetőség után.

Örpető felemelte megvasalt kezét, belerázta a levegőbe, arra, ahol az Ékes Sándor békességes portája volt valaha és azt mondta, hogy az Isten megfizet kinek-kinek érdeme szerint. Aztán a csendőrök levették kezéről a vasat, Örpető kinyújtózkodott és keresztül ugrott a kerítésen.

Ékes Sándor újra magáramaradt. Mellette állig begombolt, síró asszonya, túlfelől a szomszéd, aki egyébként erős parasztpárti ember és most is azt beszéli, hogy arra nincs eset, hogy ő az elvét feladná valaha.

Ékes Sándor semmire se gondolt, csak felvette a lapátot és belémerítette a hamúba, hogy eltakarítsa. Örök, halálon túli ösztönből, mint a méh, vagy a hangyaboly. De forró volt még a rom, mint az olvasztott ólom. Megállott hát és rákönyökölt a lapát nyelére. Várni kell, míg kihül. Vannak dolgok, amiket nem lehet elintézni csak úgy, melegen. Megindult ballagni a romok mentén, körbe, körbe. Tudta már. Hogy ennek az

útnak soha nem lesz vége, de tán kezdete sem volt. Ő is, ősei is egyre csak egyre járták rommá lett, romokban született parasztsorsuk útját és soha, de soha nem tudtak büszke, emberi hajlékot emelni az örökön összedűlt romok alapjára. Paraszti mivoltuknak soha nem épült fel a megvívhatatlan fellegvára, mert imé, most is ő mászott keresztül árulónak a falon...

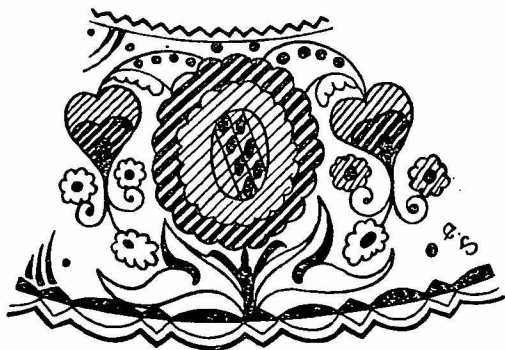
Kegyetlen, kínokkal teljes volt az éjszakája. Ott húzódott meg síró asszonyával a távoli félszerben. Nem különben jött el a reggel. A rom közepén vékony füstcsíkkal kojtorogott egy gerendacsonk, mintha láthatatlan kezek oltárt emeltek volna. Szált, kanyargot a vezeklést parancsoló oltár és megégett lombú fák hajladoztak felé a reggeli szélben. Ékes Sándor kebelébe fagyott szomorúsággal tett vett a hajdani ház körül, de mikor harangoztak, nem bírta tovább. Megmosakodott és megindult a községháza felé. Jó szót kapni, keserű panaszt hallatni. Mert itthoni asszonynak, szomszédnak minden panasz meddő és hiábavaló.

Nem tudta, hogy vasárnap van és most van a községházánál a parasztpárti programbeszéd. A jegyzőék ablaka alatt járt éppen, mikor roppant dübörgéssel zúgott fel bent az udvaron az éljen, de ki, az utcára úgy hallott ez, mintha hódító seregek ütközetre készülődtek volna. Gyermeki reménykedéssel nézett fel az ablakra, ahol a minap a jegyzőné kihajolt volt. De nem fogadta más a köszönését, csak a vászonredőny és Ékes Sándor azt hitte, hogy az ő jöttére húnyta bé ez a ház a szemét... Percig megállt, befelé, a saját lelkébe hallgatózott, mert immár kihullt onnan minden, ami eddig volt. Kihullt a harsogó éljenzés, kihullt az ablak és az, hogy egyszer, jaj, tegnapelőtt, megcsókolta a szép, fehér asszonynak az ápolat kezét. Parancsoló és félelmes volt lelkében a csönd, megfordult hát és sietve ment visszafelé.

Szokott mozdulatával állott meg a néhai kiskapú küszöbe helyén és ki is nyújtotta a kilincs után kezét. De

keze, lelke szörnyű magánosságra maradt, csak rom és üszök az, ami haza várta. Bement a romházba és sokáig nézte, hogy vajjon minő titkokkal vannak teleírva a csonka, csupasz falak Írások, falak fölött még nagyobb titkokkal tekintett le az ég. Kínlódva próbál-gatta megfejteni a korombetűk titkát, próbálta elolvas-ni, hogy mit tereget ki e négyszegletű helyen fejére az ég, de nem tudta, nem értette. Pillanatra, percre, visszajött emlékezetébe gyermekkorának egy piciny darabja, mikor így, nyárban édesanyjával a kender-földön járt volt. Akkor még pendelyes gyermek volt és beült a kender közepére és tenyéryi helyen so-káig nézegette feje fölött az eget...

— Az akkor volt, ez meg már most van, — mondotta bátran, megbékélve a bírótól hallott mondást és le-csatolta nadrágszíjját. Feje iránt nagy szeg állott ki a falból, kezével megpróbálta, hogy elég erősen áll-é és keveset babrált a szíjjon. Köpött egyet és felakasz-totta magát.

TAMÁS LAJOS:

SZOBOR.

Bronz vagy márvány, az öröklétnek szánták.
Nem mosolyog, szava se hull, csak a
Kardot és pajzsot tartja hús kezében.
Vésők mérték ki szemöldöke ráncát.

Szúrós tekintete a villamosra bámul,
A szíve fölött csattok és bojtok lógnak,
Mint ólomnehéz súly a régenvolt világról.

Szimatol, a kavargó benzin-gőz között
Talán utat keres, de mégse mozdul lába
S mielőtt megfojtaná őt a magány,
Nagy ünnepekkor szalagos hódolat,
Virág és koszorú kerül talapzatára...

A TOPÁZKÖVES GYÜRŐ

I.

Az öregúr rosszul aludt egész éjszaka. Kétszer is felkelt és kesernyés szájjal lenyelt egy-egy kávéskanálnyi szódabikarbónát. A gyomorégése így sem múlt el és görcsei verejtékesre kínozták.

— El kell mennem megint a doktorhoz, — panaszkolta reggel a takarítóasszonynak. — Nem vagyok rendben a gyomrommal, pedig már alig eszem.

— Nem eszik? Ki hínné? — zsémbelt az öregasszony. — Ne zabáljon annyi zsírosat, akkor nem fog annyit futkosni a doktorhoz. Hiszen csoda, hogy nem kapott rákot vagy valami más nyavalyát attól a vendéglői kotyvaléktól.

— Friss étel mindennap, friss sült és finom tészta... Tegnap káposztás rétes volt, azt a legkényesebb gyomor is elbírja, csak nekem van olyan szerencsétlen természetem, — jajgatott az öregúr.

Kudlákné, a takarítóasszony rá se hederített a jajgatására.

— Az olyan zsugori vénember, mint maga, sajnálna egy morzsát hagyni a tányérján. Mindent összeeszik, mert megfizeti. Attól koldul máma. Nem ér be egy kis káposztás rétesrel, biztosan megint borjúcsülköt evett.

Az öregúr nagyot sóhajtott. Ebben a sóhajzásban benne volt, hogy Kudlákné az elevenére tapintott.

— Hányszor mondtam már, hogy főzessen otthon, akkor aztán nem fog téglát rakni a gyomrára, görcsökben fetrengeni és a doktorra kidobni a pénzt.

Kudlákné egész terebélyes alakjával az öregúr elé állt, de aztán csak legyintett. Tudta, hogy hiába beszél. Az öregúr most azt kérdi, vajjon a gazdaasszonyt is kiválasztotta már? Így dohogtak és acsarkodtak egymásra évek óta. Az öregúr nem bánta, hogy Kud-

lákné lezsugorizza, ezek a reggeli pörlekedések kicsit izgalomba hozták elfáradt vérére, mintha csak ilyenkor ébredt volna fel, fejfájós, rossz álmából, valamicskét elevebb lett, a görcsei elmúltak és szinte jókedvűen nézett a reggelije után. A tejet maga forralta és közben két zsemléért szalasztotta Kudláknét. Az öregasszony morogva hozta a zsemléket. Két évtizede tűrte az öregúr rigolyáit, majdnem ingyen szolgált a valami leplezetlen furcsa dühvel és titkos reménykedéssel, hát ha egyszer olyan bajba keveredik, hogy szüksége lesz állandó támaszra s ápolásra. Érezte jól, hogy az öregúr alig veszi emberszámba és bizalmatlan. A takarítás alatt is csak azért áll szóba vele, hogy ellenőrizze. Féltette tőle a nagy lakás szép bútorait és felhalmazott kincseit. Dühös volt ezekre a műtárgyakra, miket állandóan gondozni kellett, óvni a portól és a kályhafüsttől.

— Ott van a póstája az íróasztalon, — mondta Kudlákné, amint az öregúr megreggelizett. Félszemmel odalesett. Érezte, a gazdája nem szereti a leveleket. A tegnapi pósta is izgalomba hozta. Most is, ahogy a leveleket szóba hozta, kivörösödött a nyaka és a feje reszketni kezdett.

— Hagyjon békén a levelekkel, — mondta az öregúr, de már ment az íróasztalához.

— Bálint úr írt megint? — bizalmaskodott a takarítónő. — Persze, pénz kell? Urasan élni a maga pénzéből, azt tud!

— Nem kapott tőlem egy garast sem... Na, de most szedje már a vedreit.

Az öregasszony dohogva elvonult. Békétlenül magára maradt az öregúr. A levelek elől nem tudott menekülni. Hiába futott el kora délután az otthonából, hiába járt minden héten más vendéglőbe, hogy az unokaöccse meg ne találja, a levelek elérték. Kezdte már belátni, hogy az a bujkálás teljesen céltalan és gyerekes. A leveleket elhozza a póstás és ha nem is bontja fel

őket, olvasatlanul tudja, hogy odaát Bálintéknál felgyülemlett a baj. Olvasatlanul tudja azt is, hogy Bálint valamivel megfenyegeti, ha nem segíti meg. Levelek ellen nem tud védekezni, nem kérhet magyarázatot vagy haladékokot. Két megoldása van: vagy megsegíti az öccsét, vagy ridegen nemet mond. De vére minden cseppje elhűlt a gondolatra, hogy áldozatot hozzon. Ha pedig elzárkózik, Bálint valami bolondot fog tenni és ráhárítja a felelősséget.

Egész délelőtt gyötrődött így. Valamiképpen megnyugtatta, hogy Bálint most a hivatalában van és a Rákóczi útról nem szaladhat ide fel Budára. De amint dél elmúlt és a szomszéd ház telekirodájából ebédre siettek a hivatalnokok, vége volt a rövid nyugalomnak. Fogta a kalapját, gondosan elzárta a lakás minden ajtaját és elment.

Egy csöndes kiskocsmában nagyétkű szállítómunkások, kikönyökölt ruhájú kopott irnokfélék közt meg ebédelt. Kocsonyát és pörköltöt rendelt. Az első falatnál megbánta, hogy nem rendelte a menüt. Étvágytalanul piszkálta az ételt, Kudláknéra gondolt, aztán elfutotta a düh és könnyörtelenül magába gyűrt mindent. A gyomra nyomban fellázadt, de mihelyt elmúlt a veszélyes ebédidő és Bálintot megint a hivatalában tudta, megszabadult a görcstől és jótékony nyugalom bágyasztotta el. A zsebében voltak Bálint levelei, a mait fel sem bontotta. Elindult egy kis sétára. Amikor a hídhöz ért, megállt és soká nézte a lomha ezüstszürke vízben felfelé siető hajót. Megfeszített vaskötelek három mélyen járó uszályt húztak és fehér tajtékos hullámokban örvénylett a víz a csavar sustorgó csapásai alatt. Szemben, a pesti parton, hosszú sorban szikráztak az ablakok a napsütésben és a fák őszi rozsdapiros szín pompájában égtek a sok szürkeség közt. Látta a hajóállomásról elinduló propellert és próbálta megszámolni utasait. Aztán ezt a tunya bámészkodást is elunta és továbbment. A pesti híd-

főnél egyszerre a torkában érezte a szívét. Ott kalapált a szájában és fenn a fejében, a vére majd ki nyomta a szemeit. Hová megy? Egy sietős ember meg-
lőkte, egészen a korlátig szédült. Egyszerre megcsapta a pesti oldal gyűlölt tempója. Elindult megint, de már szinte futott. Felvette a pesti oldal könnyörtelen haj-
száját. Valami homályos kínzó sejtelemtől eltelve sza-
ladt az embersűrűs tülekedő uccákon át és mikor a házhoz ért, ahol Bálinték laktak, megállt szélütötten. Bálint nem lesz idehaza, mégis felmegy most nyomban és bevárja, míg hazajön. Szembenéz vele és leszámol-
nak. Nem tűri tovább ezt a levélostromot. Őt hagyja békén, a rokonj kötelék csak a bajban jó, no de majd megmutatja, hogy nem olyan gyenge legény és meg fogja tudni őrizni nyugalmát!

Ezzel az elhatározással csengetett be a negyedik emeleti kis lakásba. Bálint felesége nyitott ajtót. Hirtelen valami átbillenés történt benne, amint elgyengült öreg szemeivel a sötétes előszobában észre-
vette, hogy az asszony anyai örömöknek néz elébe és lebetegedésének napja nagyon közeli lehet. Kicsit gyorsan jön a második gyerek, állapította meg magá-
ban. A baj sokkal kisebb, mint gondolta. Ez a hamaros újabb gyerekáldás lesz a baj. Különös, mikor három hónappal ezelőtt utóljára itt járt, fel se tűnt neki, hogy Irma gyereket vár. Nagyon könnyelműek ezek a fiatalok! Még ott az előszobában, mialatt a felöltőjét leve-
tette, elhatározta, hogy semmi szín alatt nem fogja támogatni könnyelműségüket.

— Bálint otthon van, — mondta a fiatalasszony, riadt és szomorú szemeit ráemelve.

— Nem értem, ha otthon van, miért küld téged aj-
tót nyitni? — zsémbelt az öregúr.

Ekkor már Bálint is kijött az öregúr elé. Hallotta az öregúr dohogását és elvörösödött.

— Azt gondoltam, hogy az irodában vagy, — monda az öregúr.

— Mostanában új rend van nálunk. Egyhúzámban dolgozunk háromig, — mondta Bálint és bevezette az öregurat az ebédlőbe

— Megkaptam a leveledet. Olyan sürgős neked ez a sok irkálás? — Az öregúr a pamlag puha sarkába bujt, egészen meglapult, úgy nézett fel félénken s betegelesen nyöszörögve az öccsére. Aggasztotta, hogy az asszony magukra hagyta őket, mintha jelt kapott volna az urától

— Nagyon sürgős... Most éppen útnak készültem, át akartam menni magához, Lajos bácsi.

— Hozzám... Persze! Csak úgy mondom, fiam, nem érek rá leveleket olvasni. Nem érek rá délben haza-menni, annyi a munkám. Most is dolgom volt erre, gondoltam, felszaladok hozzátok, hogy megmondjam, engem ne izgass a leveleliddel. Minden ember készüljön el maga az életével. Van elég bajom, gondom amugy is, hogy még a tiéd is a nyakamba szakadjon!

A szeme meg se rebbent, belejött egészen a panaszbba. Budai villáján kívül még két bérháza volt, azokra csak ráfizetett, az adók és a rengeteg tatározások felemésztették a béreket, ami pénze volt, azt hadikölcsönbe fektette, van még néhány értéktelen részvénye, napról-napra összezsugorodik a vagyona, ma holnap betevő falatja nem lesz, így fest ez a nagy gazdagság.

Bálint ideores utálkozással hallgatta ezt a síránkozást. Összeszorított foggal várta, míg az öregúr kimerül, hagyta beszélni, összefolytak a szavak, már nem is figyelt rájuk, csak a szünetet leste, mikor csaphat rá az öregre. Széld és álmatag arcában most dac égett és valami lefojtott gyűlölet, mely minden pillanatban kirobbanhatott.

— Lajos bácsi engem mindig gorombának tartott, — jutott végre szóhoz. — Pedig én csak őszinte vagyok. Nem kértem soha elnézést, ma sem kérek! Tudom, hogy én is tele vagyok hibával, de olyan aljas

nem vagyok, hogy meg ne hallgasson engem és egészen elítéljen. Ha talán látnék még mentséget nem fordulnék magához.

Csupa reszketés, csupa izgalom, csupa könnyörgés volt most az öregúr:

— Mit akarsz? ... Úgy támadsz rám, mint egy utonálló ... Én nem engedem magamat kifosztani, — s felállt, hadonászott, de elalélva összecsuklott. Most egészen közel hajolt hozzá Bálint, az arcában érezte égő lehelletét s a keze után nyúlt és fájdalmasan megszorította.

— Értse meg Lajos bácsi, szükségem van magára. Esküszöm az Uristenre, hogy innen addig el nem megy, míg meg nem hallgat. Segíteni fog rajtam, muszáj, Istenemre mondom, nincs más mentség!

Az öregúr rámeredt és fulladozva felkiáltott:

— Hol van Ima! Azonnal jöjjön ide ... El akarok menni ... Engedj el!

De az asszony nem mutatkozott.

— Összebeszértetek ... Te útonálló, — lihegte az öregúr és nagyon gyámoltalanul, esdő tekintettel körülnézett. Iszonyúan bánta már, hogy idejött és kiszolgáltatta magát Bálintnak.

— Olyan csunya két napom volt Lajos bácsi, hogyha gyilkos volnék, akkor is megérdemlem a megbocsátást, — mondta Lajos tompán.

— Százszor megmondtam, hogy nekem semmim sincs. Mit akarsz tőlem, — lázadozott még az öregúr. Bálint keserűen felnevetett.

— Jó, hát elhiszem, mert olyan nagyon síránkozik ... De van más értéke, ha nincs pénze. Tele a háza csupa drágasággal. Egy képpel, egy műkincsével meg tud engem menteni.

Az öregúr elrémülve felhőrdült. Az öccse már a műkincseit sem kíméli!

— Nem, nem adom ... Semmit sem adok! — kiáltotta és megint felugrott, de Bálint erélyesen visszanyom-

ta a pamlagra. Zihálva néztek farkasszemet. Bálint csikorogva összeharapta fogait, a gyűlölet már kibogott a szeméből, egészen nyers, lemeztelenített gyűlölet volt ez és az öregúr vinnyogva összelapult, csak a kezét emelte védekezően maga elé, mintha kemény ökölcsapást várna.

— Tőlem ne féljen, nem nyulok magához. — Fulladtan és hörögve csapódtak ki Bálint torkából a szavak. — Már azt se bánom, ha nem segít... Éreztem mindig, hogy nagyon reménytelen, ha így koldulok valami alamizsnát. Hát ennek vége! Nem vagyok koldus. Nem vagyok, érti!

Az ajtó mögött félájultan vergődött a várandós asszony, tétova kézzel a kilincset kaparta és belesírt a férfiak dühödt acsarkodásába:

— Bálint, hadd beszéljek én! Bálint, hallgass az Istenért!

Bálint az ajtóhoz ment és elfordította a kulcsot. Csak az asszony nyögése hallatszott a hirtelen csöndben.

— Megölöd az asszonyt! — rémüldözött az öregúr.

— Nem én, de maga!... Ezzel a kegyetlen pénzéhségével. Majd ha megdögöltünk, akkor talán az eszére tér.

— Én megyek, nem hallgatom tovább ezt az aljas beszédedet, — mondta az öregúr, de ekkor megpillantotta az öccse kezében a revolvert.

— Mit akarsz? — dadogta falfehéren.

— Ma végezni fogunk, elszámolunk... Annyi bizonyos, hogy bolondot teszek, de akkor legalább vége lesz ennek a kínlódásnak.

Vak szemmel nézett fel rá az öregúr, a keze reszketően kinyúlt a revolver felé, csupa remegés volt a teste, de még egy furcsa, idétlen mosolyt erőltetett magára:

— Tedd el azt a revolvert. Engem nem fogsz megfélemlíteni. Akár meg is gyilkolhatsz!

A kábult vigyor ott dermedt a szája szegletében és ekkor felnevetett Bálint.

— Annyi eszem még maradt, hogy nem nyulok magához! Nem, egy hajszála sem fog meggörbülni. El-mehet akár ebben a pillanatban. De ami ezután jön, azért már maga felel. Mindenért, érti!... Ott a levél az asztalon. Megírtam benne mindent. Tudtam, hogy fukar vénember maga és hiába fogok könyörögni. Az édesapám testvére nem akar segíteni rajtam. A millió-mos, hahaha... Zabálja meg a kincseit, fuljon bele a gazdagságába!... És most menjen!

Ajtót mutatott a revolverrel a kezében. Az öregúr tántorogva felállt.

— Te gyilkos! — hörögte. — Engem ezzel a színész-kedéssel nem versz le a lábamról. Csinálj, amit akarsz. Akaszd fel magad!

Az ajtóhoz botorkált. Egyszerre olyan különös csend lett a szobában, hogy a lélekzetét meghallotta és a szomszéd szobából az asszony ájúlt zokogását. Ha most Bálint megöli az asszonyt is? Úristen, ha kiírtja az egész családját és a levél elkerül a rendőrségre és ott a neve a levélben! Benne van, Fábry Lajos háztulajdonos, villája van Budán és veszni hagyta a családot.

A keze a kilincsen volt, de már visszahajolt.

— Az Istenét, mit csinálsz? Mire kell a pénz?... Nem voltál soha lump, nem kártyázol, szereted az asszonyt... gyerekeitek lesz... Hát mit csináltál... Bizonyára tőzsdéztél!

Már valami kéj fogta el, amikor ezt mondta és mikor Bálint némán bólintott, egy kissé megenyhült.

— Hát nem megmondtam. Te persze sohase hallgatál rám. Az állást is én szereztem neked a bankban. Mindent tőlem kaptál és most mégis zsugori pénzeszsák vagyok. Szeretnéd késsel elvágni a nyakamat. Én nem tőzsdéztem soha. Most idd meg magad a levét!

— Állást szerzett nekem? Miféle állást? Azt hiszi;

hogy abból a nyomorúságos fizetésből meg lehet ma élni? Asszonyal, gyerekkel! Ma minden ember úgy segít magán, ahogy tud.

— Ki mondta neked, hogy megnősülj? Mire nektek minden esztendőben gyerek... És ki mondta neked, hogy olyan lányt kell elvenned, akinek garas hozománya sincs. Más ember felfelé nőszül.

— Hagyja Imát!...

— Jó, ez a te dolgod... De mért nem vártál, amíg tisztességes keresethez jutsz?

— Várni! Meddig vártam volna még?... Hat évig jártunk jegybe! Tudja jól, hát miért kinez ezzel is. Nincs egy csöpp emberség magában. Háború volt, mindenkimet elvesztettem.

Az öregúr vállat vont. Most már ő volt fölényben.

— Én persze senki sem vagyok... Ha egyszer hallgattál volna rám, de te csak fecsegni és fenyegetőzni tudsz. Rám hárítani a felelőséget, abban nagy legény vagy.

Megint szemben álltak egymással. Bálint egy könnyörgő mozdulattal közelebb lépett. Lehajtotta fejét is és a hangja szinte síró lett, mint a megbántott kisgyereké.

— E héten rovincsolás lesz. A pénz hiányzik... A Fábry néven máig nem volt folt. Elhiszi, hogy nem fenyegetőzőm. Én csak azt teszem, amit minden tisztességes ember a helyemben tenne.

Az öregúr lassan visszament az asztalhoz, ott hirtelen jajongva felkiáltott:

— Te gazember! Tolvaj vagy! Sikkasztó, tolvaj!

Könnyek gyűltek a szemébe és hörögve csapkodta az asztalt!

— Micsoda piszok fráter vagy! Egy Fábry sikkaszt!

Egész énje fellázadt a sikkasztás gondolata ellen. Örült kapzsisága valami egészen következtelen nyárspolgári erényességgel párosult. A rend, ami benne élt, nem tűrt ilyen megtévelyedést. Olyan iszonyattal

nézett az öccsére, mintha bélpoklos volna és ragályt lehelne rá.

— Te szerencsétlen! Minden garas kidobott pénz, amit rád fecsérlek... Hát mennyi kell?

— Ötezer pengő, — mondta Bálint valami éledő reménnyel. Az öregúr beleremegett és vérbeborult arcra az asztalnak dőlt, annyira elkábította az összeg. Ahogy megmarkolta az asztalt, valamibe beleakadt a tenyere. Odanézett. Néhány ékszerdarab, ódon elfeketedett boglár, egy gyönyfűlbevaló, néhány idegen ércpénz hevert a zöld posztón. És köztük egy topázköves gyűrű szikrázott pompás tűzzel.

— Add el a holmidat, add el a bútorodat! — mondta részeg dűhkel.

— Vigyen el mindent. Eladom, ha így akarja!

Az öregúr megadóan lehajtotta a fejét. Ez a lemondó hang meggyőzte, hogy Bálint az eladást is megkísérelte, de bizonyára az elsikkasztott összeg felét sem kínálták minden ingóságáért. Már nem védekezett többé. Hallgatott, amikor Bálint beengedte az asszonyt és Irma odaborult a lábához és úgy könyörgött kegyelméért.

Megadta magát. De a keze a topázköves gyűrűvel öklébe szorult. Úgy vitte magával az öklében, amikor elment.

II.

Még aznap ráébredt, hogy bemocskolta magát. Meglopta az öccsét. Becstelen volt, undorodott magától, szennyesnek érezte a kezét, amely kinyult a gyűrű után, s öklét, mely elrejtette és vitte magával. Este forróláza volt, Kudlákné gondoskodását kívánta, de féltelmében még sem mert érte küldeni. Kínos álmai voltak és reggel támolycott a gyöngeségtől és a fejfájástól.

— Mi történt magával, hogy olyan szótlan, — pró-

bálta Kudlákné vallatóra fogni, de az öregúr elhárítóan legyintett. Nem volt ma beszédes kedvű, hamar elzavarta az öregösszonyt. Arra gondolt, hogy templomba megy és gyónni fog. Ez az elhatározás ideig-óráig megnyugtatta. De mikor alkonyatfelé a templom elé ért, valami félszeg zavar vett erőt rajta és visszafordult. Ha mindent jól átgondol, a gyűrűt valójában nem is lopta el Bálinttól. Ott feküdt az asztalon, elvitte magával biztosíték gyanánt. Ötezer pengőt adott érte, miért volna tolvaj? Nem, balgaság volt, hogy ezzel a gondolattal győtrődött.

Lopva nézegette a gyűrűt, felbecsülte. Talán száz pengőt megér, a topáz szép nagy és a tűze nemes. Igen, ez valami parányi biztosíték, új szerzemény. De Kudláknénak, akivel minden új szerzeményét megcsodáltatta, nem mutatta meg a gyűrűt.

Napok múlva Bálint kereste fel. Amikor Bálint alakját megpillantotta az ajtóban, visszahökölt és jeges rémület szakadt a szívére. Hiába áltatta magát, most Bálint ráolvassa bűnét. Leszámol vele, föléje került, ítélkezhet felette! De ahogy Bálint beljebb került, nyugodtabb lett. Ha Bálint rátereli a beszédet a gyűrűre és célzást mer tenni, hogy akkor veszett el, amikor náluk járt, egyszerűen a szemébe nevet. Hát persze, hogy nála van a gyűrű. Elvitte biztosítéknak. Mutatta is a tenyerében, feltételezte, hogy tudják.

A gyűrűről azonban nem esett szó. Egészen váratlan dolog történt. Bálint eléje számolta a pénzt az utolsó fillérig.

— Köszönöm Lajos bácsi, hogy megsegített. A hivatalban nem volt baj.

— Honnan szedted ezt a pénzt?

— A papírok emelkedtek... Nem olvasta Lajos bácsi?

— Nem öcsém, én nem bolygatom meg a nyugalmamat a mai véres újságokkal. Csupa gyilkosság, lo-

pás és sikkasztás, — mondta az öregúr nyomatékkal és Bálintra függesztette véreres szemeit.

Bálint úgy tette, mintha nem venné magára a célzást. Még mosolygott is és ez megzavarta az öregurat.

— Bocsássa meg nekem Lajos bácsi, hogy úgy magára támadtam. Hígyje el, a szükség kényszerített rá.

Bocsánatot kért, de a mosoly ott maradt a száján és az öregúr úgy találta, hogy kaján és szemérmetlen ez a mosoly.

— Mást nem akarsz nekem mondani, — szólt nagyokára és kérdően figyelte Bálintot.

— Óh igen, Irmának maholnap gyereke lesz. Meghívjuk a keresztelejőre.

És harsogva nevetett, a szeme hamisan rávillant az öregúrra és ráveregetett a vállára.

— Öreg cinkos, ügye eljön. Iszunk egy nagyot!

Hahotázva búcsúzott. Az öreg remegő térdekkel megállt az ajtóban, fojtást érzett a torkán, Bálint tehát tudja, hogy a tolvajlással bemocskolta magát! Milyen alattomosan hetyke! Óh ez kiszámított gonoszság volt, Bálint nem fog irgalmat ismerni!

A pénz visszakerült hozzá, nem áltathatta többé magát, hogy a gyűrű fedezetnek szolgált.

Hirtelen elhatározta, hogy a gyűrűt vissza fogja lopni és Bálint után indult. De ahogy a hídra ért, eszébe ötlött, hogy a tolvajlás lemoshatatlanul rábizonyosodik, ha látogatása után Bálinték megtalálják a gyűrűt. Valamit tennie kell! Meg kell szabadulnia ettől a nyomasztó gondtól, mert így nem élhet tovább! Meg kell szabadulnia a gyűrűtől!

Lába alatt bomlottan zúgott az esőtől ragyásra paszkolt szennyesszürke víz. Erélyes mozdulattal a karfa fölé emelte karját és széles ívben a Dunába hajította a gyűrűt.

Azt hitte, hogy minden gond nyomban leszakad róla, de alig ért a pesti hídfőre, újabb rémlátásai tá-

madtak. Milyen szemérmetlenül mosolygott rá Bálint! Nem is mosolygott: hahotázott! Fölényesen ráveregett a vállára és cinkosnak nevezte. Cinkosnak! Ez az ember mindent tud, talán még a lopást is látta és most élvezni akarja, hogy ki van neki szolgáltatva. Hogy sietett visszaadni azt a pénzt, amiről írást sem kért, hogy felszabaduljon és bosszút állhasson rajta. Most akár Bálint fel is jelenthetné. Milyen szörnyű megtévelyedés volt ez a lopás!... Meg kell Bálintékát engesztelni, mielőtt az a bolond fiú valamit tenne ellene.

A körúton benyitott egy ékszerészhez. Topázköves gyűrűt kért. Az ékszerész eléje tett vagy tíz darabot. Kiválasztotta azt, amely a legjobban hasonlított az ellopottra. Az ára megrémítette, alkudozni próbált, aztán sietve fizetett, amikor látta, hogy az ékszerész macskatul tartja az árat. Amikor kijött a boltból, valami enyhülést érzett és felderülve folytatta útját Bálintékához.

Idegen asszony nyitott ajtót, a bába volt. Bálint az ebédidőben nyargalt nyugtalanul.

— Már annyira vagytok? — kérdezte.

— Akkor kezdődött, hogy átmentem Budára. Éppen idejében jöttem vissza.

Az öregúr is megszeppenve és türelmetlenül hallgatta a vajudó asszony sikoltásait. Rossz időben jött. De már itt volt, most nem fordulhatott vissza. Bálint alig vetett ügyet rá. Térdeire könyökölt karral, eseten gubbasztott mellette, néha felugrott és beszaladt a vajudó asszonyhoz, de rögtön kijött és megzavarodva, idegenül bámult az öregúrra. Miért jött utána, mit keres itt? Nem küldheti el, pedig tudhatná, hogy útban van. Meg kellene mondania, hogy jöjjön holnap. Akkor túl lesznek mindenen és nagyot ihatnak a boldogságra!

— Istenem, hogyan szenved, — mondta kábán.

Az öregúr zavartan felemelte csomagját.

— Ezt Irmácskának hoztam... Tudod öcsém... a gyűrű...

Bálint átvette a csomagot és felbontotta. Remegő újjaival a fény felé tartotta a gyűrűt.

— Pompás! — csodálkozott gyerekes ellágyulással és félig mosolygós, félig értelmetlen, kétkedő pillanattal az öregúr felé fordult. — Milyen gyönyörű a tűze... De hiszen ez a gyűrű...

Többet nem mondhatott. A vajudó asszony felsikoltott:

— Bálint!

Bálint berohant a hálóba és a gyűrű az asztalra esett, éppen arra a helyre, ahonnan napokkal ezelőtt az öregúr ellopta olcsó párját.

Az öregúr a gyűrű után nyúlt, de nem volt annyi ereje, hogy újjai közé szorítsa. Mintha minden erő kifolyt volna csontjaiból. Úgy sompolygott ki a lakásból, hogy senki sem látta.

— — — az ötödét sem éri meg annak a gyűrűnek, amit ellopott, — folytatta gondolatban Bálint elharpogott szavait. Gúnyos nevetése úgy zúgott a fülében, mint egy közeli autótülkölés. Tele volt az ucca ropant vigyorokkal és hahotákkal! Micsoda örült gondolat volt ez a gyűrűvásárlás. Elárulta magát esztelen félelmében! Ajándékot hozott, engesztelő ajándékot! Elárulta magát!

Végigrohant a csatakos, embersűrűs körúton, a vilamos majdnem elgázolta, a hídig rohant vén tántorgó lépteivel, mintha a félelem szárnyakat adott volna kiszakkadt és megrokkant testének.

Berillsárga hosszú fények táncoltak az ónszürkén hömpölygő szennyes áron. A hidak ezer lámpái mint végeleáthatatlan fűzérre felfűzött drágakövek csillogtak a sötétben. Nyulós, förtelmes hideg csapta meg az arcát.

Sírt. Vak és meddő dühvel jajgatott az éjszakába. Vége mindennek! Bálint markában van, ki van szolgál-

atva kénye-kedvére, ki fogja fosztani az utolsó garas-
ig, aztán börtönbe csukatja. Hát olyan nagy volt a
bűne! Csak egy gyűrűt lopott és tízszeresen vissza-
fizette már az árát. Holnap meggyónja Bálintnak, hogy
lopott. Jelentse fel. Vállalni fogja a bűnt...

Belerohant egy emberbe. Az ember rábámult, egyet
mordult és vállvonogatva tovább ment. Annyi a síró
és esett öreg ember, ki gondol rájuk? Hasznavehetet-
len lom, sutba való! Hiába jajong és hiába síkolt, egy
lélek sem hallja! Olyan süket a világ! A fájdalmat nem
hallja senki! Csak tépik és gyilkolják egymást tovább.
Ez az élet: rabolni és gyilkolni. Irma megszüli a gyer-
mekét és talán belehal! Minden élet összetörik egy-
szer, hiába menekül az ember.

Most ő is fut az éjszakába. Hová? Milyen semmiség
ez az egész lopás! Hahaha! Igaza van Bálintnak, ha
nevet rajta! Itt valami más baj van, valami iszonyú, fe-
neketlen és jóvátehetetlen baj! Az ember sír ac uccán
és nem veszi észre senki. Fellökik, átmennek rajta. A
tolvajon és a milliomoson. Olyan mindegy. Közönybe,
szélütött magányba torpan az ember!

A budai oldalon levánszorgott a rakpartra. Ott bo-
torkált a sötétben, míg megtalálta a lépcsőt. A víz
föliött megállt és borzadozva nézte a fekete felületen
remegő fényeket. Aztán széles mozdulattal felemelte
karját és arccal a híd irányában, amerre a gyűrű el-
merült, belevetette magát a vízbe.

III.

Másnap Lágymányosnál kifogták az öregúr felpuf-
fadt tetemét. Két nap múlva elföldelték. A kiskocsmá
gazdája, akihez utolsó héten ebédelni járt, kétkedve
olvasta az újságban öngyilkosságát.

A zsugori ember még az életére is kapzsi, dehogy
vált meg önként tőle. Beleszédült a Dunába vagy ta-
lán valaki belehajította. Az ilyen embernek sok az el-

lensége, — hajtogatta vendégei előtt, de a vendégeket nem érdekelte az eset.

Az orvosa is hamar napirendre tért öngyilkossága felett. Bogaras ember volt. Az életben gyakran történnek meglepő furcsaságok. Fábrý Lajos is élélhetett volna még vagy tíz esztendőt csöndes békében, gyűjthette volna tovább a pénzét, zsugorgathatott és zsémbelhetett volna tovább a reménykedő Kudláknéval. A gyűrűről nem tudott az orvos és senki emberfia. Az öregúr magával vitte a titkát a sírba.

De a topázgyűrű megmaradt, a szerencse jele lett Bálintéknál. Irma hamarosan felépült a gyerekágyból és a gyűrű csodálatos fénnel szikrázott megsáppadt kezén. Szerencsét hozott, tagadhatatlan volt. Bálinték mindig ráemlékeztek arra a napra, amikor házukba került. Akkor kezdődött igazi boldogságuk. Irma gyönyörű s egészséges fiút szült, három házat és roppant vagyont örökölték. Az eltűnt topázköves gyűrűről mindannyian, még Bálint is hamar megfélekezett. Bálint különben is határozottan állította, hogy aznap vesztette el az uccán, amikor kétségbeesetten futkosott a zálogházakban, hogy kevés értéktárgyai árából előteremtse az elsikkasztott összeget.

DÉLIBÁB

Tavaszi as erővel ragyog a téli nap
s nyújtózik a Nagy Alföld a tenger ég alatt,
mint óriási alvó, akin nincs takaró,
pedig az őszi magra, elkelne még a hó...

Nyújtózik a Nagy Alföld, mint óriás gyerek,
a déli napsütésben szelíden szendereg.
Talán csiklandja testét a csalfa napsugár?...
Fagyot hozhat reá még, zimankót február!...

Mint óriási alvó, mint óriás halott,
nyújtózik a Nagy Alföld némán és mosolyog,
úgy elterül, mikéntha ő volna a világ...
Csak egy hiányzik róla: a fényes délibáb.

Nekem az sem hiányzik. Én így szeretem őt
legjobban, ilyen árván, tél vagy tavasz előtt,
mikor nincs rajta semmi, csak egy-egy zöld vetés
mikor nem látszik rajta semmi kinszenvedés.

Nem szánt, nem vet az ember, magára van a föld,
alig van ki belőle az is még, ami zöld, —
amikor téli álmot alszik és álmodik
boldog gyermekkorával, a koldusarcú sík.

Ilyenkor nagy az Alföld, ilyenkor hisz talán
egy boldogabb jövőben: leendő Kánaán,
ígéret égés földje, Éden, Paradicsom,
ilyen üresen, holtan, de napsugarason...

Villognak rajta széjjel a kis fehér tanyák,
a párás messzeségben megsűrűsödnek a fák, —
ott szeret legelni az én sóvár szemem,
hol összeér mosódván véges végtelen.

Sugárlétrán az égből, egy tündér száll oda
és megvalósul minden szép álom és csoda
és megtörténik minden szép mese és rege, —
egyesül a világgal az Alföld gyermeke...

Nem nézem a tanyákat, a nyomorult valót, —
A messzeségből várok egy földöntúli jót,
a földön túlról várok, remélek valamit,
én nem tudom magam sem, — az Isten tudja mit.

Idézem míg csak élek s ha eljön a halál:
eljön az én szerelmem és síromon megáll,
eljön a délibábban, sírom fölött lebeg,
harmatot sír poromra és én felébredek.

Feltámadok vidáman, mint ifjú óriás,
szememben és szívemben győzhetetlen varázs,
mindenki teljesíti, amit parancsolok
s a pusztá szíkre tündérkertet varázsolok.

Ameddig a szem ellát, addig ér majd kezem,
s tejjel-mézzel folyó dús Kánaánná teszem
szülőföldem határát, e kis Szibériát
öntözésére hajtom a Dunát, a Tiszát.

E föld minden lakója igámat viseli
és benne boldogságát, üdvösségét leli,
úr lesz és szolga egyben, ember, Isten fia,
végtelen tág és szűk lesz: igaz lesz az iga...

Ilyesmiket súg nékem a téli napsugár,
a déli napsütésben szendergő sík határ,
ilyen földöntúlerő, nagy gondolatokat,
ilyen égető szent, hős indulatokat.

Ezért nem is hiányzik nekem a délibáb,
mert kiárad belőlem egy szebb, jobb, más világ
s elárad mint egy tenger, az Alföld kebelén,
őshajdan; a Teremtés tengermély idején.

BÓREMBUK

Most már utána vagyok az egész heccnek, most már látom, hogy megtörtént a legrosszabb, ami egyáltalában történthetett velem. Kicsaptak a gimnázium nyolcadik osztályából, éppen most, mikor már az első fél-évet is valahogy megúsztam, mikor már túl vagyunk a szokatlanul kemény télen, nem kellett volna fázni otthon és fázni az uccán, hanem kimehettem volna a rétre, az erdőbe tanulni, ki a szabad természetbe, melyet a nagy Petőfivel annyira imádok. Érzem, hogy meg vagyok semmisítve, ez talán rettenetesebb, mint ha megöltek volna, vagy levágták volna a fejemet és el se temettek volna.

Nem is értem, hogy miért csak éppen most jöttem erre rá, amikor már kezemben a bizonyítvány a félreérthetetlen záradékkal. Hiszen én olyan könnyen vettem az egész heccet, fogadni mernék, hogy az öreg Bórembuk sokkal jobban meg volt hatva, mint én, mikor utóljára elmentem hozzá.

Olyan megindult hangon beszélt, mintha azt hitte volna, hogy mégis csak neki van igaza. Én még akkor is nevettem magamban, kinevettem az öreget és ha nem lettem volna már ügyis kicsapva, meg is mondtam volna még neki a magamét. Így azonban nem volt már értelme, az iskolán belül semmi közünk nem volt már egymáshoz, majd talán másutt lesz még valámikor szerencsénk és akkor kénytelen lesz meghajolni nemcsak az én igazságom előtt, hanem az én személyem előtt is.

Be kell majd látnia szegénynek, hogy ez a társadalmi rend nem állhat fenn tovább, melyben mindnyájan rabok vagyunk. A tanárok az igazgatók és referensek rabjai, a szegény diákok pedig a tanárok rab-

ságában sínylődnék hasztalanul. Nem tudom, meddig állhat még fenn így ez a világ? Hol van a szabadság, amiről a nagy Petőfi énekelt, mikor minden rabszolga nép és így a diákság is, jármát megúnva a síkra lép és kiharcolja szabadságát? Ó be szeretném, ha az öreg megérhetné azt, csak ez az egy kívánságom van mostmár, hogy megszégyeníthessem akkor, mikor már mindenki szabad lesz, mikor a tanárok nem lesznek rabszolgái az igazgatónak és a diákok a tanároknak, mikor mindenki független és szabad lesz. Akkor szeretnék vele találkozni, hogy beláttassam vele, mennyire marha volt...

És mindjárt fején találtam a szöveget, mikor először az osztályunkba lépett az év elején, az első napon, mikor mint nyolcadikosok iskolába mentünk. A katedrára ültem fel, még az egyik lábamat is kényelmesen feltettem, mert az izmaim nagyon lázadoztak a jószágos napfürdőzések után a ruha ellen. Vagy tízen álltak körülöttem, amint arról a csónakkirándulásomról beszéltem, amit másodmagammal tettem meg le a Tiszára. A lányok jöttek be az osztályba és a buta Szekfűszeg megjegyezte:

— Jól meghíztak...

— Az igaz, de csak egyes helyeken, — tette hozzá valamelyik.

Erre aztán mindnyájan nevettünk, Szekfűszeg annyira hajbókolt, hogy alig tudtam felfogni, hogy rám ne essen. Nyugtalan-ságot éreztem, mert a hátunk mögött az osztály hirtelen elcsendesedett. Még mielőtt megfordulhattam volna, egy erős kéz nehezedett a vállamra.

— Tessék a helyükre menni!

A hangja erélyes volt és száraz. Így első hallásra nem volt benne semmi bántó. Az osztály lélegzetvisszafojtva csendben állt. Egy ismeretlen ember állt a katedra mellett; kissé előre hajolt komor öreg ember. Hátrafelé fésült haját már jól megütötte a dér, mint októberben az első kemény fagy a zöld leveleket.

Szó nélkül intett és mi leültünk.

— Én leszek az osztályfőnökük, a latin nyelvet fogom maguknál tanítani...

Leült a székre és egy csomó iratot kezdett rendezgetni az asztalon.

— Maguk már nyolcadikosok, így nem fogok sokat prédikálni, majd a praksziséból megismerjük egymást és remélem, minden jól fog menni.

Az osztály a csodálkozástól még mindig egészen csendben volt. Valami egészen váratlan dolog történt velünk és mindnyájan ennek a hatása alatt voltunk. Azt hittük, hogy régi osztályfőnökünk fog ismét tanítani, aki már évek óta tanított minket és most egészen váratlanul bejön az osztályba egy idegen ember, akit soha nem is láttunk. Én az első padban ültem és nyakamat szép óvatosan, anélkül, hogy feszesen tartott derekammal megreccsentettem volna a padot, szépen hátrafordítottam és egy pillantásra láttam, hogy mindenünnen kérdő tekintetek irányozódnak felém. Mindenki engem kérdezett, hogy ki ez a csodabogár, aki csak úgy bejön ide és kijelenti, hogy ő lesz az osztályfőnökünk.

Láttam, hogy engemet figyel és azért nyakamat óvatosan visszafordítottam és bátran szembe néztem vele. Úgy látszik, valamit észre vett, mert mikor az osztálykönyvet beírta és eltette a fiókba, halkán megjegyezte:

— Osztályfőnökük nyugdíjba ment és én jöttem helyette... Most pedig felolvasom a névsort...

Akinek a nevét olvasta, az felállt. Mindenkit jól meg nézett, mielőtt intett, hogy leülhet. Az én nevem a névsor végén van. Ünni kezdtem magamat. Hirtelen nagyszerű ötletem támadt. Volt nálam egy ív tiszta papír, melyen a segítőegyesületi kérvényt akartam megírni. Kibontottam szép csendesesen, lesimítottam gyűrődéseit a padon és hozzá fogtam, hogy az öregét hirtelenében lerajzoljam. Egészen jellegzetes volt rövidre nyírt bozontos szakálla és kissé elálló vastag,

núsos fülei. Én voltam az osztály festője és költője. Nem volt nehéz feladat, egy egészen lágy Kohinoor-ceruzával rajzoltam és néhány perc múlva előttem állt életem egyik legsikerültebb remekműve.

Az öreg már az o-betűnél tartott. Nem volt sok időm gondolkodni. Még egyszer ránéztem és azt lestem, hogy jó a szeme közé nézhessek. Így érzi meg az ember az arc legkarakterisztikusabb vonásait. Aztán még egyszer megvizsgáltam az előttem fekvő rajzot. Egy kis önkritika isoha nem árt még az utolsó pillanatokban. Teljesen meg voltam magammal elégedve. Szerettem volna felállni, hangosan kiabálni: heuréka, heuréka és az osztálynak megmutatni, milyen tehetséges vagyok, milyen velőkig maró gúnnyal ismertem meg egy kellemetlen embert első látásra.

Az osztály mit sem sejtve az én nagyratörő terveimről, feszült kíváncsisággal figyelte a névsorolvasást és rövid ismerkedést. A szomszédom, a gazdag Spiegel Karcsi, már észre vette művemet. Nyakát és derekát mereven kiegyenesítette, miközben a nevetés fojtogatta, arcán ideges, titkolózó grimaszok futkostak. Elővette zsebkendőjét, nagy buzgalommal kezdte fújni az orrát. Ljedten nézett a katedra felé.

Ez az első kedvező jel is mutatta művem sikerét. Az önérzettől és a büszkeségtől kifeszítettem mellemet és mélyet lélegzettem. És akkor az öreg, munkájába egészen elmerülve, érthetetlenül és talán egy kicsit bambán ránk nézett. Ekkor nagyszerű ötletem támadt. Eszembe jutott, hogy egyszer hogyan illusztráltam tartalmi füzetemben a nagyenyedi két fűzfát, előttem volt az esetlen Bórembuk, amint fene nagy erejével ott tehetetlenkedik a víz partján. Nagy, esetlen betűkkel a lap aljára pingáltam gyorsan ezt a jól ismert nevet: Bórembuk. A lapot lecsúsztattam az ölemből, majd a hónom alatt óvatosan a hátam mögött ülő Szegfűszegnek nyújtottam. Hallottam, hogy a kuncogástól a hátam mögött a padra lapul. Csak attól féltem, hogy az a hatókör tönkre ne tegye a képemet.

Ebben a pillanatban olvasta az öreg a nevemet.

— Szeles...

Én mindenre elkészülve felállottam. Merészen a szemébe néztem és nem láttam mást, mint az esetlen Bórembukot, amint illetlenül a katedrára hasal. Egy kicsit zavart, hogy az öreg egészen ártatlanul nézett rám, mint aki semmiről sem tud.

— Maga az a Szeles?

— Én vagyok.

— Hát akkor miért nem szól? ... Leülhet.

Ennyi volt az egész. Leültem és a fogaim között morzsolgattam: Bórembuk. Hallottam, hogy már a negyedik padban kuncogtak a fiúk a hátam mögött. Az öreg az utánam jövő nevet olvasta gépiesen: Szepesi...

A fojtott, csiklandó nevetgélés egyre több helyen ütötte fel fejét az osztályban. Egyszer egészen tisztán hallottam, amint valaki félhangosan mondta: Bórembuk. A fegyelem feltartóztatatlanul kezdett meglazulni. A fiúkat egyre többször kellett figyelmeztetni. Mikor az öreg a névsor végére ért, előre könyökölt az asztalon és figyelmesen kémlelte az osztályt. Hirtelen csend lett, hallottam a szívem heves dobogását, amint a bal mellmenél a feszes ruhába ütközött, hallottam a Spiegel órájának siető ketyegését, amint előttünk feküdt a padon a tintatartó fölött, hogy lássuk, hogy halad az idő. Emlékszem, kilenc óra múlt öt és fél perccel.

— Most pedig beszédem a beíratási díjakat. Aki tavaly is itt járt, tehát nem új növendéke az intézetnek...

Az öreg hangja elhalkult, majd teljesen elhallgatott. Az ív papíros, melyről a névsort olvasta, már összehajtván feküdt előtte. A középső padsor utolsó padjából halk súrolás, csoszogás, lihegés hallatszott. Majd egészen tisztán ki lehetett venni, amint egy szenvedélyes hang azt mondja:

— Te barbár . . .

Az öreg villámgyorsan felugrott a katedráról, a padok közé ment.

— Mi van ott kérem, mit csinálnak?!

Bennem egy pillanatra elállt a lélekzet és a vérkeringés is. Az öreg Szepesitől elvette az én rajzomat. Szepesi és a szomszédja, a sápadt Sárkány, ijedten felálltak.

— Mi az? Mivel játszanak maguk itt?

— Tanár úr kérem, Sárkány össze akarta tépni ezt a szép rajzot. Azt mondja, hogy ez nem Bórembuk . . .

Ha módomban lett volna akkor, abban a pillanatban, egészen biztos, hogy megfojtom, vagy legalább is megpofozom azt a hülye Szepesit. Tudtam, hogy nehéz felfogása van, de hogy ennyire bárgyú legyen, hogy az én karrikatúrámban fel ne ismerte volna az öreget, azt még se vártam volna tőle. Az ijedtségtől és a szégyentől majd elsüllyedtem. Hát annyira rossz rajzoló lennék, hogy a fiúk fel sem ismerik, kit akartam lerajzolni? . . . Kétségeimben segítségemre jött az árulkodó Sárkány, akivel az osztálynak világegyetében mindig baja volt.

— Tanár úr kérem, — szólalt meg sírós hangon, — azért akartam összetépni, mert az egy gúnykép, az nem Bórembuk . . .

Soha se tudtam, hogy a gyávák és árulkodók ilyen intelligensek.

Az öreg elgondolkozva nézte a képet, majd szigorúan kérdezte:

— Ki rajzolta ezt?

Soha nem érzett gyávaság és félelem szállt meg. Láttam, hogy mindenki rám néz, Sárkány is rám néz az ő üveges szűrős szemeivel. Hiába lett volna a tagadás. Itt nem volt más hátra, csak bátornak kellett volna lenni. Mikor felálltam, minden porcikám reszketett az izgalomtól. Félttem az ismeretlentől, ettől az ismeretlen embertől, akiről még az előbb azt gondoltam,

hogy véglegesen, fenéig kiismertem. Arra gondoltam, hogy hazudni kellene, Szepesi mellé állani és azt mondani, hogy valóban Bórembukot rajzoltam le. De nem voltam tisztában a saját művészetemmel és nem tudtam, meg lehet-e ezt csinálni. Rám feküdt az osztály fagyott csendje és én csak álltam szótlánul.

Az öreg keresztül nézett rajtam. Látszott, hogy elöntötte a düh és egy pillanatra megtorpant, nem tudja, mit csináljon velem. Indulatosan a katedrához ment, összeszorított fogakkal végignézett az osztályon, a dobogó recsegett alatta.

— Mi az édesapja? — kérdezte kurtán.

— Munkanélküli...

Felemelte kezét a levegőbe, összeszorította öklét. Az arca egészen kínos kifejezést öltött, majd egyetlen rántással összetépte és összegyűrte rajzomat. Inkább gorombán, mint szigorúan kiáltott rám:

— Ne csináljon máskor szamárságokat!... Ujjon le! Bennem utálattal forrt fel a vér. Semmi nem bánt annyira, mint a gyávaság. Látszott az öregben, hogy nagyon kellemetlen neki az egész eset, hogy mindjárt az első órán ilyesmi történik. Úgy éreztem, hogy én győztem, nem mert velem kikezdeni és a közvélemény előtt ujjat húzni.

Abban mindenki megegyezett, hogy az öreget az osztály ezután Bórembuknak hívta. De arról sokat vitatkoztunk, hogy vajjon akkor miért kegyelmezett meg nekem. A burzsujok pártjának vezetője volt Sárkány, akinek az apját ugyan elbocsájtották és nyugdíjat kap, de azóta semmit sem csinál, csak lógatja a lábát és panaszkodik, hogy kis nyugdíjat kap. Én mondom, ha az én apám annyit keresne, meg lenne elégedve. Noshát Sárkányék azt állítják, hogy az öreg azért kegyelmezett meg nekem, mert az apám munkanélküli. Mi viszont, az osztály proletánjai, azt állítjuk, hogy az öreg gyáva volt. A mi véleményünket támogatja mindig Spiegel is, az én szomszédom, aki ugyan gyenge

tanuló, különösen számtanból rendszerint az enyémről lopja le a dolgozatot, de azért az osztály egyik legintelligensebb, legolvasottabb tanulója. Igaz, hogy van is hozzá pénze elég.

Minél inkább megismertük az öreg Bórembukot, annál inkább bebizonyosodott, hogy nekünk van igazunk. Igaz, hogy Sárkányék odavoltak, hogy hogy érti az öreg a latint és milyen jó módszere van. Mi azonban tudtuk, hogy egy megrögzött buta ember, aki valamikor bebiflázta a latin nyelv összes szabályait, az összes versformákat és most előttünk adja a nagyot. Meg aztán az ő módszere. Köszönöm szépen! Nincs nekünk szükségünk semmiféle módszerekre, nem vagyunk mi barmok, hogy bennünket vezetni kelljen. Mi emberek akarunk lenni, szabad emberek, akik a maguk lábán járnak a természet nagy törvényei szerint és nem ugrálnak arra a kommandóra, ahogyan azt egy megkergült latin tanár magának elképzei.

Nem tagadom, hogy botrányosan keveset tudtunk latinból. Bórembuk halálra ijedt, mikor ezt felfedezte. Csakúgy csorgott róla a verejték. Mi megfogadtuk, hogy nem is fogunk többet tanulni, mert semmi szükség sincsen rá. De Bórembuk leadta, hogy bár sok vita van a latin nyelv tanításáról, valahol Angliában mégis rájöttek, hogy azok, akik latint tanulnak, sokkal könnyebben megtanulnak más nyelveket. Nekem ugyan beszélhet ilyen hülyeségeket. Még azt is mondta, hogy a tanterv is szigorúan előírja az anyagot, amit feltétlen el kell végezni. Hangoztatta, hogy a kötelesség az mindig kötelesség marad. Arra nem gondol, hogy ezeket a kötelességeket agyalágyult hülye emberek írják elő ott fent nekünk fiataloknak.

Bórembuk csökönyösen ragaszkodott az előírt anyaghoz. Vele nem lehetett beszélni. Ő egy olyan világnak az embere volt, amikor az utolsó zsebtükör hátlapján is Ferenc József meg Vilmos császár képe díszelgett; amikor az emberek gyáván meghaltak;

hog az ú. n. kötelességet teljesítsék. Felettünk, a nagy háború után, már végigviharzott egyszer a szabadság lehelete. Ez a háború után a mi gimnáziumunkon is meglátzott. A határszélre kerültünk az ország belsőjéből. A régi igazgatónk egy aranyember volt. Nem hordta fent az orrát, néha még a diákokkal is elmulatott. Nem volt nálunk szigorúság, nem volt hoszpitálás és hasonló felesleges flanc.

Már tavaly kezdtük magunkat rosszul érezni, amikor új igazgatót kaptunk. De a mi régi osztályfőnökünk oly jó ember volt, akár a kenyérre lehetett kenni, mint a vaját. Ő vitézül védelmezett bennünket az igazgató dühös támadásai ellen. Az ilyen embert persze hamar nyugdíjazzák. Ez a Bórembuk pedig teljesen kiszolgáltattott bennünket az igazgatónak. Annyira gyáva, hogy még talán jelentést is tett neki, hogy semmit nem tudunk latinból. Ettől minden kitelik, én már csak azt várom, mikor fog egyszer karddal és revolverrel bejönni az osztályba.

Két hónapot adott nekünk, hogy pótoljuk a latin nyelvtant, első sorban az alaktant és aztán a mondatant. Csak hadd beszéljen. Nem ettem kefért, hogy nyolcadikos koromban fogom ismételni az első négy osztály anyagát. Egy mai intelligens embernek igazán fontosabb dolgai is vannak.

— Ha maguk is olyan jóakarattal látnak neki, mint amilyenrel én kezelem az ügyüket, akkor egészen biztos, hogy eredményre is fog vezetni... Csak nem kell megijedni tőle.

Igy beszélt. Valaki megjegyezte:

— A mondatnan nagyon nehéz...

— Hiszen tudom én, hogy nehéz. Hiába, az életben vannak nehéz dolgok is. Nem szabad mindig csak a könnyű dolgokat válogatni. Meg kell vele bírkózni.

Istenemre mondom, hogy ez az ember pályát tévesztett. Úgy beszél, akár egy jezsuita. Még csak az hiányzik, hogy csuhába öltözzön és a fejére hamut

hítsen. Mert meg vagyok győződve, hogy Sárkány azt is utána csinálná. Eddig is sápadt volt, de mióta szó volt erről az ísmétlésről, annyira tönkre ment, hogy szinte félős, hogy belepusztul. Szólani kellene neki, de tudom, úgy sem ért meg, amilyen ökör és még képes bejelenteni.

Egyszer aztán én is feleltem. Horatius híres versét olvastuk: Exegi monumentum... Az első versszakát kívülről megtanultam, mert ezt minden művészembernek tudni kell. De a többihez még csak nem is könyitottam. Csak úgy állva a padban feleltem. Döcögve olvastam, sántikálva skandáltam.

— Milyen versformában van ez a vers írva?

Ezt igazán nem tudtam, nem is próbáltam eltalálni, valaki megmondta helyettem.

— Próbálja lefordítani.

Én egészen szabatosan fordítottam, ahogyan egyik-másik szót megértettem. Neki ez nem volt jó. Folyton javítgatott. A súgás nem sokat használt, mert jó füle volt és mindjárt meghallotta.

— Hát maga íjesztően keveset tud, fiam... Igyekezzen pótolni, mert ennek nem lesz jó vége... Leülhet.

A hangjában nem volt semmi gorombaság. Inkább úgy érzett, mintha sajnálna engem. Ez aztán borzasztóan bántott. Még egyszer rám nézett, bozontos szemöldökét összehúzta, szakállát simogatta.

— Mondja csak fiam, miért nem tanul maga. Mi ennek az oka? Talán nincs hol tanulnia?

Én megrántottam a vállamat. Mi köze neki hozzá? Igaz, hogy szegények vagyunk, de azért épen lett volna hol tanulni, ha nagyon akartam volna. Hisz keveset jártam játszani, inkább otthon olvastam azokat a könyveket, melyeket Spiegeltől kaptam és rengeteget rajzoltam, meg verseket írtam.

— Miért nem felel, fiam?... Úgy látom, maga nagyon dacos természetű. Ez nem szép. Ezzel nem sokra

fog menni az életben... Mondja, mégis mit csinál egész nap?

— Rajzolok és verseket írok, — feleltem büszkén.

— Hiszen az nem volna baj, lehet még magából művészember. De először a kötelességét kell teljesíteni.

— Én művész vagyok.

— Úgy?... Nincs kizárva, hogy már most is az. — Nem állhatta meg, hogy el ne nevesse magát, bár olyan ravaszul nevetett, hogy nem lehetett látni, hogy gúnyolódik-e, vagy mi a célja.

— És Petőfi Sándor? — mondtam sértődötten.

— Hja Petőfi valóban nagy költő. De ne gondolja, hogy azért lett költővé, mert az iskolában rossz tanuló volt...

— Épen költészettanból bukott meg...

Kissé élesen mondtam és Borembuk erre dühös lett. Most már nem simogatta a szakállát, dühösen megrántotta és az asztalra csapott öklével.

— Petőfi minden száz évben egyszer ha születik... De ha maga meg van győződve, hogy maga Petőfi, akkor csak folytassa. Bár nem tudom, ha Petőfi újból születne, vajjon hogy viselkedne?

Mindenki láthatja, hogy Borembuk aszerint mérte az embert, mennyire tudja valaki Horatius versformáit és a fordítást. Lehetek én akármilyen művész, soha nem fog elismerni, ha a latint nem fogom tudni. Ezzel tisztában vagyok.

Mégis értettem a módját és nem sajnáltam a fáradtságot, hogy egy kis borsot tönjek az orra alá. A Spiegel apja volt a legnagyobb helyi lap kiadója. Ebben a lapban, a „Szabad ember”-ben jelentek meg vasárnaponként az én verseim. Mondom, nem sajnáltam a fáradtságot, elmentem az öreg Spiegelhez, megkértem, hogy küldjenek Borembuknak azokból a számokból, melyekben az én verseim megjelentek. Megegyeztünk, hogy a szerkesztőség fogja küldeni a tiszteletpéldányokat és senki nem fogja tudni, hogy az én

kezem van benne. Bórembuk eleinte visszaküldte a lapokat, később aztán nem küldte vissza. Egynéhányszor piros ceruzával bekereteztük a verseimet. És mindig odaírtam a nevem után: VIII. osztályú tanuló.

Megkértek, hogy a karácsonyi számba írjak valamilyen cikket. Én kaptam az alkalmon. Titánok és férgek címen elmélkedtem a fiatal költő sorsáról. Rámutatam arra, hogy vannak rövidlátó, csökönyös emberek, akik a nagy szellemek útját állják, rájuk akarják kényszeríteni az ő korlátoltságukat. Az élet, a győzelmes élet azonban mindig a nagy szellemek pártjára áll.

Én Bórembukot akartam ezzel a cikkel célba venni. Nem tetszett nekem, hogy a szerkesztőség néhány sort hozzáfűzött a mai társadalmi rend tarthatatlanságáról, mely a férgeknek kedvez. Ez nem tetszett nekem. Sokat hallottam már erről a kérdésről, de valahogy nem vagyok tisztában vele, ha az igazat meg akarom vallani. Sőt azt hiszem, Spiegel sincsen egészen tisztában vele, mert ő is mindenre azt mondja, sőt még akkor is a társadalmat szidta, mikor egyszer nagyon illatos libamáj-tízórásit hozott magával, én a felét elcsentem tőle, mivel azonban ő ezért is a társadalmat szidta, magam sem tudom, miért, de nem mertem neki bevallani, hogy én voltam... Most azonban különösen nem tetszett nekem a szerkesztőség korrigálása, mert még Bórembuk is a társadalomra fog gondolni és képes rá, hogy nem is fogja magát bűnösnek érezni, pedig én épen azt akartam, hogy rájöjjön végre, mennyire korlátolt és bűnös ember ő énvelem szemben és hogy egy kissé elnézőbb legyen az én hiányos latin tudásom iránt.

Úgy látszik azonban, hogy cikkem célját tévesztette. Bórembuk egyre komiszabb és kérlelhetetlenebb lett karácsony után és senki nem tudta, mi a célja velünk. Hisz első konferencián az osztálynak csaknem a fele elbukott. Erősen közeledett a félév.

Egy reggel nagyon dühösen jött be az osztályba.

Csapdosta az osztálykönyvet, kiabált, hogy rossz tollat adtak neki, recsegett alatta a szék és láthatóan nagyon ideges volt. Hyenkor az osztály mindig olyan feszült csendben ült nála, mint azon az első napon, mikor Szepesitől elvette az én rajzomat. Hiába sikerült már az osztály nagyobb részét ellene hangolni, meg kell adni neki, hogy fegyelem azért mindig volt az óráján. Ennek is csak a buta keményfejűsége volt az oka. Akármit is csináltunk, nem lehetett kizökkenteni egyensúlyából, annyira beletemetkezett a latin nyelv zavaros útvesztőibe.

Ezen a reggel mindjárt az első óra volt latin óra és öreg szokása ellenére láthatóan ingerült volt. Tudtuk róla mindnyájan, hogy vén legény és Spiegel ide is súgta nekem:

— Talán valamilyen kalandja volt az este...

Ő azonban recsegő hangján megszólalt:

— Szegfűszeg! Álljon fel!

Nem tudtuk mire vélni, hogy a legelemibb dolgokat kezdte tőle kérdezni. Az első két deklináció még csak valahogy ment, de a harmadiknál tökéletesen összezavarodott. A coniugációkkal hasonlóképpen volt az eset. Nem is beszélve a mondattanról, amiről szegény Szegfűszegnek igazán a leghalványabb fogalma sem volt. Próbáltam neki súgni, de Bórembuk nagyon dühösen rám szólt. Mindenki kínosan érezte magát. Tudtuk, hogy Szegfűszeg buta is, lusta is, meg semmiből semmit se tud, de azért szerettük valahogy. Az apja meghalt már régen és az anyjára őt fiút hagyott. Alig tudta őket eltartani. Különösen a nagyobb Szegfűszeg-fiúk a város rémei voltak és mindenki félt tőlük.

Mikor Szegfűszeg a legújabb Horatius-fordítást sem tudta, Bórembuk kezdett lassan megnyugodni. Oda is súgtam Spiegelnek:

— Látod, hogy örül neki, hogy nem tud...

Mindnyájan megnyugodtunk egy kissé, mert nem

hallottuk Bórembuk idegesítő szuszogását a nagy csendben. Ő azonban jó színész lehetett, nem mutatta örömet, bal karjára könyökölve tenyerébe támasztotta fejét.

— Milyen jegye volt magának, Szegfűszeg?

— Intést kaptam.

— Na lássa, el sem buktattam, csak megintettem... Nem tudom, tudja-e, hogy az édesanyja tegnap este nálam volt.

Szegfűszeg félénken bólintott.

— Hát kérem, elpanaszolta nekem, hogy maguk milyen rossz sorban élnek. Erre nem is volt szükség, mert én ezt már anélkül is hallottam. Mondtam neki, hogy én elnéző vagyok magával szemben, de magának is kell valamit tudni. Ő erre sírt és könyörgött, hogy én ígérjem meg neki, hogy nem buktatom el magát, mert ha maga elbukik, akkor tönkre van téve az egész család...

Bórembuk egy kissé elhallgatott és lenézett maga elé az asztalra. Én felhasználtam ezt a pillanatot és félhangosan megjegyeztem:

— Szegfűszegék nagyon szegények...

Még soha nem láttam olyan dühösnek, ahogy akkor felfortyant.

— Hallgasson! Magát nem kérdeztem! Maguk azt hiszik, ha valaki szegény, annak már minden szabad. Annak szabad szemtelenkedni, hazudni, nem tanulni, a napot lopni és azt nem lehet elbuktatni, mert szegény?... Én is voltam szegény, éheztem, nélkülöztem, szenvedtem, túrtam, de gazember, az mégsem voltam soha...

Mukkanni sem mert senki. Én megesküdtem magamban, hogy ezt megbosszulom, ezt nem engedem neki szárazon elvinni. Spiegelre néztem, aki megértőleg intett és alig hallhatóan suttogetta:

— Betesszük a Szabad emberbe...

Bórembukot előntötte a szenvedély és egy kis szünet

után, mikor ijedten jártatta szemeit az osztályon, indulatos hangon folytatta:

— Ez persze nem vonatkozik magára, Szegfűszeg. Ezt csak általánosságban mondtam a mai korról... De jegyezze meg magának, hogy akármilyen viszonyok közé is kerüljön az ember, az első mindig az legyen, hogy kötelességét teljesítse. Megértette?

— Igenis.

— Ha fogom látni, hogy semmit sem tud és nem akar igyekezni, akkor el fogom buktatni. Megértette?

— Igenis.

És amikor csengettek, az osztálynak csaknem a fele bentmaradt és szenvedélyes vita kezdődött közöttünk. Azt a hülye Sárkányt szerettem volna felképelni. Neki is ugrottam, de a többi gyávák lefoglaltak. Tele szájjal ordította az a holdvilágképű, hogy Bórembuknak van igaza.

— Neked, Szeles, újabban teljesen elment az eszed. Csak nem gondolod, hogy Bórembuk azt mondja nekünk: ne tanuljanak semmit, majd az érettségén én ugyanis áthúszom magukat...

— Bórembuk az korlátolt és buta...

— Haha... Buta?... Csak neked volna annyi eszed, barátocskám... Nincs még a gimnáziumban egy tanár, aki úgy értené a latint.

Ilyet és hasonló szemérmiséget üvöltözött felém Sárkány az egész osztály színe előtt. Kár is volt vele szóba állni. Láttam rajta, hogy már nincs olyan beteges színe, mint az év elején. Biztosan átismételte már az egész latin nyelvtant és azért jár úgy a szája. Még azt is mondta, hogy meg van győződve, hogy Bórembuk jóakarátú ember. Na, ezt soha nem fogom elhinni neki.

Mégis nem tudom egészen megérteni azt az utolsó jelenetet, ami köztem és Bórembuk között történt közvetlen kicsapásom előtt. Lehet, hogy csak színészkedett az öreg, mintahogy véleményem szerint általában

sokat színészkedett. Elismerem, hogy ebben az irányban valóban kiváló tehetség.

Sok bajunk volt a torna-órával. A tanár nem tudott fegyelmezni, mi meg a fejére másztunk, aztán folyton Bőrembuknak jelentgetett bennünket. Akkor reggel egy detektívregényt kaptam Szepesitől. Nevetve adta nekem. Óra előtt. Az utolsó lapra valamilyen szörnyű csúnya írással oda volt pingálva: nagyon jó... jaj de pikáns... Engem nagyon izgatott az ügy. Torna-órán bentmaradtam az öltözőben, kényelmesen leheveredtem egy csomó ruhára és olvasni kezdtem. Hallottam, hogy a tornateremben irtózatos zaj van, de ügyet sem vetettem rá, annyira elmerültem az olvasásban. Ekkor lépett be a torna-tanár az öltözőbe, elkésett, dühösen és nagysietve jött valahonnan.

Szó nélkül megadtam magamat. Egy kicsit megijedtem és csak arra kértem, hogy ne szóljon Bőrembuknak.

Mikor előadás után hazamentem, neki ültem a latin-nak, bevágtam a memoritert, a fordítást, átnéztem a könyv bevezető részében Horatius leggyakoribb versformáit. Tudtam, hogy másnap felelek. De a nyelvtan ismétlésére, se a régiségtanra, amit az öreg ujabban nagyon nyággatott, nem volt időm.

— Szeles, álljon fel...

Ez volt az első szava, amint másnap bejött az osztályba. Szokatlanul frissnek és elevennek tetszett nekem. Vagy csak én voltam olyan bután fáradt az előző napi tanulástól. Átvillant az agyamon, milyen bosszút állhatnék ezen az emberen, ha én is megtanulnám a latin nyelvtant, mint az az ökör Sárkány. Aztán egyszer felállnék így, egyenesen a szemébe röhögnék, mindent tudnék, minden mondatszerkezetet csak úgy vágnék, mint a répát... És akkor én lennék a győztes, kijelenteném, hogy Bőrembuk latinból se tud semmit, pedig egész életében azt bogarászta. Megaláznám ezt

az embert. Egészen világosan éreztem, hogy kimondhatatlanul gyűlölöm.

Igy azonban csak az első kérdésekre tudtam felelni valahogy. A memoritert elfűjtam, de skandálni nem tudtam. Megcsóváltam bosszúságomban a fejemet, mert láttam, hogy ezt egy nap alatt nem lehet megtanulni. Az első mondatok fordítása is ment valahogy, de aztán jött egy passzus, amit otthon sem tudtam egészen világosan megérteni és megmagyarázni magamnak.

— Tanár úr, kérem, ez egy nagyon nehéz részlet, ezt nem értem...

— Dehogy nehéz. Hányszor előfordult már év eleje óta. Aztán a mult órán is átvettük, el is magyaráztam. Na, ki tudja?

Körülnéztem, hát legalább húszan jelentkeztek az osztályból. Nagy volt az osztályunk. Ez éppen a harmad része. Megijedtem, hogy ennyire el vagyok maradva, míg a többiek, úgy látszik, lassan mégis csak kezdték beadni a derekukat. Nem is csoda, hisz az osztály csak úgy nyüzsgött a szolgalelkű hitvány fickóktól.

Ez elkeserített.

— Látja, kérem, maga félévkor elbukott. Maholnap itt a húsvét és még mindig sehol semmi...

Elővette oldalzsebéből az én elkobzott detektívregényemet.

— De szennyirodalmat olvasni, — kiabálta, — arra bezzeg van ideje, arra nem sajnálja az időt! Nem szégyelli magát? ... Nem sajnáltam a fáradságot és elolvastam ezt a könyvet. Hát aki ezt írta, megérdemelné hogy szinte középkori kínzásokkal végezzék ki. És maga ezt olvassa? Maga akar Petőfi lenni?

Gúnyosan nevetett.

Ez a legutóbbi megjegyzése nagyon fájt és sajtott nekem. Reszketett a kezem, ahogy a könyvet fogtam, inkább letettem. Alig tudtam uralkodni magamon,

hogy dühömben a könnyeim ki ne csorduljanak. A hangom remegett.

— Én nem szoktam ilyen könyveket olvasni. Csak véletlenül...

— Igen? ... Magának az is véletlen, hogy már két ízben találkoztam magával este 11 óra felé az utcán nagyon is kétes társaságban... Tudja, mi a véletlen? ... Az, hogy nem érzek magamban semmi kedvet a rendőri hivatáshoz és az ilyesmivel nem szoktam tördölni.

Valahogy az a gondolatom támadt, hogy ez az ember minden áron ki akar engem csapadni a gimnáziumból és szorgalmasan gyűjti ellenem az adatokat. Erőt vettem magamon és elhatároztam, hogy nem fogom hagyni magamat.

— Tanár úr kérem, én nem vagyok zárdanövendék és nem vagyunk a középkorban. Különben is a mai társadalom...

— Maguk mindig erre hivatkoznak. Összetévesztik a szabadságot a féktelenséggel, az élet szeretetét és élvezetét a bujasággal és érzékiséggel. Pedig tudja, mire lenne szüksége a mai fiataleságnak? ... önfegyelemre, mindennek előtt önfegyelemre...

— Hogy tovább lehessen minket rabságban tartani?

— Milyen rabságban?

Ezt szigorúan és tanárosan kérdezte, mint amikor azt kérdi, hogy milyen esetben van ez, vagy az a szó. Spiegel is és Szegfűszeg is a kabátomat rángatták, csitítani próbáltak. Én azonban menthetetlen voltam már, nem láttam és nem hallottam semmit, jobb kezeimet tiltóan felemeltem, egészen előre hajoltam és csaknem kiestem a padból.

— A tanárok rabságában, akiknek nagy része bennünket úgy kezel, mintha rabszolgák lennénk... Mi szabad emberek akarunk lenni, a természet nagy törvényei szerint és nem rabszolgák... Szabad emberek, akiknek nem parancsolnak korlátozott tanárok... akik-

nek nem dirigál... egy ilyen... egy ilyen... B—ó—
r—e—m—b—u—k...

Ott, ahol szakállából kilátszott két széles orcája, mindig egy kicsit vöröses volt a bőre. Most egészen elfehéredett, elhalványodott még nagy húsos ajka is. Nyugodtan ült a helyén, szinte megdermedten és nyugodtan, szó nélkül mutatott az ajtóra.

Az osztályból a meglepetésnek, az elszörnyűködésnek a szisszenéseit hallottam. Éreztem, hogy az osztály szimpátiája teljesen elpártolt tőlem. Könnyűnek éreztem magamat, felszabadultnak, mint aki egy adóságát rójja le, mint a hipnótikus, aki feltartóztathatatlan kényszer hatása alatt cselekedett. Könyveim után nyúltam a padba.

És akkor történt a legérthetetlenebb dolog, amit valaha is láttam életemben. Bórembuk megszólalt egészen szokatlan, tőle soha nem hallott megihatott, sírós hangon.

— Szerencsétlen ember, mit csinált? — Ez az öngyilkossággal egyenlő...

Intett, hogy elmehelek. Láttam, hogy a szeme feltűnően fényes, mintha könnyes lett volna. Aztán már mintha nem is nekem beszélt volna, csak úgy maga elé morogta mogorván:

— Ha nem az osztály előtt mondja ezt nekem, hanem négy szemközt, talán még meg lehet menteni... Lehet, hogy én is hibás vagyok, mert régen akartam már vele bizalmasan beszélni...

Spiegel mesélte később, hogy a többi tanárok azon csodálkoztak, hogy én éppen Bórembukot neveztem korlátoznak, mikor mindenki tudja róla, hogy kiváló szakember mind a két szakjában, a latinban és a franciában, azonkívül nagyon is olvasott, mindenről tájékozott és modern ember. Persze, ez a Spiegel is csak most tudja ezt mondani, azelőtt ő is egy nótát fújt velem.

Én csak napok, sőt hetek múlva hültem le egy kissé

és rájöttem lassan, hogy velem tulajdonképpen borzasztó dolog történt. Mit csináljak most? Mi tévő legyek?

Egészen a mai napig reméltem, hogy a kicsapás által is elősegítve rövidesen híres és nagy költő lesz belőlem és akkor alaposan meg fogom szégyeníteni Bórembukot. Ma azonban megfordult velem a világ, nagyon keserű dologra ébredtem... Attól a haladó szellemű irodalmi laptól, melyet mindig olvastam, Spiegeltől kaptam kölcsön, beküldött verseimre ma kaptam meg a választ. Először sírtam és könnyeimen keresztül többször olvastam. De ihába olvasom el akárhányszor, hiába sírok, ez nagyon lesújtó, megsemmisítő kritika. Soha nem gondoltam arra, hogy én még kezdő költő vagyok, hogy sok bennem a vidékies íz és a dilettantizmus.

Nem tehetek róla, ha most eszembe jutnak Bórembuk szavai, mikor arra intett, hogy ne bízzam el magamat időnek előtte...

Igazán nem értem, mert azt is megírtam nekik, hogy kicsapott diák vagyok. Úgy szerettem ezt a lapot és úgy bíztam benne, mint az Istenben!

Ó, ha Bórembuknak lenne igaza, akkor nincs igazság ezen a földön, akkor nem érdemes élni.

Olyan dolgok nyílnak fel előttem, amikről eddig soha sejtelmem sem volt.

Egészen biztos, hogy ez csak egy rossz pillanat, valami különös gyengeség szállt meg és azért zavarodik most előttem össze minden, amiben eddig olyan szilárdul hittem...

A VIRTUS.

Vendel még egyet simított a kefével a Cifra fényes szőrén. Olyan volt, mint a tükör. Nem hiába készítette már egy hónapja a vásárra. Aztán kivette, odakötötte a saraglához. Szegény Cifra alig tudott lépni a tőgyétől, mert már tegnap este se fejték meg. A kocsin pakrócba takarva, helyes kis négyhetes borjú bögött az anyja után. Az istállóból búsan felelgetett neki az anyja, a Füge. Nehéz is azt baromésszel megérteni, hogy miért ér a Cifra egyszeriben száz forinttal többet, ha a Füge borját alája csapják!

Vendel fölült a kocsira. Megindultak, komótosan, lassan.

Mariska asszony még kiszólt a konyhából:

— Cipőt vegyen a Cilinek. Meg tésztakiszúrót. Vödör is köll a kútra. Meg lepedőnek való vászon, egy vég. A bőlbelit el ne felejtse!

Már majd kint voltak a kapun, mikor eszébe jutott:

— A sodródeszkám széjjelmegy, azt is hozzon! Meg új csöbröt. De az eszibe tartsa ám!

Vendel gazda ráhümmögött.

— Hátha nem kel el?

— Má, csak vissza ne hozza a cudar dögöt! Őt más tehénnel nincs annyi nyűhölődés, amíg megfeji az ember! Dióörölő is köll!

— Akkor már nem sok pénzt hozok haza az árából!

— békétlenkedett Vendel.

— Csak arra vigyázzon, hogy ki ne ömeljék a zsebiből!

— Olyan tökölő még nem vagyok.

A somorjai úton megy a sok kocsi. Viszik a lúdakat, malacokat, hajtják a barmot, a csikókat. Ahogy közelednek, mindjobban ellepik az utat; ha ez a sok jó-

szág ma mind gazdát cserél, nem győzi az állam a bankónyomtatást!

A vásártér előtt megtorlik a menet; szedik a vámot, vizsgálják a passzust. Úgy látszik, jó vásár lesz, mert sok a nép. A lacikonyhások sütik a pecsenyét, egy sárgacsizmás, szép szál cigány befont hajú, kurtára kötött farkú gebéit piszkálja, hogy ne álljanak olyan búsán. A kerék belevág az őszi sárba; megy a reménység az útján. Körösztyűfurakodik a sokadalmon, végre megpihen a marhavásártér innenső korlátjánál. Egyelőre csak tapogatózik mindenki. Röpködnek az ezresek a levegőben, de csak szóval.

— Hogy ez a cifra!

— Borjastúl háromezer!

— Sok lesz a!

Ezt Vendel gazda is tudja. De ha kettőt meg szeretne kapni, legalább hármat kell kérnie. Ez különben sem igazi vevő. Majd, ha harmadszor, negyedszer idejön, megtapogatja a tögyit, megint elmegy másfelé, de félszemmel vissza-visszanéz, akkor már komolyabb a dolog. Akkor vagy venni akar, vagy nem.

Sokan kérdezték a Cifrát. De nem ígértek érte semmit. Pedig már elkelt egy-két barom. Végre jött egy botos ember. Azt mondja:

— Mit enged ki az ezerötszázból?

Vendel sértődötten tiltakozik. De már érzi, hogy ebből vásár lesz. Mások is érzik, mert odacsődülnek. Nem, ilyen hamar nem megy a dolog. A fát se vágják ki egy fejszecsapással!

A botos ember még egyszer megkerüli a vásárt. Nem baj, majd visszajön! Az olyan vevő-forma. Ezek a többiek, úrformák, zsidóformák, akik még azt is megkérdezik Vendeltől, hogy kicsoda, hovávaló: ezek csak mulatságból nézik a vásárt. Nincs ezeknek egy tehénre való pénzük!

Csendőrök is járnak, feltűzött szuronnyal. Mikor a

botos visszajön, Vendel már barátságosabban fogadja.

— No, földi, megnézte a vásárt?

— Azért vagyok itt!

— Nézni csak nézhette, de ennél különb tehenet nem látott!

— Van itt annyi, mint a füst!

De azért megnézi újból a Cifrát. A tőgyit, a fogát, a szarva karikáit.

— A borjú nekem nem köll. Tej köll, mert apró családjaik vannak!

Nem nagy baj. Borjúra mindig akad vevő. Az olyan, mint a bankó, csak fel kell váltani.

Már közelednek az árban is. Csak az utolsó húsz koronán akadnak meg. A két kérges tenyér keresi is egymást, kerüli is. Végre egy hatalmas csattanással összetalálkoznak. A vételre összeecsődül mindenki; mire észreveszik, már három borjú is szopja az eladott tehenet.

A botos ember leolvassa a pénzt, átveszi a passzust, meg a tehen kötelét, erőt, egészséget kíván és megy. Vendel megnyalazza az újját, hogy még egyszer megolvassa a bankóit. Akkor az az úr, aki végignézte a vásárt, szépen elővesz egy arcképes igazolványt.

— Méri Vendel, Doborgaz. Adóhátralékára lefoglalom a vételárat!

Már fogja is a paksamétát.

Vendel elvörösödik.

— De én meg nem adom! Az az én pénzem, nem a magáé!

— Muszáj, muszáj! Ha ellenkezik: maga fogja megbánni!

— Iszen azt se tudom, kicsoda az úr!

— Elég az, hogy adóvégrehajtó!

Vendel körülnéz. Háta mögött még két úr. Meg két szuronyos csendőr. Így hát benne reked minden. Az ellenállás is, de még a káromkodás is. A vásáron vé-

gigszalad a hír. Iparkodik is mindenki hazafelé. Nincs eladó, nincs vevő, csak a pénzüket, portékájukat féltő emberek vannak.

Vendel megpróbál okosan beszélni.

— De énnekem ebből a pénzből be köll vásárolnom! Van nekem otthon, amit lefoglalhat az úr! De ilyent! Hogy menjek haza üres kézzel?

A végrehajtó megértő lélek. Kiad neki húsz koronát az ezernyolcszázból. Azt a huszat, amelyiken olyan soká alkudtak. Aztán ott hagyja, mint Szent Pál az oláhokat.

Vendel úgy forog maga körül, mint a kotlós, aki elvesztette a csibéit.

Hát, iszen igaz, ami igaz, cudar dög volt a Cifra. Vesződjön vele más! Ami meg az adót illeti, azt sem engedték volna el, előbb-utóbb meg kellett volna fizetni. De hát a szégyen! Hogy őt, fényes nappal, mindenki szeme láttára csak így lelepek! A doborgóziak nagy csúfulódók. Kivált az asszonyok! Szinte hallja a felesége hangját:

— Nagy legény vagy, Vendel! De most ugyan bened rekedt a szó! Tököli voltál!

Egy kicsit arra gondolt, hogy ügyvédhez megy, panaszt tesz. De aztán meggondolta. Nem használna az semmit! Csak pénzbe kerül.

Föül a kocsijára, végigvágott az ártatlan sárgán. A két ló nagyot rántott a sárban elült kerekű kocsin. Be sem ment a városba. Egye meg a fene az egész boltbelit!

Lassan kocogott az országuton hazafelé. A tejfalusi faluvégen utólérte a Cifrát meg az új gazdáját. Úgy illett, hogy megálljon vele egy szóra. A botos ember nagyon boldognak látszott.

— Éppen a kedvem szerinti ez a tehén! A borját eladtam ott helyben, így még pénzt is viszek haza! — ujságolta sugárzó arccal.

— No hát csak kösse a sraglához, aztán üljön ide mellém! Nem sietős az utam! Legalább tovább látom ezt a jó, kedves állatot! Csak ótan jól bánjon vele, mert ahhoz szokott!

A kocsmá előtt valami igazítani való akadt a szerzőmon. Ha már ott voltak, a botos beinvitálta egy kis áldomásra. Vendel kérette magát, de nem sokáig.

A fő a becsület. Azt meg kell menteni, ha török, ha szakad!

Az áldomás-féllitert csak úgy állva itták meg. A botos már indult is.

— Hát csak menjen, Isten hírével! Én még itt maradok!

Hozatott még egy féllitert. Beült a legbelső sarokba. Alig kóstolta meg, máris dalolni kezdett. A két lova takaratlanul, kocsis nélkül kint az országúton.

Jöttek a vásárosok. Mentek is tovább. Fél óra múlva már Doborgazon volt a hír: Méri Vendel a tejfalusi kocsmában iszik!

A két ló csak állt, váltogatta a lábait, behunyt szemmel lógatta a fejét. Jött az autóbusz, nagyot dudált a fülükbe. A sárga fölébredt álmodozásából, s mozdult egyet. A szürke is elindult csendesen. Aztán szépen beleálltak a kocsisorba és csendes ügetéssel hazakocogtak.

A kocsmáros odaszaladt a félliter bor mellett olyan nagy hangon daloló vendégéhez.

— Hallja! A lovai elfutottak! Fizessen és menjen!

— Hadd fussanak! Majd hazatalálnak! Még egy féllitert!

— Magának nem adok, mert már részeg!

— Az se baj!

Elindult hazafelé, gyalogszerben. De vigyázott, hogy csak alkonyatkor érjen haza. Dülöngve énekelte végig a falut.

Mariska asszony sápitozva fogadta.

— Istenem, uram, micsoda szerencsétlenség az ilyen ember! Hogy mentem volna inkább a Dunának, mint ővele a paphoz íratkozni! Meglett ember létire, fényes nappal lemarad a kocsiról! Ha a Csókásné nem mondja, hogy a téjfalúsi kocsmában iszik, azt hittem volna, hogy agyonütötték! A pénz persze odavan?

— Oda! — szólt Vendel büszkén. — Elittam!

HERCEG JÁNOS:

BOLOND A NAGYVÁROSBAN.

Tudtam én mindég, ha egyszer elkerülök a faluból, csak messzebbre mehetek. Ott reggel is a szálloda előtt sokáig törtém a fejemet, hogy most már merre vegyük az utunkat. Gondoltam több szálloda van a városban, talán elmennénk egy másikba. De aztán meg eszembe jutott, hogy minden szállodában van egy úr, akit Grün úrnak hívnak, s az csak ránéz majd a Rózira és már mutatja is az ajtót. Így kerültünk el a vasútra. Ott kértem két jegyet egy másik városba. A vasutas úr nevetett és azt mondta, hogy száz város van, csak meg köll mondanom, hogy melyikbe akarok menni. Azt mondtam, nekem mindegy, de itt maradni nem akarok. A vasutas úr ismert engem, mert minden reggel ki köllött jönnöm targoncával a személypodgyásért. Tovább nevetett rajtam és azt mondta, ha ő innen elmehetne, ő a legnagyobb városba menne, a fővárosba.

— Nahát, ha a vasutas úr is odamenne, az akkor nekem is jó lesz. — Így beszéltem neki s akkor kiadta a jegyeket.

Alig maradt valami pénzem, s amikor emiatt káromkodni kezdtem, a Rózi azt mondta, ne féljek, mert neki még van valami a nyakába kötve. Akartam neki szólni, hogy mégis jó, hogy velem van, hogy van valakim, aki nem csúfol ki, s aki nem mondja, hogy bolond vagyok. Akartam neki megmondani, hogy szeretek vele lenni, de akkor bejött a vonat és a vasutas úr csak bízott, hogy gyorsan kapaszkodjunk rá.

A vonatban mindenféle emberek ültek. Volt olyan is, aki látszott, hogy faluról jön, de volt nagysága is elég. Mink a Rózival leültünk egyik sarokba és úgy bámultunk ki a vonat ablakán, mint az urak. Nagy búzatáblák maradoztak el mögöttünk, meg rozs, meg

árpa, meg kukorica. Gyerekek őrizték a csordát, s asszonyok kapáltak a földeken. Amikor én otthon néztem a földet és a kapáló asszonyokat, szomorú voltam mindég, hogy nekem csak néznem köll őket, mindég csak egyhelyben nézni, mert én bolond vagyok. Bolond, aki nem való semmire. Most meg itt ülök, mint akár az úrak, megyek a nagyvilágba, ők meg csak hádd dolgozzanak reggeltől estig.

A Rózi nem sokáig nézett ki az ablakon. Két vörös kezit a térdére fektette, fejét előre lógatta a mellére és elaludt.

— Aludj csak Rózi — mondtam magamban — aludj, mert ott a Grün úrnál úgyse aludhattál soha eleget. — Néztem egy darabig, hogyan alszik, láttam, hogy nevet álmában, s a szája szélén kicsordul a nyála. Szerettem volna megszorongatni és megcsiklandozni, hogy hangosan nevéssen, de a másik oldalról két nagysága nézett felénk, s azok előtt rösteltem magam. Levettem köcsög kalapomat, mert melegem volt, aztán megkerestem a harmónikámat és muzsikálni kezdtem. Öröm meg szomorúság jött belőle, mint napos idő után a sötét eső. Pedig nem voltam szomorú, csak örülni tudtam. Lassan nyomkodtam a gombokat a muzsikámon, mert nem akartam hangosan játszani, nehogy a Rózi felébredjen. Gondoltam a városra, ahova elindultunk, s gondoltam arra, hogyan fogom a kenyéremet meg az éjjeli szállást megkeresni. Először csak magam voltam, de most már itt a Rózi is és nem telik sok időbe már gyerek fog sírni az ölében.

Már esteledett, amikor a fővárosba értünk. Amikor a nagyállomásról kimentünk, megijedtem a sok embertől. Mintha búcsúba kerültünk volna, annyi ember volt egy rakáson. Rózi belekapaszkodott a kabátom végibe és én úgy húztam magam után. Amerre néztem, rendőroket láttam vastag botokkal, fehér keztyűben. Ide-oda ögyölögtek a városban, látszott rajtuk, hogy nincsen semmi dolguk, csak arra vigyáznak, ha

valami baj lenne, ők is ott legyenek. Nem szeretem a rendőröket. Azelőtt mindég azt hittem, hogy a rendőr is ember, de amióta úgy megvertek ott a faluban, látom már, hogy nem olyan ember ez, mint a többi. A rendőr a legnagyobb úr, aki mindenkit megverhet és bezárhat, de őt nem bánthatja senki. Ezért féltem a rendőröktől. Mondtam is a Rózinak, hogy ne nézzen egyre se, mert abból bajunk lehet. A harmónikámat jó mélyre dugtam a zsákba, amit a hátamon vittem. Így mentünk a hosszú utcákon a rengeteg ember között csak mentünk, mentünk és vártuk, hogy valaki majd szól: Hallod-e, hé, akarsz-e zongorát cepelni vagy székeket hordani, cipőt pucolni vagy valami efélét. De senki sem szólt hozzánk. Már éjjeli szállás után kellett volna nézni, mert az éjszakák még hidegek voltak és nem mertem a Rózival a szabad ég alatt aludni, de nem mertem szólni senkihez, mert csupa nagysága meg finom úr ment el mellettünk. Ahogy így mentünk, mint a bekötött szemű bika, egy sarokra értünk. Annyi ember volt ott egymásba szorulva, hogy hiába taszigáltam jobbra-balra a könyökömmel, nem tudtam utat szorítani magunknak. De valahogy mégis előre jutottunk és akkor láttam, hogy a sokaság közepén egy ember fekszik a köveken, írtózatosan dobálja magát és a száján zöld hab jön ki, mint a baromnak a zöld lucernától.

— Na — mondom a Rózinak — ez talán sokat legelt s most itt kérődzik. — A fejénél egy rendőr állt, s az csak mindég azt kiáltotta: Oszolni! Oszolni! — De az ember csak dobálta magát egész testében. Már nagy töcsa zöld lében feküdt s a kezei véreztek, ahogy oda csapdosta őket. Akartam mondani a rendőrnek, hogy talpra köllene állítani az embert, aztán zavarni, hogy szaladjon, akkor majd elmúlna a rángatódzása, mert csak ez segít rajta. De a rendőr tovább kiáltott: Tessék tovább menni! Oszolni! S akkor magához tért az ember is a földön. Kicsit körülnézett, s akkor csak

úgy, mintha magának mondaná, azt mondta: Már három napja nem ettem. A családom is éhezik. — Erre, mint a vásárban, ha vége van a cirkusznak, gyorsan szétszéledtek az emberek. Volt még nálunk kis kenyér, azt odadobtam az embernek, akkor mi is tovább mentünk.

Fejünk felett kigyulladtak a lámpák, színes fényben uszott minden. S akkor egyre több olyan embert láttam, mint az, aki imént ott feküdt a köveken. Egyik kezükben cipőmadzagot szorongattak, s mindenkit megszólítottak, aki mellettük elment. Most már én is bátorságot kaptam és sorra állítottam meg az úriembereket. — Kell-e zongorát cepelni, székeket hordani vagy cipőt pucolni? — kérdeztem tőlük, de senki sem szólt a kérdéseimre. Láttam finom nagyságákat, amint le-fel sétáltak s ha arra jött egy úr, utána mentek és azt mondták: — Gyere apuci, megtanítlak zongorázni. — És nevettek is hozzá, amikor ezt mondták, nevettek az urak is, de tovább mentek mind, a nagyságák pedig elülről kezdték. Megkérdeztem én is egy ilyen nagyságát, hogy hol találhatok éjjeli szállást. Azt mondta, ha sok pénzem van és a Rózit kint hagyom az utcán, vele is elmehetek. Mondtam neki, hogy én a Rózit nem hagyhatom el, mert gyereke lesz és fölfázhat. Akkor azt mondta, menjek a fenébe.

Türelmetlen voltam már az éjjeli szállás miatt. Már elfeküdtem volna egy szénaboglya aljában is a Rózi-val, de itt nem volt sehol szénaboglya, még akkora darab puszta föld sem volt, mint a tenyerem. Csak kő volt, szürke, hideg kő, amerre néztünk. Elfogott a búsulás, hogy nincsen ember, akinek köllene a munkám, akinek megmutathatnám az erőmet. Akkor egy nagy térre értünk, aminek a közepén egy hatalmas ember állt kőbefaragva. Ott azt mondtam a Rózinak, hogy maradjon csak állva és vigyázzon a zsákra, meg a muzsikámra. Én magam meg felkúsztam a kőember mellé és ott kiáltozni kezdtem:

— Urak és nagyságák, jóemberek itt vagyok ni a fővárosban és se éjjeli szállásom, se dolgom nincs. Pedig oly nagy az erőm, hogy egy házat tudnék elmozdítani a helyiből. Szóljon, akinek kellene a munkám. — Így kiáltottam még jó darabig, s hamarosan sok ember csődült a közelünkbe. Nevetve néztek rám, de senki sem mondta, hogy adná valami munkát vagy éjjeli szállást. Akkor aztán egy rendőr is előfurakodott és azt mondta, hogy szálljak le a köember mellől. Szót fogadtam neki. Kérdezte, mért mentem oda, s miket ordítottam. Megmondtam neki, mire csak annyit szólt, hogy menjek vele. Szóltam a Rózinak, hogy hozza a zsákot, aztán elindultunk a rendőrrel. Eszembe jutott, hogy egyszer, hogyan vertek el a rendőrök, s akkor gondoltam, jó lenne megszökni mellőlé, de amerre néztem, csak rendőrt láttam s biztosan mindjárt elfogtak volna. A rendőr szó nélkül jött mellettünk. A Rózi sírt. Én megkérdeztem, hogy hova visz bennünket. Azt mondta, kihallgatásra. Ha engem meg is vernek — gondoltam magamban, de a Rózit nem hagyom. Így értünk el a nagy házhoz, s amikor beméntünk, rengeteg rendőrt láttunk a szobákban. Egy rendőr, aki asztalnál ült, megkérdezte a nevemet és azt, hogy hova való vagyok. Akkor elvették tőlem a zsákot, s mindent, amink volt és azt mondták nekem, hogy majd utána járnak, így van-e, ahogy mondtam. Akkor egy rendőr újra szólt, hogy jöjjenek vele. Hívtam a Rózit is, de azt mondta a rendőr, hogy a Rózinak külön kell menni. Nagy harag fogott el erre és kiáltozni kezdtem, hogy a Rózi nélkül én nem megyek sehova. A Rózi is sírt, velem akart jönni. De akkor elkapta két rendőr a Rózit, engem meg egy egész sereg, s úgy mint egy zsákot vittek lépcsőkön lefelé. Hiába rugdalódtam, nem engedtek el. Éreztem, hogy lefelé visznek, s tudtam, hogy itt is a pincébe zárnak, mint akkor régen. Aztán kinyíltott egy fekete vasajtó, s azon bedobtak, hogy nyekkenve estem a kövekre. Ott bent

pedig emberek ültek, fiatalok és öregek, mind rongyosak és szakállasok voltak, s ott gubbasztottak a falak tövében, mint az ázott madarak. Jókedvűek voltak, kártyáztak és énekeltek, de én csak a Rózira gondoltam s ott álltam a vasrácsba fogódzva és néztem ki a sötétbe, ahol semmit se láttam. Vártam, hogy majd mégis csak eljön a Rózi az ajtóhoz, vártam, hogy kiáltson, néztem a sötétbe és vártam és vártam és arra gondoltam, hogy mi lesz, ha fölfázik a nagy hasával, mi lesz, ha nem látom többé. Mert most már úgy szerettem a Rózit, mint a harmónikámat, talán még annál is jobban és eszembe jutott az az éccaka, amikor a Rózi bejött a szobámba ott a szállodában és én muzsikáltam neki, ő meg nézett. Eszembe jutott az egész, ami a Rózival volt meg velem és csak meresztettem a szememet a sötétbe, a feketeségbe és nyújtogattam a kezemet a rácson át, hátha elérem a Rozit valahol, de nem volt ő sehol, a kezem nem fogott semmit, a szemem nem látott semmit, s akkor éreztem, hogy sírok. Lassan elmentem az ajtóból, s leültem én is a falak tövébe és néztem az emberek kártyáit, amiken piros meg zöld királyok voltak.

MAGYAR IRODALMI SZEMLÉJE.

Móricz Zsigmond: BÁL. Regény.

Az új Móricz-regény a „Légy jó mindhalálig” történetét folytatja. Nyilas Misi megutálja Debrecent s nagybátyjához kerül, aki egy vidéki gimnázium igazgatója. Móricz ott kezdi a regényt, mikor Misi félig-meddig már kilábolt a serdülő évek válságaiból s új „rejtéllyel”, új izgalommal találkozik: a társadalom különös épületével és rendjével. Az iskolában, a maga társadalmában egyszerre vezetőszeret kap, ifjúsági elnökké választják s Nyilas Misi a kapott fenyvest kifelé, a kisvárosban is megforgatja. A szerepet követelő ifjúság képviselője lesz s lépései nyomán megmozdul, hullámszerűen kezd maga a társadalom is. Csak egy kavicsot kell megmozdítani s máris kitör az ellentétes erők elnyugodott harca, szavainak s terveinek messzeható következményei lesznek. Látnia kell, hogy a kezdeményező, az alkotó ember örök tűzcsóvában él, örvények és mélységek fölött lépdél szüntelenül s egyedül kell bírkoznia, mikor másokért és sokakért történik minden gondolata és tette.

Nyilas Misi egyszerre találkozik a közösségért égő láz melegével s az alkotó magányával. Forró nappal és hideg éjszaka váltakoznak benne. Kialakul életének üteme: gyors hódítások felé törekszik, türelmetlen szándékokon nyargalnak napjai s az élet boldog kis stációi csak pillanatnyi örömeket nyújtanak számára. A kis diákból „társadalmi lény” lesz s a társadalmi élmények egyre sarkantyúzzák belső fejlődését. A boldog, tiszta napok elmúltak, s „szellemi végzetének” szárnyai csapkodnak belül.

Nagyon bölcs könyv az új Móricz-regény. Kevés könyvét írta meg ekkora lélektani biztossággal. Maga a környezet elmosódik s csak néhány villanásban él.

De ezek a villanások tökéletesek: a Jákób-család rajza, a szörnyű kispolgári aszály vidéke, a „felsőbb tízezer” fiainak kedves, könnyelmű arca, s a kis Nyilas bibliai „visszatérése”, látogatása egy parasztcsaládnál. A széles epikai áradást, melyet néhány Móríc-regényben, annyira megtanultunk becsülni, itt nem látjuk viszont. De nem is ez volt a célja. Egy ifjú lélek fejlődését adja, a mélyből feltörekvőt, az örök ács örök fiát, ki mérközni kíván mindenkivel s vigasztaló szép tűzeket gyújt magában: az emberért...

Barabás Gyula: DOMÁLDI JEGENYÉK. Regény.

Barabás regénye egy könyvkiadóvállalat nagydíját nyerte meg. A bírálók több száz kéziratból választották ki az övét, s ez különös igényeket kelthetne bennünk. Sajnos igényeinket a regény olvasása közben le kell szállítanunk. A könyv nem „rossz” könyv. Írástudó ember írta. Csak: reménytelenül jelentéktelen.

A két Bolyai sorsáról szól Barabás regénye. Módszere: a mai történelmi regényé: tehát felhígítás. Egy-két egészen különálló értéket (Móríc: Erdély, Laczkó: Német maszlag, török áfium, Kós Károly: Varjú nemzetiség, stb.) leszámítva, a történelmi regény lett a könyvű irodalmi torna. Végtelen irodalmi hadcsoportok hígítják a jobb sorsra érdemes história lapjait s már „leánykultúrája” is megszületett: az életrajzregény. Az utóbbi még sekélyebb irodalmi patakocska, kiterjedtebb tanulmányokat sem igényel. Barabás regénye e „leányság” hajtása.

A Bolyaiak problémája kettős: tudományos és emberi. Mindkettő izgató, mély és megrendítő. Sajnos Barabás mérőzsinorja egyik mélységet se járta be. Intellektuális problémákkal bírkózó regény volt az egyik feladat s Barabás e feladatot ügyesen kikerülte. A Bolyaiak emberi tragédiáját pedig a jó riporter módszerével kezeli. Ügyesen, színesen, meleg, magával sodró nyelvvél, de... De a színesség, a külső

ügyesség csupán szemléletmódjának szegénységét és felületességét takarja. Nem ad többet egy becsületes, „szürke” életrajznál, de amit ad: az újságíró ösztönös színességével mondja el.

S a regény nagydíjat kapott. Ma a „nagydíj” tudvalevőleg nem a titok tárgyilagosságában születik. A kritikusok jól tudják, hogy ki a pályázó és a siker mai szabott útjain kinek adnak a nagydíj útján mégis komoly előnyt. E „barabási ítélet”, mely különben nem mes gondolkodású és szilárd igyekezetű írórt ért: a közép-szer dicsérete. U. n. „széles tömegek” számára való és „jól olvasható” könyvet írt. Holott az ilyen könyvek eredményezik a széles tömegek kiábrándulását az irodalomból. A nagy I-vel gondolt és mondott irodalomból. A mégis újtónak, merésznek és alkotónak gondolt irodalomból. S gondoljunk csak arra, hogy a fiatal próza mai legnagyobb sikere (példányszámban is!), Tamási Áron néhány éve még „különlegességnek” számított, fáztak tőle a kiadók, nem számíthatott „nagy díjra”, ma pedig már: kenyér és bor.

Még nem mondunk le Barabás jövőjéről; még hinni is tudunk benne. De miért öntötték agyon szegényt annyi dicsőséggel azért, mert egy mulandó könyvében (hányadikszor?) feltalálta az aranyozott közép-szert?

FILM ÉS IRODALOM.

Aldott sötét termek, ahol kiléphetek önmagamból, az életemből, kínzó problémáimból! Lehull rólam az utak pora, melyekhez immár mindörökre hozzá kötött a sors, kisimulnak arcom és szívem redői. Ott vagyok, ahová nem bírok eljutni: terek és idők korlátlan szabadságában. A mozi ma, illetve a mozi lehetne ma az ember elsőrangú szabadságélménye. S technikai fejlettségét tekintve: művészi szabadságélménye is.

A mozi azonban vadházasságot kötött az irodalommal, holott a kettő törvényei egészen mások. Vadhá-

zasságra lépett a jó értelemben vett irodalommal is, az irodalmak s a világirodalom remekeivel. A komoly irodalom problémáival. S tessék elképzelni, hogy mi lesz a vásznon pl. a „Nyomorultak” óriási belső élményéből, a bennünk élő belső filmből. Csalogdás és éppen ezért giccs. Az irodalmi mű korlátok közé szorítja a filmet s a maga másodrangú elemeivel tolakszik a vásznonra. Az élmény belső fele kiszorul s bántó hiányérzéssel kelünk fel székünkéről. Aránylag még sokkal szerencsésebb dolog, ha egy jelentéktelen regényke vázát veszi át a film s szabadon épít beléje és köréje. De ez a ritkább eset. Különben: az „irodalmi filmek” hozzárögzítenek bennünket egy-egy híres regény térbeli és időbeli korlátaivalhoz, meséjéhez, igen gyakran: másodrangú vizuális lehetőségeihez. Európában hozzá még: színházi sztárok játsszák a mozidarabokat, éppen úgy, mintha színpadon ágálnának, tehát feladják azt a lehetőséget, melyet a mozi a színpaddal szemben jelent, vagyis: létjogosultságát

Adva van egy kisváros, vagy egy két nagyvárosi ucca, néha csupán néhány ház, s a „probléma”, mi is nőhet belőlük, mint félirodalmi, félszínházi játék, valami bántó és kezdetleges átmeneti műfaj. Holott a mozilátogató mást vár: korlátlanabb életet, több szabadságot, az idők és terek eposzát...

S úgy látszik, hogy Amerika, e csodálatos nagy kamasz fogja kirántani a filmet a hinárból. Az újabb amerikai film és új hőse Clark Gable egymásra találta s hirdetik, hogy a film nagy kaland. S a kalandba kezdetleges bájjal építik be a tragédiát, vagy vígjátékot s már nem is túlságosan fontos, hogy a tragikus, vagy humoros betét giccsszerű, mert éltet, táplál s visz a nagy kaland. Clark Gable megmutatta, hogy mindkét utat meg bírja járni. Régebbi vígjáték-kalandja (Mi történt egy éjszaka?) s új tragikus kalandja („Lázadók”) egyaránt nagy teljesítmény. S úgy fut neki mindkettő a világnak, mint az új műfaj. Amerika ajánléka.

HÁROM KÖLTŐ HÁROM VERSESKÖNYVE.

Ifj. Bolyky János: KÖLTŐ ÉS NÉPE.

Itt ott bölcsekedő, egyszerű, látó, lángoló lélek a Bolyky Jánosé. A múlt század nagy lírai lobogásából sarjadt költészete s bár annak játszi könnyedségét sehol fel nem találjuk, az egyszerű szavak koppanásából mégis ismerős lélek néz vissza ránk. Ifj. Bolyky János a népből jött s onnan szemléli a mai furcsa s zavaros életet. Teszi ezt anélkül, hogy a dolgok értelme s megoldása felé egyetlen lépéssel is közeledne. Háta mögött ványadnak az arcok, pusztulnak az egyéven inneni gyerekek, munkanélküliek tétlenkednek, akiket költészetének szent ihletében holt csillagoknak lát, hajléktalanok, akiket „bemérő mérnök oszloppá faragna”, hontalanok, akiknek kocogását hallja maga mögött. Már meg sem lep, hogy e gyászos sorban a kenyértelenek is menetelnek, a kenyér kirekesztettjei, ahogyan a költő mondja. De odébb felhangzik az erdei dal, de itt sem szabadul el a keskeny sorokba fojtott lírája. Itt is a mai élet arcát kutatja s úgy érkezik az ősi tölgyek unokáihoz, akiket vihar ki nem téphet. Ezt a borongó lírát nem oldja fel a tavaszi táj sem, az Ének a tavaszhoz c. verse is ilyen komoran indul:

Tájam borongós, télies.

kies

világom zord magányos...

Gerinces egyéniségét Isten keze tartja, gyakran fel-néz az Úr arcára s ott keres vigasztalást.

Önmagában kiegyensúlyozott lélek költészete ifj. Bolyky Jánosé s mert nyitott szemekkel nézett az életben körül, költészete mai s mert részvevő lélek

éreződik a sorok mögül költészete egyszerűsége mellett is mélységesen emberi s így örök.

Csuka Zoltán: ÉLETIV.

Csuka Zoltán izig vérig kisebbségi költő. A Vajdasági líra vele és Fekete Lajossal érkezett el az anyaország megbecsüléséhez. Csuka Zoltán költészetében a külső világ szemlélete s a lélek belső vívódása ölekezett szerencsésen össze. Az élet eseményei felszántják lelke ugarát s ami ott a vetés után kikél, az már a mesék s szépségek nedveit szívták magukba. Ez a frissen áramló líra egyetlen sorában sem fakul el, mindenütt színek, mindenütt magasság és mélység, mindenütt a mai ember látásának rémülete bújkál. Bár költészetét a bánat sem sötétíti el s ezzel a versíró művész előtérbe, fölénybe jut a verejtékesarcú költővel szemben, mégis a szép szavak mögött ott kell éreznünk a szenvedő, a világgal együtt gyötrődő embert.

Szívünk s agyunk kincseit szétdobáljuk,
mag vagyunk, amely sziklára esett,
élet és tavasz elsikkasztottjai,
koldus és kivert harmincévesek.

A harmincéves költő gazdag lírája egykor történelmi dokumentummá válik. Ami panasz a mai fiatalok ajkán kél, az vádirat a mai kor berendezkedése ellen. Nem járunk messze attól, hogy a kor ott áll előttünk csupaszra vetközötten, szép szavak csillogó fátyolával letakartan, a költő szép szavai mögött átsötétlenek a sebek, átüt a veríték s áthallatszik a tüdő zilálása. A költő a szép szavak mestere marad mindörökké, ez nem vitás többé. A tartalom azonban véresen őszinte s fájdalmasan elszomorító.

Ez adja meg, ez az őszinteség Csuka Zoltán lírájának első és halhatatlan jellemvonását. Ami ezen túl van, Csuka szerelmi lírája, az már álmodás, az már

pihenés s emelkedés egy tisztultabb világ régiói felé. A költő megteheti ezt is, minden téma egyformán szívügye. A halhatatlanságé mégis azok a versek, amelyek a mai élet síkjából indulnak el s a maradandóság messzi tájai felé indulnak el.

A kötethez, amely a debreceni Ady-Társaság kiadásában látott napvilágot, a debreceni Juhász Géza írt rövid, de mély gondolatokkal teletűzdelt bevezetőt a költőről.

Urr Ida: NINCS KENYÉR.

Urr Ida Szlovenszkóról származott el. Nincs kenyér — hirdeti új verskötetének első versében.

Ki folyton folyvást harcban áll:
annak szeretni sem lehet,
a szeretet élet-elem
s mi hajszo!juk a kenyeret.

Tehát ő is harmincéves. Dolgozó nő. Orvos. Nem csoda hát, ha a kenyértelen ma első versének első alapgondolata. A női líra elomló rímjei pillanatig sem elégítik ki művészi ambíciót. Többre vágyott s többre vágyik ma is. Ha kötete címlapján nem állana a neve, azt hihetné az olvasó, hogy férfi írta e verssorokat. Nem lágyul el egy pillanatra sem, kemény, dacos líra ez, szinte bántó néha az erős fény, amely az olvasó arcára süt. Magyar ököl az egyik ciklus címe, szinte szokatlan kemény üzenet ez.

A végsőig állom a sorsom.
ha hátrálnék: egy nép hátrálna,
no gyertek hát egy elszánt félisternel
a legvakmerőbb tiszamenti gátra!

Meg kell mondanunk azonban, hogy Urr Ida lírája még most sem találta meg azt az utat, amelyen elin-

dulva a legtökéletesebben kifejezhetné magát. Gondolatai vannak s kemény akarata is van azok kifejezésére. De még mindig sok a tétovázás benne. Olykor apró szavak lihegnek s forrósodnak verssé, s ebben a fojtott, szaggatott lihegésben vajódik a költő lelke. Itt-ott költőietlen sorok is becsúsznak a többi sor közé, például ez:

szívem ötször
sápított:
futni hagytam
Dávidot.

(Ime milyen parancsoló szükség a rím! A Dávid miatt sápitani kellett.)

A Szent pokol, Urr Ida előbbi kötete jobb és egységesebb költő portréját mutatta, mint ez a mostani kötet. Mindez azonban nem nyugtalanító a költő és hívei számára, hiszen ez a tétovázás újabb lehetőségeket rejteget jótékonyan magában. A hosszas útkeresés után bizonyára Urr Ida is elérkezik oda, ahol nyugtalan lírája megtapad s új horizontok felé terjeszkedik.

A HEGYEK ÁRNYÉKÁBAN

Győry Dezső versei.

Győri Dezső új könyvvél jelentkezik. A hatodik verskötete ez és ebből is az örök elégedetlenség, a sorssal való birkózás, a bátor szó hallatszik. Ez egyébként Győri Dezső költészetének főjellemvonása és minden eddigi megnyilatkozásán vörösfonalként húzódik végig. A harci készsége annyira öncélú, magáért a harcért, küzdelemért van, és éppen az emeli költővé és mondanivalói fajsúlyát ezzel mérhetnők. Még akkor is, ha cs a k szubjektív tükörrel veri vissza a hozzá érkező szomorúságot, csalódást, és elveszti azt a jelentőségét, amit a magyarság életében neki és költészetének szántunk. Nem látnok, nincsenek objektív megérzései, hiányzanak az iránytszabó ideáljai, hiányos és bizonytalan a magyarságszemlélete. „A hegyek árnyékában” nem hozott újabb fejlődést, Győri Dezsőnek ez a kötete hanyatlás, ami érintetlenül megmaradt benne az a kis élményeknek is mély átélése és az ököl. De a színek keménysége nem bontja ki a képnek — pedig megérkezett — mélységeit és a mesterkélttség látszatát kelti. A millió, melyből a magyarság életére tekint, ködöt von eléje és így hozza meg ítéleteit.

FARKAS ISTVÁN:

SZLOVÁK KÖNYVEK.

Urbánek színdarabjai. A Prameň és a Postup kötetei.

A nagyszombati Fr. Urbánek kiadóvállata, mely többek közt a Postup és Prameň sorozatok kiadását is vállalta, a szlovenszkói műkedvelő színpadok számára adott ki jónévű íróktól játékra alkalmas színdarabokat. Gejza Vámos az egyébként kiváló és jónévű író három egyfelvonásossal került a sorozatba, amelyek közül egyedül a „Sterilizácia” c. egyfelvonásos jelent némi értéket, míg a „Pisár notáriušov” és a Jarný „sladofad” sem előadásra, sem olvasásra nem valami alkalmas. A három füzet nem von le sokat Vámos írói kvalitásaiból, de máskor ügyelnie kell arra, hogy hasonló piaci munkákkal ne rontsa nevét. Sokkal sikerültebbek Ján Rob Poničan darabjai, melyek közül a gyengébb a „Boj”, a jobb pedig az „Iskry bez ohňa” címet viseli. Az utóbbi egy ravasz paraszt által kifosztott szegény falusi kereskedőt mintáz meg, akit végül is szerelme térít vissza az emberek és bűnbánók közé. Poničan drámai felépítése egészen jól beválik, s e darabot különösen munkásszínpadok sikerrel játszhatják. Ugyancsak Urbáneknél a Prameň (forrás) 7. kötete gyanánt jelent meg Rudolf Dilong „Helena nosí faliu” c. verseskönyve. Dilong már-már a szlovák költők első arcvonalaiba tartozik, s e kötetében is beigazolja a hozzá fűzött reményeket. Általában elmondhatni, hogy alig van szlovák verseskönyv, mely a kis nemzetből kívánható költői mértéket ne ütné meg. Dilong költői képei egyúttal a szlovák nyelvet is gazdagítják. — Ilia J. Marko Rozryté jaro c. kötete a Postup 13. kötete, második kiadást ért el, s ez maga is mutatja Marko tehetségét.

A Szent Adalbert Társulat könyvei.

Az ugyancsak nagyszombati Szent Adalbert Egyesület inkább népszerű, katolikus irányú könyvek kiadásával foglalkozik. Azért nem jelent komoly irodalmi értéket (senki se értsen félre, nem a katolikus irány, hanem a mondanivaló!!!) Dr. Jozef Janda könyve ill. kis füzete a házasságról, mely inkább templomi prédikációknál való meditálásra, gondolkodásra alkalmas. Annál kedvesebbek és sokak által megközelíthetők szép lífjúsági könyvei, melyek közül dr. Ján Ballo két könyve, az egyik Karol Ondreička, a másik Ľudo Fulla illusztrálásával valóban kedves olvasnivalót jelent a szlovák gyermekek számára. Ugyanilyen szép, talán kiállítás-

ra és tartalomra nézve is szebb volt a karácsonyi ajándékul szánt Pán Kristus medzi nami c. nagyalakú, pompás és népszerű könyv, mely Krisztus életét adta. Akaratlanul is Hock János hasonló könyve jut eszünkbe, s mindenképen nyeregsége volt a szlovák katolikus ifjúsági irodalomnak.

Martin Rázus: KRČMÁRSKY KRÁL'

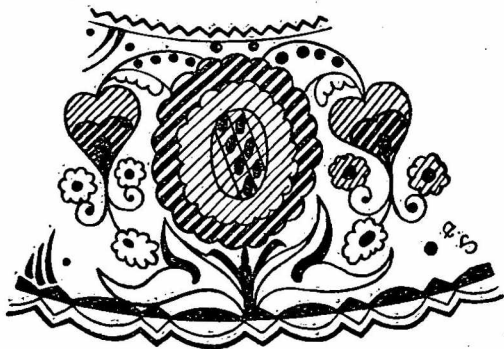
(Regény, a Slovenská matica kiadása, 1935 telén, 2 kötet.)
Martin Rázus, a termékeny papköltő a Korcsmároskirályban új oldaláról fogja meg a valamikori szlovák vidéki életet. Gáblík János, a mészároslegény fiatalos munkakedvvel, erőt és életet ígérőn érkezik Ryčavára, ahol jómódú leányt vesz feleségül és korcsmát nyitnak. A korcsma jól megy, Gáblík a rokonoknak járja ki a szomszédos falvak korcsmajogát, úgyhogy rövidesen elnyeri a korcsmakirály címet. Közben azonban dr. Gelbnél, a zsidó fajiságát száz százalékosan kiélő, visszavonult életet élő ügyvédnél sorban jelentkeznek a „szegény” zsidók, akik korcsmajogot kérnek Ryčaván és környékén is azzal, hogy ők a leglojálisabb és legmegbízhatóbb magyar állampolgárok. Az engedélyek kiadását Galassy gróf környékbeli földbirtokos közbenjárására a pénzügyigazgatóság mindig visszautasítja. Gelb megtudja, hogy a valamikori Losoncon szobalányoskodó Sammler Róza híres pesti primadonna lett, akinek a pénzügyminiszter a legbizalmasabb barátja, s felutazik Pestre. A meglepett színésznő fajiságára emlékeztetve szinte percek alatt megnyeri a közös zsidó ügynek, hogy a podolini Rosenkranz Náthán fiának, Jakobnak okvetlenül ki kell járni a korcsmanyitási engedélyt Ryčaván. Sammler Róza könnyen elintézi a pénzügyminiszternél — az öregedő gavallérnál — az ügyet, s az a zsidók kérvényeit magánlakására viszi. A sors azonban nagy szerepet szán Gáblík Gaby nevű gyönyörű leányának, akit Galassy hutájának mérnöke vett feleségül, de a nagyvárosi életet élő s mindig az után vágyódó fiatal asszony fenékgig éli ki a mindennapi élet örömeit. Sammler Rózával, a zsidó színésznővel szemben Gáblík Gaby veszi fel a harcot, és egyéniségével maga felé hajlítja magának a kormányelnökök szívét is, aki kijelenti, hogy Ryčaván a korcsmakirályon kívül másnak jogot nem szabad kiadni. Sok bonyodalom után, mely a pesti zsidó sajtót is gyökerestül megmozgatja, végül is Gaby győz, bár nehéz áron, mert közben meghal édesanyja, s tékozló fivérei már alig hagytak valamit a családi vagyonból. Gaby szívósan ragaszkodik az ősi vagyonhoz, de mégsem bírja azt megtartani, s a két fiúröpant könnyelműsége miatt mégiscsak elárverezik a Gáblík házat, amellyel együtt jár a korcsmajog, s deus ex machina,

a mindig kísértetként járó Rosenkranz Náthán veszi meg Jakab fiának, örömeiben azonban a korcsma lépcsőjén szív-szélhűdés éri.

Rázus miniatűrjei nagyszerűen vázolják a magyar liberalizmus hőskorát, mely liberalizmusnak olyan óriási szerepe volt a magyarság bukásában. A volt Felvidék egész kis egyéni élete benne van a regényben, s ez egyszer megint kénytelenek vagyunk ismételni, hogy Rázus a magyarságot újból nem bántotta. A pénzügyminiszter és a kormányelnök a divat, társadalmi és politikai élet hullámzó áramkörének hatása alatt áll, az öregedő két gavallér divatból jár a szép zsidólánnyal, akit — mint Gelb mondja neki az első ismerkedés fajiságtól fűtött perceiben — nem a tehetsége emelt abba a magasságba, amelybe szobalányságából felkerült, hanem a mindenütt jelenlevő és hatalmat jelentő zsidó sajtó.

A regény mint irodalmi műfaj is teljesen megállja a helyét, de még értékesebb mint kortörténeti dokumentum a háború előtti késő Magyarország idejéből. Álszemérem és elfogultság kell ahhoz, hogy valaki Rázust a maga tisztánlátásáért elítélje. A volt Felvidéken ennek a símaszájú liberalizmusnak kinövéseit a magyarság a szlováksággal együtt szenvedte meg, s ha ma már alig lehet fertőző hatásának még mindig jelenlevő nyomait eltüntetni, talán a mai emberek hasonló gyöngesége okozza. A kritikus szem azonban nagyitólencse alá veszi a képet, és iparkodik azt így a maga teljes életnagyságában felkínálni az érdeklődő olvasónak.

A Krčmársky král a Matica szokásosan szép kiadásában jelent meg, s a két kötet ára 33 Kč.

A Slovenské pohľady januári számában Ľudovít Novák, a fiatal, kiváló szlovák filológus Štúrról mint nyelv-tudósról ír. Novák vaskos kötetben adta ki a szlovák nyelv-tudománnyal foglalkozó glosszáit, s érdekes meglátásai új utat nyitnak a szlovák nyelvtudománynak. Slavkovian, Vladimír Rolko, Kazo Bezek, Ľudo Ondrejov pompás versei mellett Janko Jesenský „Vlastenci” (hazafiak) c. satirikus elbeszélését látjuk, amelyben a java alkotóerejében levő előkelő író a politikai pártok boszorkánykonyhájába vezet. Az újonnan felfedezett Štefan Gráf: „Štvrtá noc” címmel tárcát ír, Stanislav Mečiar Štúr szellemi örökségéről ír rövid tanulmányt. Michail Zoščenko „Orgován kvitne” c. elbeszélését oroszból Mikuláš Gáček fordította. A krónika és könyvszemle aktuális eseményekkel és könyvekkel foglalkozik, a Jegyzetek rovatban érdekes a Matica amerikai küldöttségéről szóló rövid beszámoló, amelyből megtudjuk, hogy a Matica kiküldöttjei sem népbank szanálására, sem egyéb vidéki szlovák célokra nem gyűjtenek, hanem tízezernyi könyvet vittek ki magukkal az újvilágba, hogy a régi haza betűben élő sajátosságait, örömét és bánatát megosszák az elszármazott szlovákokkal.

A februári szám jelentős része az elhunyt Vladimír Roy szlovák költővel foglalkozik. Valentin Beniak verset írt emlékére, ugyanezen szám közli v. Roy skót balladafordítását, Royról Stanislav Mečiar ír még nekrológot. Ján Marták a szlovák irodalom egyik nesztöréről, a tehetséges és mindig friss szalónelbeszélőről, a hetven éves Dr. Ladislav Nádasí-Jégéről emlékezik meg, és röviden jellemzi Jégé írói pályafutását és munkásságát. E. és S. Felber James Hilton egyik novelláját fordították, R. Dilong, Kazo Bezek, Stanislav Mečiar és Vladimír Rolko versekkel gazdagították e számot, amelyben még Matúš Kavec Záveje (Hófúvás) c. novellája kelt méltán feltűnést (amelyet fordításban a Magyar Írásban is közölni fogunk). Az élő szlovák polihisztor Jozef Škultéty K. J. Grótról ír emléksorokat, a könyvszemle sok kritikát hoz, míg a jegyzetekben (melyekkel az utóbbi hónapokban gazdagították a lapot) érdekes képet nyerünk a szlovák irodalom „békaegérharcáról”. Ján Pöstyén, a Szent Adalbert Társulat igazgatója ugyanis a Slovák február 2-i számában megtámadta a Maticát is, hogy ne írjon gorombán, illetve ne használjon a jó erkölcsöket sértő kifejezéseket, holott ugyanilyenekkel a társulat kiadványaiban is találkozunk. A

jegyzetekben foglalkoznak még a szlovenszkói irodalmi jury kérdésével és a Robotnícke noviny (a szociáldemokrata párt szlovenszkói napilapja) irodalmi és művészeti rovatvezetésével is.

Az Elán a szlovákok igazán lendületes tartalmas és kiállításában is újszerű lapjának januári számában a szerkesztő Ján Smrek Kongres spisovateľov címmel a tervbe vett szlovák írókongresszusról ír. P. G. Hlbina Kde je poézia? c. cikkében a költő inspirációjáról a költészet ezer arcáról, létjogosultságáról és tisztaságáról ír, reflexiókat fűzve egy hasonló cikkhez. Ján Menšík a hetven éves Nádaširól emlékezik meg. Dr. Anna Pospíšilová Verlaine költészetéről és életéről ír a költő halálának negyvenedik évfordulójára. Dr. Climent Haraoui a brit impérium közös költőjéről, Rudyard Kiplingről emlékezik. Pavel Klokoč, Ján Kostra, Palo Oliva, Henny Fiebigová, Janko Silan, Juraj-Gajdoš Breza, Julo Patóc, Eugen Korda, Maruša Jusková és Klárus Weigel versekkel szerepelnek míg Verlaine hú fordítását P. G. Hlbina adja. A gazdag szemlérovat sok érdekes dologról ír, hosszabb kritikát közöl dr. L. Novák nyelvtudományi kérdésekkel foglalkozó könyvéről stb. A címlapot Eugen Cariere Verlaine-képe szépen díszíti.

A februári szám Milan Pišút Prágában tartott irodalmi előadásának bő kivonatát közli. Vladimír Roy emlékééről Ján Smrek ír gondolatokban gazdag cikket, ugyancsak Roy emlékééről ír Rudo Brtán is. Dr. Vlado Wagner Szlovenszkó művészeti aktualitásairól ír, Pavel Klokoč pedig rövid tanulmány keretében a szlovák szociális költészetet ecseteli. A februári szám közli a boldogult Vladimír Roy Poe-Holló fordítását, Szabó József a fonetikus helyesírás bevezetésére irányuló törekvésekről ír. Leopold Staff három versét Andrej Žarnov fordította lengyelből, Henny Fiebigová, Ján Kostra, Božena Križanová, J. Dolina, Julo Patóc, Klárus Weigel és Ludomír Kupčok pedig eredeti versekkel szerepelnek. A nagyon tartalmas számban Roy életéből vett képeket, s Martin Benka műmellékleteit találjuk. A gazdag szemlervatban aktuális irodalmi és művészeti kérdésekről ír. Ján Smrek szerkesztő figyelő szemmel kutatja a szlovák tehetségeket, s az Elán egyik sajátossága, hogy minden tehetségek egyformán helyet ad.

A Slovenské smery szeptembertől szintén megváltozott köntösben jelent meg. A Slovenské pohľady mintájára új évfolyamában egy-egy műmellékletet is közöl.

Az októberi számban Fraňo Král „V horách” c. verse készülő kötetéből bemutató. Janko Jesenský „Tichý večer” (Csendes este) címen írt megszokott, érdekes szatírárt, Ján

Kostrá, Štefan Krčméry, Kazo Bezek és Emil B. Lukáč eredeti verseikkel szerepelnek. Miloslav Slávik Baudelaire egyik versét fordította készséggel. L. N. Zvěřina Chopinovo nocturno címen írt Chopin-rajzot, Štefan Gráf „Ukřižovaný” c. novellája Pozsonnyal foglalkozik, Janko Borodáč az élő szó kultúrájáról értekezik, a szemlerovat pedig többek közt a francia írók kongresszusával foglalkozik.

A novemberi szám E. B. Lukáč és Ján Rob Poničan eredeti versein kívül M. Slávik francia költői fordításait hozza. Érdekes J. R. Poničan „Budapešť” c. verse, Michail Sorbul „Mester” c. írását Zuzka Dovaľová fordította románból. Ferdinand Gabay „Ot apró torok” c. novellája jó írás. Milan Pišut kritikai tanulmánya, VI. Roy Kipling-fordítása és R. Fábry eredeti verse egészíti ki a számot, amely szemléjében a román irodalom újdonságaival foglalkozik. Műmellékletül a Detva-társaság színes vászonhímzéséről ad képet.

A decemberi szám Krčméry Štefan Slovenská noc (szlovák éj) c. érdekes szimbólikus drámai költeményét hozza, amelyben a költő, Musset, a múza és az éj szerepelnek. A mindjobban felkapott Štefan Gráf „Poezia hľadu” c. novellája ezúttal értékes. Andrej Žarnov két verset és cikket írt, versekkel szerepelnek még R. Fábry, R. Dilong, Pavel Bunčák, J. Hudec, Andrej Plávka, Miloslav Slávik, míg Lukáč Vozári Dezső egyik versét fordította magyarból. (Úgy látszik, mint ha viszonzás lenne a Masaryk-akadémia kitüntetéséért.) Ján Poničan Henri Barbusseről ír. A szemlerovat foglalkozik a szovjetírók pozsonyi látogatásával, az országos hivatal mellett szervezett irodalmi juryvel.

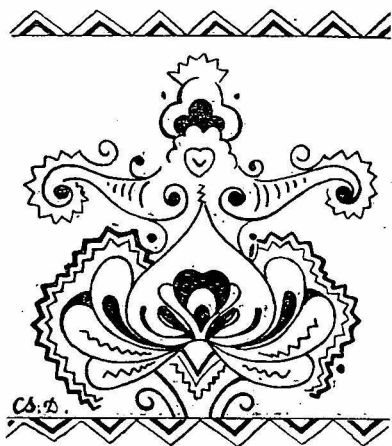
A januári számban Husová Mária, Ľudmila Križanová, Ladislav Hohoš eredeti versei mellett Krčméry pompás Ady-fordítását látjuk, ezúttal „A szivárvány halálát”. Margita Figuli „Relief” c. írása egyik jó novellája a tehetséges írónőnek. Kévésebbé sikerült Hana Gregorová írása. Emil Lukáč fordítása mellett még Rudo Brtáň kritikája Andrej Kostolný és Gejza Vámoš cikkei az. értékesebbek. A januári szám nem ad műmellékletet.

A februári szám az elhunyt Vladimír Roy versét közli, akinek emlékét Jesenký Janko is versben örökíti meg. Roy egyik, a szimbólizmusról írt cikke és Poe-fordítása mellett Lukáč is Roy-verset ír, valamint közli Roy hozzá intézett egy pár levelét, amelyben az elhunyt költő Lukáčot pályája kezdetén szeretettel taníttatta. Maria Kočánová egyszerű írása mellett Vladimír Klimeš, Michal Drábik, M. Dedinský, Ľudmila Križanová, D. M. Prachárová, VI. Reisel és M. Slávik verseit találjuk. A versek gondos válogatása Lukáč hozzáértését dí-

cséri. A februári szám gazdag szemlerovatán kívül műmel-
lékletül Roy arcképét hozza.

A Kultúra a szlovák katolikusok folyóiratának januári
számában J. Dolina, Julo Patúc, P. G. Hlbina verseit látjuk.
Ercé „Nevinný” (ártatlan) c. írása kedves elbeszélés, amelyet
az író új könyvében sokat olvashatunk. Maria Kočánová a
nőről és a házibékéről ír, míg Anton Aug. Baník a szlovákok
történelmi hivatását említi. Ján Diežka jezsuita atya a Kelet
kérdéseivel foglalkozik. Dr. Karol Körper szerkesztő a szlovák
katolikusok feladatait ismerteti. Gazdag rovat számol be
a hazai és külföldi kulturális eseményekről.

A februári szám kegyeletes emlékül az elhunyt Dhomír
Pofský négy versét mutatja be. Ján Dafčík „Krizis” c. drá-
májának második felvonásából mutat be egy jelenetet. An-
ton Aug. Baník a szlovákok nemzeti nevével foglalkozik,
Ján Diežka befejezi a Keletről írt cikkét, František Hrušovský
Katolikus blokk vagy katolikus akció címmel ír.

A PALÓC MAGYARSÁG ETHNIKUMA.

Első közleményemben a palócság származásáról, eredetéről és földrajzi elhelyezkedéséről adtam némi tájékoztatást; mostani cikkemben a palóc magyarság tárgyi néprajzának keretében a palóc házat, lakását, viseletét, ruházódását, táplálkozását fogom ismertetni, végül a palóc házimesterkedéseivel, hagyományaival, szokásaival, nyelvjárásának sajátosságaival foglalkozom és amennyire a cikk keretében lehet, néhány vonalat húzok a palóc ember jellemrajzáról.

A palócföld legrégibb háztípusai között meg kell említeni mindenek előtt az itt-ott még ma is látható és használatban lévő barlang lakásokról. Persze nem az ősember természetes barlanglakása ez, hanem a hegybevéjt házzá, lakássá formált üreglakás.

Ilyen lakás főleg Hevesben még ma is sok van, így Sirokon, Demjénben, Verpeléten, Reczken, Borsódban a Bikk déli nyúlványain, Szomolyán, Novojon, Bogácson, Ottoroson, Tibolddarócon, Nográdban pedig Pilinyben, Lapujtón. Természetesen ezeket a szegényebb nép lakja, amely a házépítéshez szükséges drága anyagot nem képes megvenni. Egészségi szempontból bizony nem ideális lakás ez, de az időjárás visozntagságaitól megvédi a szegény palóccsaládot. Régi háztípus a palócság közt a faház is, különösen kedvelt volt régebben hegyes-erdős vidéken, ma már nem építenek ilyen házakat a palócföldön sem, mintahogy az erdős tájakon lakó szlovákság is felhagyott az ilyen faházak építésével és az erdélyi székely sem építkezik már ilyképen.

A faháznak nemcsak tetőszerkezete, hanem oldalai is, falazat helyett gömbülyű, vagy faragott fagerendákból, ahogy a palóc mondja — rovásokból — készült. Ezeket azután kívül, belül betapasztották és bemeszelték. Fundamentum az ilyen házaknak nem volt. Még az én gyerekkoromban láttam Gömörben egy nagyon régi palócfaházat, amelynek vértjén ez állott: — Tsináltatta K. F. 1783 Esztendőben. —

Régi palócháztípus azután a vesszőfonásos, a palóc szó-tár szerint — pacsit — falas ház is, amely szinte be lett tapasztva és meszelve, a vert fal is egyszerűbb fal típus, újabb a vályog és téglafalas ház. Ezek már fundamentumon épültek.

A tetőzet legrégibb fajtája az — ágasfákon nyugvó — szelemen és — szemöldök — fás háztető, amelybe a ház belsejéből nyúlik fel a — bádoganya — függélyes gerenda.

Az ilyen házak szalma zsúpozattal voltak fedve, amely zsúpolás lehet sima, vagy lapos, de szokták a palócok uglyás és fejes zsúpolással is fedni házaikat. A matyó ház Borsodban náddal van fedve, újabban azonban már ez is cserép, ritkábban faszindeles. A fedélzet két végét a palóc — farazatnak — nevezi, mely régen két oldalt, a kéménytelen házaknál a füstlyukakat képezte nagyrészből és csak kis részben volt vesszővel befonva. Újabban ezek a füstlyukak mind kisebbek lettek és eredeti céljukat már nem szolgálták, hanem — a pad — szelelőlyukai lettek és a farazat többi része falazatot kapott. Ezek a falazatok — vértelkek, — vagy — vérték-nek mondatnak. A palóház kinyúló ház-fedele képezi az ereszt, vagy amint Nógrádban mondják — az eszterhátat. — Az újabb házaknál az ereszaljában már — ambitus, — vagy ahogy néhol mondják — hambitus van. A házzal egy földél alatt épül a palóháznál az istálló, paiócson — ől is kivéve a matyóknál, ahol szemben áll a ház ajtajával a külön épített istálló, hogy a gazda az ablakból annak ajtaját lássa.

A palóház beosztása a következő: Az udvarból a — pítarba — lépünk, amelynek két ajtaja van u. m. a külső rácsos kis ajtó, amit néhol — sorompónak, — a matyóknál — vereperesnek — hívnak és a belső nagy ajtó. A pítarból az ajtónélküli konyhába, onnan az utca felé néző szobába — a házba jutunk. — A konyha másik felén belépünk a kamrába — komrába. — Emellett van a jobb módiaknál még az éléskomra is. Folytatása az épületnek az istálló és a végén a nyitott szin. Azután jön a gazdánál a keresztbe épített csűr. Az udvaron van még a disznó és fölötte a baromfi ől meg a kút, amely régebben gémes volt mindenütt. A régi palóházaknak a — pítarba — szolgáló küszöbe, palócson — küszöge — olyan magas volt, hogy az öreg palócok csak ülve tudtak bemenni rajta. A pítarból lehetett a padlásra — padra. — menni a padlyukhoz támasztott létrán. A pítarban a viztartó lócán állanak a vizes edények a — rocskák. A konyhában találjuk a kemencét, mely mellett az edények, vagy szabad tűz rakásra szolgáló padka van építve, itt van a — szop — szopka — szapallya — is. A kemence szájába a szikra és láng felfogására épített felső lapos követ — cseresznyegnek — az altól — pánkönek, Nógrádban — bábkönek — hívják. A palóc kemence sokféle változatú. Van lapos, pártózatot, vagy búbos. Újabban a kemencéhez rendes tűzhelyet is építenek, amit — masinának — hívnak s a kemencét csak kenyérsütésre használják. A masina sütőjét — rurá-nak, — rórának — vagy — lárának — hívják. Van sok olyan palóház is, ahol a kemence, különösen a búbos fajta

nem a konyhában, hanem a házban (szobában) van elhelyezve s azt a konyhából fűtik s az itt lévő szabad tűzhely a bubossal — kemencetevővel, — vagy — előkével — van összekötve. A füst a konyhából a szabad kürtön megy fel a kéménytelen házaknál a padlásra s onnan a padlás két végén lévő füstlyukakon a szabadba, a kéményes házaknál a kürtön a kéménybe száll. A kemencén és körülte épített padlókon az öreg palócok meg a gyerekek húzódnak meg télen a melegen. A konyha falán tálasok és kanalasak, edények vannak elhelyezve.

A ház, vagyis a szoba az utca felé esik és rendszeren két ablaka van az utca felé, egy az udvar felé. Ezeket a régi házaknál ki sem lehet nyitni. Ezeknél a ház — főgyi — sem volt kideszkázva, hanem agyaggal kikészítve és lebunkozva, belső világosságán a mestergerenda megy végig s annak hézagaiba helyezi el a palóc apróbb kézi eszközeit. — A bútortat itt a körben elhelyezett s néhol szépen faragott, színes cifrázatokkal ellátott lócákból, a saroklóca előtt álló asztalkát, azután a menyezetig megvetett, a matyóknál — toronyosok — nyoszolyából, esetleg almáriumból áll. A falakon szent képek, tálasok, tulipános, kakasos tálak és tányérok, korsókat látunk.

A kamrában vannak a fehérsép háló helyei, meg a gyerekeké. Itt vannak a tulipántos ládák, a ruhaneműek. A kis kamrában meg az élelmiszer meg a szerszámok. A gazda és a legények rendszerint az istállóban — ólban — alusznak a szalmadikón, vagy a szénapadláson, nyáron az eresz alatt. Az istálló kedvenc helye egyébként is a palóc-gazdának; itt beszélnek meg a szomszédokkal az ügyes bajos dolgokat, régente különösen a matyóknál itt tüzeltek is és a tűz körül összegyűlt a gazda körül esténként egész kör gazdaember.

A viselete, ruházata a palócnak a maga eredetiségében nagyon szép, egyes helyeken, mint pl. a Borsodmegyei három matyó községben, Mezőkövesden, Szentistvánon és Tardon olyan gazdag még most is, hogy a külföldiek csodájára járnak. Általában újabban a palóc viselet is elszíntelenedett, egyes helyeken már csak az almáriumokban és néha ünnepnapokon látható az ősi viselet. A gyári, meg a — bótyi — ruha és az úri majmolás ráfeküdt a festői palóc viseletre is, nem kis részben a mostoha idők is, mert a cifra ruházat drága viselet. A matyó gazdák az említett három községben pl. nem győzván a fehér nép drága ruházatát, népgyűlésen hadat üzentek 1925 évben a felesleges cífraságnak és népakarattal, valóságos plebiscitummal leparancsolták a menyecskékről — lányokról a sok — ragyogót

— arany, ezüst csepkét, szallagot, cifra üveg — galarist; de azért maradt még a ruhákon elég ilyen, mert a fehérség csodálatosan ragaszkodik ehhez s még ott is, ahol már levették nagyrészt a régi viseletet, az uralmuk ruházatra is felrakja a színes — pánttyikát — csipkét, meg a csillogó — garallist.

Pósa Lajos palócipoétánk a Balogvölgyi Radnóton, gömöri tuszkulumában találóan fejezi ki a régi palócvisélet elszíntelenedését. — Hová lett a falunknak áhítatos lelke? Elfűtta a szellő, úgy divatja multa. Mint a gyöngyös pártá, vagy a rojtos kendő. Kordován csizmámnak a nyoma sem látszik, felvégen, alvégen, A csattos cipellő, A selyem topánka, Eltaposta régen. — A palócvisélet eredeti stílusa vidékenként, sőt néhol a szomszédos falvakban is változó.

A férfiang valamikor feltűnően rövid volt általában. A kezelő szűkűjű, szedett, lobogós, vagy borjuszájú. Az ing elejét kihímezték, néhol a kezelőt is. Hevesben, Gömörben újjabban a — kézfős — vagy — kézkötős — hosszudaraku inget hordják. A gatyá bő és legtöbb helyen az ünneplő rojtos, kötözködésben, derékban ráncba — korbba — szedve. A Hevesmegyei és gömöri barkók gatyája rövid, a matyó legényé rojtos, — bozókás — himzett. A falnémeti palóc aratáskor fekete gatyát hord. A nyakkendőt főképp az öreg palóc az ing fölött a csupasz nyakára köti. A matyó nyakkendője aranyrojtos, selyemből való. A — lajbi — mellény ahány vidék annyi színű. Hevesben sötét kék vagy fekete, a gömöri és régi Tormamegyei palócé vörös színű, fekete kivarrással, a Nógrádié is vörös volt. Persze mind fényesebben pitykézve a Medvés alji meg a Kécsői, Vályi, Sunonyi kurta nemesek fekete lajbit hordtak ezüst gombokkal. Fekete a matyó legény lajbija is, sújtásos és öt sor fényes pitykével kivarrott.

A panyókára vetett rövid kabátot — mándlinak — nagy lajbinek — hívták. Ez is pitykés zsinorozott és testhez álló volt. Télen báránybőr bélésű lajbit az u. n. — mélyedzőt — és fekete barchetből vart — ördögbőr — nadrágot, ünnepnap meg fekete, vagy sötétkék derékszíjjat, ellenzős, zsinorozott posztó nadrágot és testhezálló pitykés, zsinorozott kabátot viselt. Ezen felül hordta a fekete, vagy színes virágokkal kivarrt fehér szűrt, a színesen kihímzett bőr ködmönt, subát és rojtos göndör fűzfű — gubát — hordta, Gömörben a Sajóvölgyén és a száraz völgyön meg a sima fűrtű gubát. A matyó férfi viselete a legcifrább, érte alatta a fiatalját s még a palóc viselet kiegészítő részét képező kötény — surc — is csipkés és virágos hímzésű. A lajbi

gomlyukába és a gatya — ondrába — a matyó legénynek a cifra, hímzett, rojtos — pipikendője — van kötve.

A palócnők kétféle inget viselnek. Az alsó, rövid inget — a pendelyt, — Nógrádban — pendőt — és az elől hímzett, csipkés ingvállat, vagy felső inget, Nógrádban u. n. — félínget. — A matyó lány ingvállja pirosan — lippes —, csipkés, bodoros, a menyecskéké — bíboros — csipkés, aransárga — kigyóhátas. — A régi Nyitra megyében meghúzódo palócszigeteken Egerszeg, Béd, Csitár, Gyimes, Gerencsér községeiben a kihímzett ingvállat — lipettykának — hívják.

Az ingváll fölé jön a — pruszlik —, amely újjatlan derék, ünnepi alkalomra cifra, festett kartonból, piros, kék vagy zöld alapú virágos selyemből, vagy bársonyból készült. Nógrádban ilyenkor hordták régebben a pántlikás — kalameket — és az aranyos pikkelyekkel díszített — ördöglakatot — a nyakon. A pruszlikra jött aztán ünnepkor a kis, meg a nagy kendő selyemből, kázmírből, amelyet Hevesben meg a barkó vidéken — bunykós-nak, másutt — szásszorszép kendőnek — nagy kázmírnak, a matyóknál — purgamen nagykendőnek hívtak és hívnak. Eleibe pedig fekete, habos kötő, arany vagy ezüst csipkével szegve és ezüst — kigyóháttal — sítva — ahogy a matyó a sújtásra mondja.

Hideg időben a pruszlik fölé jön — a vizitke, — erősebb hidegben pedig a bélelt — kacamajka, — a bélelt — bőrmelyes, — a bőrködmön, kihímezve, kivarva. Gömörben a Balagvölgyön a palóccasszonyok a kókamálás kendőt hordták magasan álló gallérral.

A szoknyák száma a palóc fehérnépen megszámlálhatatlan. Alúl vannak az egyszerűbbek köztük rongyból készütek is, mely alsó szoknyákat Hevesben — gangának, — a legfelső díszeset — keczelének, — Nógrádban — futyikának — hívják. A sok szoknyával riszálják magukat és ringató, vagy ringó járással mennek. Néhol nagyon rövid szoknyát viselnek, mint Nógrádban, Lócon, vagy Rimácon, a szomszédos Pilinyben meg már földig érőt.

Lábbelijük a nőknek valamikor általában a fordított piros csizma volt és a — Miskóczi — csörgős, kordován piros csizma híres volt. Utóbb a laggos csizma, majd a sűgös cipő, szalaggal díszítve, legújabbban meg a laggos, bársonyos — féczipő járja. —

A férfi csizmája ráncos, harmonikás, ragyás és keményszárú.

A hajviselet is különböző vidékenként. Valamikor hosszú hajat hordtak a férfiak is, felül varkocsba fonva és görbe fésűvel megtűzve. A lányok hajukat — foncsíkba — fonják pántlikásan, a fülük mellett — sallós fonásba szedik, Hont-

ban — steepéba. A lányok fejükön kendőt ritkán viselnek, a pártát már teljesen elhagyták. A menyecskék kontyot viselnek, amelyre főköttöt tesznek, amely helyenként különbözö. Talán a legszebbeket Nógrádban és Hontban látni. A Hevesmegyei és gömöri barkák kúpos — féköttöt — a nőgrádiak és hontiak laposat hordanak. A selymes, csipkés főköttök — csárdás, — tarajos, — farkas — változatai szebbnél szebbek. A sajógömöri ősrégi főköttök tollasak. Régen kontydeszkás és kontyvasas főköttöket viseltek a palóc menyecskék. A matyóknál a menyecske hajtúkkal — semerintéssel — két ágy foncsikkal — tokkal — tűzi a haját és arra jön a nagy aranyos — sutának — nevezett főköttö. A — tok — kúpalakú agyagból formált és rongyokkal körülcsvart, szép virágos kazsmírral bevont, szalagokkal díszített, keleti jellegű alkotmány.

A palóc ember ételre inkább csak ünnepségek, lakodalmom, vendégség alkalmával ad, de akkor aztán a sokféle és bőséges ételeknek se szeri, se száma. Különösen a leves étel a palócnak külön sajátossága. — Csak a léfelyi vót hétfelyi — mondja a palóc lakodalmi mondás. A sokféle — léfelyi-t — el sem lehet sorolni. A csík leves, a bordács leves, (csiga leves), tyúkhús leves, bab leves, passart bab; habart hurka leves, csóké leves, galuska, — zsufa — kiszí — cziberke leves csak néhány válfaj. A sült és főtt krumplí — kompér — krompely — a kedvenc eledele. Zöld főzeléket nem eszik. A húsfélék közt a disznóhús minden változatban kedvence, mert minden palóc öl disznót, a tyúkot is szereti, a székhúst már kevésbbé. Bőjtben — bár vallásos — de a kolbászt — rántottába — sültve megeszi, hogy legalább a bőre legyen — bőtös. — Tésztaeledele is sok van. Ilyenek a különféle lepények, lángosok, a barátfilli, a — fazantó, — a — fanteő — a — morványkalács — a — tekercsík — vagy — guba, a — pampucska, stb.

A palóc lehetőleg mindent házilag szeret előállítani, lehetőleg kerüli — a bóttyi — árút, bár ebben is engedett már, rávitte különösen a ruházatban a szükség. A szövö, himző, csipkeverö, fonó, faragó, fazekas, bőrfeldolgozási, gyapjú és egyéb munkában egyaránt járatos. A közülük kikerült mesteremberek is kiváló munkát produkálnak.

Valamikor bútorzatát maga készítette a faragó palócember s keze munkáját dícsérík a régi szépen faragott, égetett és színezett lócahátak, tulipántos ládák, kanalasok, tálasok. Gyönyörű tulipántos ládát láttam a többek közt Gömörszékáron, amely ezelött harmincöt évvel már több mint száz éves lehetett a rajta lévő évszám szerint. A palóc gazdasági közönséges eszközeit is maga állítja elő, már t. i. a fa

részeket, a pásztorkodó emberek kezéből pedig olyan értékű néprajzi tárgyak kerülnek ki, hogy egymás ilyen népművésznek nagy híre van. Ilyen volt pl. Nógrádban a kapáskúti tanyán juhászcodó Barna János, akinek remek faragványai, gyufatartók, feszületek, botok, baltanyelek és egyebekben országos hírre tettek szert. Pedig ezek a pásztor emberek saját fejük és nem minták után faragtak az ő egyszerű eszközeikkel és csodálatos, motívumaikban az ő magyar eredeti ornamentika mintáit találjuk fel, pedig ezeknek az erdei embereknek az ő szűk látókörükben alig volt alkalmuk ezekkel megismerkedni. Nézzük meg egy-egy ilyen faragott, vörösréz és ólommal és választóvízes festéssel díszített, bőrvirágos- sallangós karikás ostort, vagy egy hasonlóan kidolgozott kostökből való dohányzacskót, egy baltanyelet, vagy pirosra pácolt és kivert botot, mennyi eredeti magyaros szín, mennyi érzék és mennyi kezűgyesség kellett ahhoz, hogy egy egyszerű kondás, vagy juhász, aki az írást még rovás útján végezte, ilyen, bármely múzeumba beillő műtárgyat elő tudjon állítani primitív eszközökkel. Vagy nézzük a palóc pásztor keze munkáját dicsérő szebbnél szebb faragású faívó kanalakat, a gyönyörű ékítésű ívó és vadászkürtöket.

Az asszonyok sem maradnak el azonban a palóc férfiak házi munkájától. A szövőszék, amint a palóc mondja — a szátva — egy palócházból sem hiányzik és a — guzsaly —, a rokka télen soha sem pihen. Fehér ruháját, ágybeli ruháját a palóc asszony maga állítja elő, a kender és len természet az asszonyok dolga és minden palóc földmíves embernek van egy 'kis kenderföldje a falu mellett a java földekből, mert a kender csak ilyet szeret.

De nemcsak ruhaneműt sző a palócasszony, hanem fehér ruháját szépen ki is hímezi, gyönyörű csipkéket ver. A legszebb hímezéseket a matyóasszonyoknál látjuk. hisz természetes is, mert ők öltöznek és járnak a legcifrább viseletben, a legszebb csipkéket pedig Gömörben verik.

Honti specialitás a palócasszonyoknál a gyönyörűen írt hímes húsvéti tojások készítése.

A fazekas mesterség is házi iparszerű foglalkozása a palócembernek, mikor kis földje munkáját nem kívánta, a gömöri palóc ember a Balogvölgyén, vagy Melletén, Liccén, Giccén, Sánkfalván fazekat égetett s magam is sokszor láttam Gömörben a falu főhelyén az ilyen fazekas szekereket kirakodni s az asszonyok összegyűjtött csontot, meg gabonát vittek cserébe a fazekakért, tálakért meg bögrékért. De nemcsak egyszerű mázos edényeket, hanem szépen mintázott korsókat és tányérokat is csinálnak a palócok. Az én

gyerekkoromban Rimaszombatban, Rozsnyón készítettek igen szép ilyen díszes edényeket palóc mesteremberek.

Ugyancsak a palócmesteremberek csinálták a szép rojtos fűrtű gubákat, meg a szűröket. A gubások a palócság ősi jó meleg téli viseletét a gubát, gyapjából szőtték Rimaszombatban meg Miskolcon, a szűrszabók pedig az öreg, rövid, hosszú és cifraszűrt abaposztóból Rimaszombatban, Losoncon, Gyarmaton, Gyöngyösen készítették. Rimaszombatban a hajdanában a palócok által hordott és szögezés nélkül készült sarukat a palóc vargák csinálták. A vargák nagyra tartották magukat s még a varga gyerekek labdajáték közben is lekicsinyelték a suszter gyerekeket az alább fennmaradt kiolvasó vers szerint:

— Péter Noster, Apád suszter.
Az enyém varga. Fusson a labda.

A palóc hagyomány és szokás legtöbbje az emberi három nagystátióhoz, a születés és kereszteléshez, a mátkaság és házassághoz, végül az elmulás és temetéshez fűződik. A palóc ember a keresztséget első, a házasságot második és a temetést harmadik tisztességtételnek, vagy szükségnek mondja.

A fekvő asszony különösen a barkóknál és matyóknál az elődeitől örökölt — sátorlepedővel — körül sátorozza nyoszolyáját és az első házban szüli meg gyermekét. A lepedő sarkába sót, kenyeret, foghagymát kötnek, a rontás ellen, hogy a gyermeket a boszorkák, meg a bűbajosok szemmel meg ne verjék. A vén asszonyok be-be néznek a házba és érdeklődnek: — Me lett-e má? És künn a konyhában, pitarban imádkoznak az újszülöttért. — A matyó gyereket azonnal elviszik keresztelni, nehogy pogányként bolyongjon a más világon, ha hamarosan meg talál halni. A komaasszony ha a keresztelőről a templomból visszahozta a bábával a gyereket azt szokta mondani — Farkast vittem. Bárányt hoztam. — Hontban a gyereket csak két hét múlva keresztelik. Nógrádban, ha nagyon — genge — azonnal, különben egy hét múlva, Gömörben a katolikusok hamarább, a protestánsok később tartják a gyereket a keresztvízre. A komaasszony meg a rokonok a fekvő asszonynak amíg felkel és megerősödik állandóan hordják az ételneműt oly bőséggel, hogy az egész ház népe ezen él. Azonfelül a komaasszony a keresztgyerek részére mindenféle ruhaneműt is hoz, amit — korozmának — hívnak. A fekvő asszony — addig amíg — az avatásra — a templomba nem ment, a házból nem mehet ki. A keresztelő után megülik a tortát — posztrikot.

A barkóknál Borsodban, Gömörben az a szokás, hogy a

legény szülei nézik ki a menyüket s ha ennek szüleivel megegyeztek, bevégzett tények elé állítják a fiatalokat. Sokszor megesik, hogy ezek csak azután ismerik meg egymást. Az apa ha megjött a lánynézőből, azt mondja a fiának: — No fiam, meházasodtál! — A fiú feleli: — Oszt kit vettem el jédes apám? Mikor az apja aztán megmondta, hogy kit vett el a fia, ha néha húzódozik is, végül rendesen megnyugszik a szülők választásában. Szokásban van néhol, hogy a legény keresztapját, mikor kézfogóra mennek, a lányos háznál a lány keresztapja megkérdezi: — Mi járatban vannak kiedtek? Az meg feleli: — vásárra gyűttönk! — Oszt mit akarnak venni? — E szép fiatal tehenet! — Má kinéztük — ha mé mévóna? — Mevan — mé bi-a! — vezessétek csak elé! Erre egy rongyos subába bujtatott vén asszonyt hoznak elő nagy nevetéssel. Nem szűrös tehen kell nekeünk! mondják a jöttek. Próbálgatnak még tréfából más lányokat is elővezetni, végül az igazit hozzák be s erre megvan a nagy öröm és megtartják az eljegyzést, amit a palóc — kendőlakósnak — nevez. Jegykendőt kap a legény, még pedig — bogárkatottet, vagyis selymet. Ha nagyritkán szét megy a dolog, a legény a jegykendőt széthasogatja és az udvaron a fára akasztja annak darabjait. A lány hajlandóságát pedig úgy próbálja ki a legény, hogy késő este mikor elköszön a lányos házból, mintegy véletlenül ottfelejti a cifraszűrét, ha azután később visszamenet a hambituson kiakasztva találja a szűrét, akkor az annyit jelent, hogy kosarat kapott.

A — lagzi — a palócnál nagy ünnepséggel jár és több napig is eltart, mindenféle régi sajátos szokásokkal, ceremóniákkal van összekötve. A menyasszony kikérése, kiadása s főkép búcsúztatása szüleitől, rokonaitól hagyományos, bevett szokások szerint történik. Hontban a menyasszony a pártájától búcsúzik mikor felkontyolják. Sírva mondogatja: — Jaj nekem szegénynek. Árva idegennek. Elmult szabadságom. Oda vígasságom. Gyönyörű gyöngypártám. Édes szűz koronám. Jaj pártám. Pártám. — Ugyancsak Hontban a búcsúztatás alkalmával az utcán zsúpot gyűjtanak meg és körültáncolják. A Karancsvidéken is szokásban van a tűz körüli tánc s mikor a menyasszony fejére teszik a — féketőt — ez átugorja a tüzet, hogy rontás ne érje. A lakodalmi ebéd vacsorán a léfélék dominálnak, a menyasszonykalács a — marvány — még néha olyan nagy és díszes, hogy elfoglal egy egész asztalt. A menyasszonyi ágy vitele is sajátos mozzanatokkal történik a násznagyok, vőfélyeknek az egész ünnepség alatt kiszabott és régi szokásokon alapuló szerepük van. Mikor aztán már nagyon sokáig húzódnak a lagzi napok, egy este az egyik násznagy a földhöz vég egy

fazekot és elkiáltja magát: Medöglött a lagzi! — Erre aztán vége a vendégeskedésnek, de azután még megtartják a kis lagzit, ahogy ők mondják a — kis héreszt. —

Mikor már a javasasszonyok tudománya is megszűnt és a beteg palóc elbucszik az árnyékvilágtól, kiterítik az első házban a mestergerenda alatt, felöltöztetik ünneplőbe, kalapot azonban csak a protestáns palócnak adnak a fejére, a katolikus halott férfinak csak a vállához teszik a kalapot. A csizmájáról leveszik a patkót, hogy ne kopogjon, ha haza jön éjszaka a szállást megköszönni. A temetésnél fő a bucsúztató és a kántornak nagyon ki kell magáért tennie. Temetés után megülik a halotti tort, mikor az asztalnál a halottnak is tesznek tányért és helyet hagynak neki a lócán. A palócságnak egyéb régi szokásaiból máig is fennmaradt a Bethlehem-járás, a Gergely-járás, a Szent Iván éji tűzugrás; Nógrádban szokás a lakodalomkor a — váltókakasadás —, mikor a völegény a felpántlikázott kakast ad át a menyasszonynak, ez meg egy hasonló tyúkot, amelyet aztán kölcsönösen ütögetnek. Ez még a pogánykori állatáldozás ősi maradványa. Nógrádban — Hontban szokás a táltemetés, az u. n. — kiszihajtás is. — Ilyenkor, tavasz kezdetén egy rongybábut visznek ki a mezőre folytonos kiabálással: — Haj ki készí, készőce! kivisszük a betegséget. Behozzuk az egészséget. — A határban azután elégetik a készit, vagy vízbe dobják. A lány kimuzsikáltatása a tánchelységből, a mályfaállítás és sok egyéb ősi szokás maradt fenn a palócföldön.

A palóc babonának se szere, sem száma. Hisz a boszorkákban, a — barboncásban (garaboncás diák), bűbajosokban. A halottlátó asszonyok közvetítenek a túlvilággal. A rontás, szemmel verés ellen nagyon védekeznek még ma is. Még a református palócasszony is megteszi óvintézkedését a rontás ellen, amikor gyermekszüléskor a lepedő sarkába köti a sót, kenyerét, vagy mikor gyermekével először megy a templomba, annak dunnájába, pójjájába dug hasonló dolgokat. Gömörben Tornallyán, Hanván az én időmben ez szokott dolog volt a reformátusoknál is. Hisz a palóc a kísértetekben, vasorrú bábákban, sárkányokban és a kuruzsló szerkekben. Ez utóbbiak közt igen előkelő helyen állanak a földből kiásott menykövek, amelyek azonban mindenesetben őskori kőbalta s hasonló köveknek bizonyultak.

A palóc nyelvjárás az északnyugodti nyelvjárás körébe tartozik. Fő sajátossága a hosszú — á-ból vagy — ó-ból csinált rövid — a —, vagy — o —, azután a ragok elcserélése; elhagyása és a mássalhangzók változtatása. Fordúl helyett — fordó, — indul helyett — indó, — szomorú helyett —

szomoró, — koszorú helyett — koszoró. stb. Az —é helyett — i-t mond, mint — szeginy, leginy. A — t — helyett — ty-t; mint — tehetyi. — Az — l — helyett — ly-t, mint — emelyi, — az — n — helyett — ny-t, mint ennyi, — innyi; — a — d helyett — gy-t, mint — gyió — gyiák. — Meg — helyett — me-t használ, mint — mefogja, — farsang helyett — fassangot mond. Nem mondja ami — papúnk, — hanem — ami papónk, — a — paphoz helyett a — papnyi, — nem mondja — a papnál voltam, — hanem — a papnott vótam. — Azt mondja; hogy. — egyal — igyal. — Toll helyett azt mondja — tojjú. — Aztán helyett — osztang — stb. Az egyes palócvidékek aztán többféle változatban beszélnek. Az Ipoly menti palócság, különösen a református keményebben patogva ejti ki a szót, általában azonban lágyan, vontatottan beszélnek. A palóc értelmes, leleményes, furfangos. Önerzetes és rátartós, különösen a gazda része. Sok humor van benne. Vallásos, a papját megbecsüli. A Gömörmegyei Hantván még ma is nagy szeretettel emlegetik papjukat Tompa Mihályt. A fiatalja virtuskodó, verekedésre hajlamos. Az erkölcsök sem sülyedtek annyira a palócföldön mint másutt. Valamikor az 1800-as évek elején a Nógrád, Heves, Borsod határán lévő Gömörhöz tartozó Medves alján a pásztoremberek erkölcsé volt nagyon a falusi népre is ráragadt, akkor történtek egymásután azon a vidéken a lopások-rablások s akkor ütötték agyon az azon a vidéken lévő Várgede községben az akkori serkei járási főszolgabíró Kubinyi Józsefet, a saját kúriájába betört elvadult kondások és juhászok. Ez azonban csak egy időleges sötét tünet volt, amiből a palócság általános erkölcséire következtetni távolról sem lehet. A lányok, bár szabadon együtt vannak a legényekkel, ritkán — lépnek a téjbe, — amelyekkel mégis megtörténik, kiáll a lányok sorából és saját maga beköti a fejét s az asszonyokkal tart.

Sok szójárás van a palócság közt. Így Rimaszombatban a fehér, jó kenyérnek hazájában a palóc öreg ember szerint a város nagyharangja, ha megszólal, azt mondja: — Búza — kenyér! — Búza: — kenyér! A közeli Cserenycsénben már rozs kenyeret esznek és az ottani tót ember a harangszavát így értelmezi: — Zitni — chleb! Zitni — chleb! (Rozs — kenyér.) A hegyek közt lévő még távolabbi Rimabrézón meg azt mondja a harang: — Chodzi jaki len bi boli! (Akármilyen, csak már volna!) Sokat lehetne még a palócokról, erről az ősi szokásaihoz szívósan ragaszkodó, szorgalmas, munkás, jóra való. népről mondani, az egyes falvakban lévő kiterjedt családokról, u. n. — hadak-ról, amelyek ameddig csak talpalatnyi hely. volt az ősi házban, szaporúlattal; min-

dennel együtt házközösségben éltek. Az asszonyt megbecsülték, de az ősi rendet megtartották s az asszony nem ül le a férfival enni az asztalhoz, hanem állva eszik s a férfi vállán keresztül kanalaz a közös tálból.

Azzal végzem, hogy a palóc névvel az irodalomban először Gvadányi Józsefnek — Az Istenmezei palóc — című 1790-ben megjelent költeményében találkozunk, illetve Mezőkövesd városának egy 1787-ből való tanácsjegyzőkönyvében. Ebben az urától megszökött Nagy Erzsók megfogására adott személyleírása szerint: — Születésére nézve Parádi, alacsony, vastag termetű, gesztenye szín hajú, kékszemű; teljes piros ábrázatú, vigkedélyű, nevetve beszélő palótz, balszemöldöke felett régi forrás vagyon 37 esztendő, papista.

SZÍNHÁZ, FILM

Magyar színjátszóforma.

Több európai nemzet színjátszművészetének önálló játékképe felé való törekvése bizonyítja, hogy az önálló magyar színjátszóforma megvalósítható. Az önálló játékképe szükségét bizonyítjuk, mikor a játékképe önállóságát mindig kihangsúlyozó orosz és japán színjátszásra hivatkozunk. Az orosz színjátszás, bár sokat veszített már eredetiségéből, még ma is magasan az általános színjátszás felett áll. Európa és Amerika fővárosainak még ma is az orosz játék színtársulat előadása jelent hiánytalan színházi élményt. Az orosz színjátszásnak ez az ereje, a színpad áldozatos kiszolgálásán és a színművészt ihletett kiteljesítésén kívül faji sajátágaiban van. Ezeket az adottságokat kellő mértékben állítják színjátszásuk szolgálatába. Helyesen élnék velük és azokat mindegyiken felül nélkülözhetetlen játékalapnak tekintik. Nemcsak az orosz színpadi művek, hanem a világirodalom bármely más színpadi művének előadásánál is.

Csak másodszorban vehetjük példának a rangsorban első japán színművészetet, amelynek évezredek önálló színpadkultúrája olyan magas színvonalat jelent, amelyet a mai általános európai színjátszás

fel sem érhet. Igaz, hogy csak a japán élet és kultúra természetes zártsága tudta és tudja megtartani ezeket a jól kifejlesztett ősi formákat, de az is igaz, hogy ezek a japán élet és művészetformák alakították ki a sárga-ember győzedelmes jövődjét.

A magyar átjáróház-élet és kultúra túlságosan rugalmas volt a különböző idegen élet és kultúrhatásokra és így önállóan ki sem alakulhatott.

Az állandóan bővülő magyar idegenforgalom is bizonyítja, hogy főként a nyugati embert mennyire érdekli a neki más kultúrát jelentő magyar kultúra. A nyugati lélek eredetibb, életerősebb kultúra után való vágyakozása jelentkezik itt. Nem véletlen, hogy a színház az a hely, a színjátszás az a művészet, amin keresztül az idegen legelőször akar „látni.”

Mikor a magyar színjátékformáról beszélünk, ne gondoljunk színes magyarkodásra, hanem csak az egyszerűen és könnyen színpadra állítható magyar formaadottságokra. A magyar játékképe kialakításának egyszerű törvényei vannak. Elsősorban nem szabad bogarászó elmélkedéseivel az általános európai kultúrával való szembehelyezkedésnek és így barbár cselekedetnek minősíteni. Annál is inkább, mert a divatos elmélkedésnek ez elég ismeretlen terület, — egyszerű és gyakorlati.

A magyar színpadi játékforma első feltétele, hogy a magyar színjátszás megtalálja magyar karakterét. Ennek az új formának az alapja tehát a fajta nemzetalkatában van. Onként következik ebből, hogy magát a színpadi fizikai-mozgás magyar-formáját is itt találhatjuk meg. Szerencsés körülmény, hogy a magyar mozdulatbőség a legszélesebb lendületektől a legzártabb mozdulatokig enged. (Tágabban mint az orosz mozgásvéna.)

A népi karakterből eredő színpadi mozgás a legmagasabb színjátszói fokot képviseli és a játékmozgásnak megfelelően bőséges tárháza. A lírai légyságtól a tomboló vadságig, az intelligens könnyedségtől a primitív súlyosságig minden fokozatban teljesen kifejező mozdulatot kapunk onnan, a legváltozatosabb mozgásformákat.

A színpadi játék másik tényezőjének, a hangnak természetes magyar adottságait tekintve ugyanígy bőséges alapot találhatunk ott. Ezeknek az adottságoknak maradéktalan és helyes felhasználásával, elsősorban a magyar szó különleges zenéje és a mozgás eredeti szépsége jut érvényre. Nincs európai nép, amelyik ilyen gazdag változatban tudna hangot és mozgást kölcsönözni színjátszásának.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a magyar színjátszóformára való rátalálás

és annak kifejlesztése mekkora eredményt jelent, még az egyetemes színjátszás szempontjából is. Hangsúlyozzuk, hogy ez az új játékforma nem a nyersebb, népies formákat kívánja színpadra vinni, hanem a sajátos népi formaértekeket akarja megfelelően művészi fokra emelni, hogy megteremthesse a színjátszás magyar formáját.

Budapesti bemutatók. CIRKUSZ.

Karl Zuckmayer Kathérine Knie című színjátékát Kosztolányi Dezső fordításában mutatta be a Nemzeti Színház. A színjáték magyar címe; Kristóf Katicá. Cirkuszdarab. „Művészdarab.” A nagyon nagyon fáradt komédia-művészet sodródik itt a művészietlen, de nyugodtabb, kényeretadó kispolgári világ felé. A kimerült, beteg, gyökerétől elszakadt és haladásképtelen cirkusz hálálós vergődése folyik itt. Innen is megtudjuk, hogy bár a cirkuszművészetet a film, sport, a nála izgalmasabb detektivregény és a mai rohanó világ hengerelte le, végeredményben mégis csak saját tehetetlensége fektette kétvállra.

Zuckmayer, színjátékában elsősorban a művészet szimbólumaként állítja be a cirkuszt. De főalakjában, Kristóf Katicában már nem „bűzog” a beteg komédiásvér. A cirkusz — jelképesen a mű-

vészet — zsákutcájából az élet, a jövő felé menekül. Talán nem is véletlen, hogy a föld felé veszi útját. A cirkusztól végképp elidegenedett, földből élő és földnek szolgáló, kívül-belül egészséges-fajta-férfihez érkezik. Női ösztönével érzi, hogy élete így nemcsak értelmet, de folytatást is nyerhet.

A művészi elhivatás, amit az író Kristóf Katicában is ki akar mutatni, valójában létezik is, csak ma szinte talajtalan. A talaj, amibe a művészetnek bele kellene szivódnia, amiből kihajthatna, kivi-rágozhatna, ma nagyrészt a nem-elhivatottak által megszállt terület. Ezek, nedvét elszívták, kiszáritották és terméketlenné tették. Az ilyenformán halálra silányított művészetből való menekülés természetes és egészséges ösztönre vall.

A darab érdeme, hogy világosan mutatja; mennyi erő kell ahhoz, hogy a mai művészet egészségtelenül kódós levegőjéből kikerülhessünk oda, ahol még tisztább a napfény, ahol érik az élet, ahol mindinkább szélesedik, erősödik az örök művészet alapja. Sok tisztaság, sok küzdelem és hit kell ehhez a harchoz, — de megéri. Kristóf Katicában hit is van, erő is és Zuckmayer mégsem enged, hogy boldoguljon. Valószínűleg azért mert ez nem volna illdomos dolog a mai művészi rend és felfogással szemben.

Itt bukik meg író és darab. Kristóf Katicát semmi módon nem lehetne már visszakényszeríteni az „öröklött” művészetbe, a mult, születés, nevelés, művészethagyomány — egyes hazugságaival, — csak erőszakkal. Írói erőszakkal. Zuckmayer látja, hogy Kristóf Katica már szinte kilendült a darabból. Megoldás kell. A világos, egyszerű megoldás kézenfekvő: Katicát ki kell engedni az öröklött művészetből a jövőbe és induljon el a cirkusz nélküle, a művész-mesteremberek mindinkább lejtősebbé váló útjára.

De nem. Az írónak kell a komplikáció. És mi lenne a művész-mesteremberekkel? Inkább feláldozza Katica apját. Szegény Kristóf cirkuszigazgató úrnak rövid két perc alatt, holdfény és tücsökmuzsika mellett át kell szenderednie a másvilágra. Mielőtt még megtudná, hogy a cirkuszművészetnek befellegzett.

Innen már rohamosan megyünk a megszokott jövőg felé. Kitűnik, hogy Katica nemcsak a cirkuszművészetből ábrándult ki, de becsületes ember is. Összeszedi a szélnek készülő bukott csapatot és elindul velük más faluk, más városok, — jobban mondva a kenyér felé. Elindul a cirkuszművészettel, amire ma már a gyermekek sem kíváncsiak, annyira nem, hogy lukakat sem vágnak a ponyvájába.

Érdeme a darabnak, hogy beláthatunk a cirkusz belsejébe. Pongyolán látjuk itt a

művészeket színes „álarc” és csillogó „jelmez” nélkül. Látjuk a félelmetes, „erőművész” apró gyávaságait, jellemtelenségeit. A vigyorgóképű „bohócok” meztelen savanyuságát. A többször „férjezett” nyugállományú „táncművésznő” komisz anyátlan-anyaságát. És Kristóf „igazgató úr” puffogó művészeti jelszavainak hamisságát.

Érdemes volt-e feláldozni az egyetlen igazat, Katicát ezért a társaságért. Ezekért, akikben amugyis csak Kristóf úr áltekinetélye és álbölcsessége tartotta a lelket.

Zuckmayer többször vádat emel a világ ellen, hogy nem tanusít elég megértést a művészet iránt. Nyugodtan felmenthetjük a világot e vád alól, mert inkább a művészetből hiányzik a megértés és kimélet a világgal szemben. Amilyen bizonytalan a darab mondanivalójában, olyan bizonytalan az előadás a kifejezésben. De mint a darabnak, az előadásnak is megvannak a maga érdemei. Az előadás meglepően jól indul. Makláry (a főbohóc) néhány tökéletes mozdulatát, úgy ahogy csinálja, márványba lehetne önteni. Néhány hangja, néhány szagztatott dűnnyögése pedig az elérhető határt jelenti. Később nagyon esik a darab, a szerep is és vele a színész is. T. Halmy Margit, a darabban csak a negyedik felvonásban jön, de méltatásban az első jelenetben. Ő a darab tulaj-

donképpen: hősnője. Ő egy vékony kis öreg parasztasszony, egyedül veri meg az egész cirkusz-művész-világot. Ez a kis öreg parasztasszony, aki fiában hat unokát hagyott a világra, akikből majd kiteelik; paraszt, orvos, suszter és művész is. Olyan ez a kisdarab öregasszony, mint egy óriás parasztanya-szobor. T. Halmy Margitban, ebben a sokáig mellőzött művésznőben teljes épségben van jelen az alkotó művészet. Nála a szerep nem ott kezdődik és végződik, ahol az író megírta, hanem a színjátszás ősidejéből folyik és végtelen jövőjébe megy. Jávor Pál mintha azt akarta volna igazolni, hogy a színpadon milyen messze tud esni alma a fájától. Ezt a hatgyermektől — erős, kemény és mégis melegsívű fiatalembert, gavalér földesurat — játszó vígszínházi amorózónak játszotta. Dayka Margit (Kristóf Katica), kedves, könnyű szélkisasszony, a cirkusz lánya. Kár, hogy végig nem érti meg, hogy mi minden nyugszik az ő vállain. Sugár Károly (a végrehajtó) háromszor jön színre, de mindig magával hozza a „művészetrajongó” kispolgári világot. Rajnay Gáborral (az igazgató) sokat nyer a rossz szerep. Matány Antal egy részeges tetováló szerepében beérkezik az élcsoporthoz.

A rendezés sokmindent benthagyott a színészekben. Ezenkívül még az öltöztetés-

nél követett el kisebb hibát. Egy németgyanus uniformisban többször megjelenő rendőrbiztos körül nyugodtan jár-kál néhány kunsági-gunyás légeny. Nem nagyon illett a darabba T Halmy Margit hevesmegei fekete ünneplője sem.

Horváth János cirkuszdiszlele megfelelt a szerzői elképzelésnek.

AZ ÉN LEÁNYOM NEM OLYAN.

Amióta a Vigaszínház bemutatta Csathó Kálmán legújabb szerzését, minden 14—20 éves leánygyermekkel megáldott apá, a darab bármelyik előadásán meggyőződhetett róla, hogy bárholgyah is áll a dolog, az ő leánya nem olyan. Ha maradnak is benne kétségek, mire hazaérkezik, megnyugszik; mert látta a színházban, hogy menynyi kellémetlenséggel járt, amíg a leányról kiderült, hogy mégsem olyan.

Másnap azért még motoszkál benne valami. Megbeszéli a dolgot a feleségével. Természetes, hogy az este óta a mama méginkább megnyugodott. Kicsit utánanéznek a dolognak és látják, hogy a tünetek nagyon hasonlóak. Az ő leányuk sem engedi magát elkísérni, ha ők a fiatalok éjfélig, vagy többször reggelig „magukközött” óhajtanak maradni. „De éppen én menjek vele, mikor a többieknek sincs ott a mamája. És kapunyitás előtt

rendszerint haza is jön. Legtöbbször hazakisérik. Ha nem, akkor meg ugys taxin jön. Hát mi baja lehet?”

„Sajnos ma ez a divat. Ilyen világot élünk.”

Igy azután a fiatalok vígan élhetik a világukat „magukközött.”

„Most délután 4-től 6-ig veled voltam a jégen. El ne felejtse!” „Akkor én azt fogom mondani, hogy veled, jó?”

„Jó! Te hova mész?” „Hová, hát Pistához. Olyan cuki garsonja van. Édes-lágy világitás. Grammofon. Közben dancszolunk is. És te hova mész?” „Hova megyek. Hülye. Ferihez!” Így, „magukközött.”

És a szülők is „magukközött.” Ha mégis van egy-egy órájuk, mikor jelentkezik a felelősségérzet: „Én neveljem? Hát hallgat énrám?” „Fiam, akármit is beszél, ez az asszony dolga. Nekem elég megkeresni a kenyeret.” „Az apai szigor...”

„Ugyan kérem. Leánygyermek az anyja gondja.” „Az én gondom? Csak nem ülhetek mindig a szoknyáján, hogy a többiek kinevessék érte. Hát nem igaz?” „Mit tudom én! Tőlem mégsem kívánhatják, hogy én neveljem.” „Persze... és a mi lányunk nem is olyan.” „Persze. Igaz.” Rövid idő alatt lejár a lelkiismeret ideje. „Majd a nagynéni elhozza azt a hogyishívjakot? Az egy rendes komoly fiúnak látszik.” „Igaz, igaz. De hozzámegye a lányunk?” „Hát mért ne menne?” „De még nem is ismeri!” „Majd megismeri.”

„Igaz, igaz.” Minden felhő elvonul, csupa derű minden.

Kellemetlenebb eset például ma már egy „házimuri.” Sem a fiatalok, sem az öregek nincsenek „maguk között.” Ez pedig nem kíváncsi egyik félnek sem. A lányok és fiúk rendszerint elkésve érkeznek. Szabónő, fodrász, stb. „Ezeknél az időt sohasem lehet kiszámítani.”

I. fiatalpár: — Nézd csak! Te már itt vagy. Alig egy félórája mentél el tőlem. — Hát fiam, épp eleget drukkoltam. Az öregeknek azt mondtam, hogy Cica voltam a jégen és ott összeakadtunk valakivel. — Tényleg, még Cica sincs itt. Ő hol volt, Ferinél? — Naná majd angolórán.

Másik fiatalpár: — Ezt a rohanást azután nem éri meg ez a céció. — Te beszélsz! Mi az neked felvenni azt a vacak frakkot. Képzelheted, engem az öregek már felöltözve várta. Azt mondtam nekik, hogy Cica voltam színi. — Cica-val? Éppen az előbb mesélte Manyi, Lačinak, hogy ő is Cica-t adta be az öregeknek. Csakhogy úgy, hogy a műjegen voltak. — Hű! Közben összegyűlt az egész társaság. Cica most rohan be. — Nahát, ez a szabónő! Rémes! Öregek kára: — Bizony a szabónők rémesek. Közben összevillannak a lány szemek; hol is voltunk csak? A műjegen, a sípályán, vagy a teán? Ezek az okos villogó modern lány szemek gyorsan megértik egymást. Csak a tapintatlan öre-

gek borítják meg egy kicsit az egyensúlyt. A „műjegen” ma-ma vitázik a „sípályással”, hogy az ő lánya „volt Cica-val”.

Tánc közben az is kitűnik, miért nem szeretik a lányok, ha a mamák belekeverednek az ő társaságukba. A Paci mamája Patyi minden fiatalembert „lekapcsol” a lányától. A jelenlévő nagynéni pedig még szegény Pacit korholja Patyi túlkívágott ruhájáért és azért, hogy mérték nélkül iszik és táncol. Paci alig tudja megértetni magát, hogy nem ő a Patyi mamája, hanem ő a lánya. Neveld meg a mamádat kislányom, — gondolja a nagynéni.

Másnap kiderül, hogy Cica nem a szabónénél volt, hanem a Feri kocsi-jával elgázolt egy lovakocsit. Következik a családi nagyjelenet. Sírások, hazudozások, fogadkozások. Végül Cica kijelenti, hogy Feri ugyan erőszakoskodott vele, de ő nem olyan. Hozzá fogsz menni Ferihez, — dörögi a papa. — De én nem szeretem Ferit, — sírja Cica. — Nem szereted? Nem értem! — Ugyan apu, hát valamit csak kell csinálni az embernek! Mit tehet ilyenkor egy apu, — megnyugszik Annál is inkább, mert Cica a gyártulajdonos nagynéni örökös-nő-jelöltje. (Valami buta családi ügy elronthatná az egész örökség dolgot.)

A Tanti meg tud mindent, sőt meg van győződve, hogy a Cica olyan. Sürgősen oda-rendeli az unokaöcskőt, aki-

nek most megfelelő hozomány fejében meg kell menteni Cica jóhírét. Szegény Cica alig bírja velük megértetni, hogy ő igazán nem olyan és hogy őt nem is kell megmenteni.

Csathó Kálmán a Varjú a toronyórán neves írója új színpadi szerzeményében az élet színét, a mindnyájunk által látható és érzékelhető külsőségeket írta meg. A kényelmetlenebb dolgokra már nem vállalkozott. (Leszállni a mélységekbe, belenézni az emberek lelkébe és a ravasz kis emberi koponyákba.) Minek, mikor a nézőt így is el tudja látni a színpadról némi útra-valóval. Döntse el a néző majd otthon, hogy az ő lánya olyan-e, vagy nem olyan.

Utóvégre ez is érdem. Csak rámutatni a hibára, már ahhoz is kell némi bátorság.

A Víg-színház előadása jó, bár inkább a második vonal jutott itt szóhoz, így is akadt néhány kitűnő szereplő: Ajtay, Bihary, Tassy, Mária és Ladomerszky Margit.

MAGYAR FILM

LÉGY JÓ MINDHALÁLIG.

Móricz Zsigmond személyében író, regényében pedig irodalmat kapott a vászonművészet. A Légy jó mindhalálig igazi film-dráma-anyag. Elegendő arra is, hogy remekművet forgassanak belőle. A kis Nyilas Misi drámája költészet, és a

kis Dévényi Laci személyében ideális megszemélyesítőre talált.

Kár, hogy a filmgyártók, a forgatókönyv író és rendező előtt bizony itt is csak másod-sorban lebegett a magyar film művészi gazdagítása. A mástermészetű siker reményében megelégedtek egy nagyon közepes művészi eredménnyel. Így lett a Légy jó mindhalálig egy giccs-ízű színpadi-filmjáték. Hogy a film mégis túlnő az átlagon azt ennek a 12 éves kislánynak köszönhetik. Csodálatosan igaz drámai tehetség. Megelevenedtek benne Nyilas Misi kis félszeg hangjai. Benne élt annak minden könynye, mosolya, jósága, tisztasága és hite. Úgy ahogy őt Móricz Zsigmond életre hívta.

Ennek a kisembernek a vergődése, szenvedése, diáktársával és a felnőttekkel való küzdelme Dévényi Laciban élő valósággá lett. Kicsi, dolgozó-emberi feszítéseit, az embereken való segítő készségét, a gyermekekkel szemben való megértő elnézését, Nyilas Misi egész valóját töretlen szépségben adta vissza ez a gyerekszínész. Nehol már majdnem túljátszták, de ott ösztönére hallgatva, kicsit megkeményített szájával állt ellen a téves rendezői parancsoknak. A film főjele-nése a legteljesebb giccs. Itt érezte magát Dévényi Laci is legrosszabbul. A tanári-fegyelmi előtt áll. Vallatják. A

terembe süt a nap. Az égyik ablak keresztfáját a világosító a terem falára vetíti. Dévényi Lacit éppen a kereszt árnyékába állítják. Úgy néz ki, mint egy felfeszített gyermek-Jézus. Persze a rendező kihasználja a hatásos képet, 15 percig folyton „rajta van” a felvevőgéppel. (3—4 másodperc ilyenkor mennyivel többet jelentene.) Így a szépen induló kép unalmas túlzás lett. (Mennyivel igazabban és filmszerűbben alkalmazták már ezt a rendezői fogást külföldi filmekben.)

Dévényi Lacin kívül akadt még néhány nagyon ügyes gyermekszereplő. A felnőtt-szereplők közül Gombaszögi Ella jobb a szokott-nál. Rózsahegy csakis csak megihatottabb. A legjobb nőszereplő, Nyilas Misi édesanyja néhányszavas szerepében — Orsolya Erzsi. A férfiszereplők közül kiválik a meglepően filmszerű Kiss Ferenc, Mály Gerő és Hosszú Zoltán.

Nem lepődnénk meg, ha valamelyik külföldi filmgyár újra forgatná Nyilas Misi történetét, — Dévényi Lacival, de Székely István színpadi-filmrendező nélkül.

Amerikai film.

A Metro idei nagyfilmjét a budapesti Metrofilm-színház mutatta be. A film meséje a multszázad elején valóságos-történet volt.

Egy angol tengerjáró hajó Tahitiba indul, hogy kenyér-fákat szállítson egy angol

gyarmatszigetre. Toborzók szerdik össze a hajó legénységét. Ilyen hosszú hajóútra nincs önként jelentkező. Különösen azért, mert a hajó parancsnoka korbácsfegyelmészéről híres. A toborzott legénységgel, a szokásos parádé kíséretében indul ki angol kikötőjéből a multszázad utolsó korbácsfegyelmű tengerjáró vitorlása. Dagadt vásznakkal indul neki a végtelen víznek, hogy az utiterv szerint kétéstendei út után újra hazai kikötőbe fut-hasson be.

A film első részében egy csodálatos tengeri utat élünk át. Egy képzeletből „mesevilág” elevenedik meg előttünk. A mult századok tengerének minden borzalma minden szépsége. Ugyanilyen hűség-gel kapjuk a tengerészéletet.

A bevezető ugyan hangsúlyozza, de ilyen embertelen komiszságokra, amiket ez a kapitány művel, mégsem számítottunk. A legkisebb bűncselekményért kikötés és 24 korbácsütés jár. Egyik „bűnös” belehal a kikötésbe, azért nem ússza meg szárazon, mert a kapitány a hullára is rávereti az élőnek járó korbácsdagot. (Ezek a helyeken érezni kissé a kalóz-rém-filmek hatását.)

Az első tiszt az egyetlen férfi a hajón, akiben már él az új fegyelem szelleme: igazságos, kemény-fegyelem, de emberség. Mindig több és több súrlódás van közte és a kapitány között.

Az egyik kadett túlvidám, mire a kapitány a felső árbóccra küldi. Rövid idő múlva néhány szál kötélén lóg a hajó csúcsán, — ájultan. A kapitány élet-halál ura a hajón. Vádoló, védő, ítélőszék, pap és parancsnok egy személyben. Úgy viselkedik, mint egy diktátor. Minden pillanatban attól lehet tartani, hogy kitör a vitorlás-forradalom. De megérkezünk Tahitiba. Kár, hogy mindnyájan láttuk már más filmekben. De most is csudálatosan szép; áldottbő tájék, szépséges természet és szépséges, jóságos primitív nép. Örülnek a kapitány használt diszcsákójának, amit az angol király ajándékaikként kapnak. Barátkozó szeretettel lepik el a hajót, a testükön lévő virágfüzérekkel pillanatok alatt virághajóvá varázsolják ezt a vitorlás-poklot. Itt megismerkedünk a film egyik legjobbjával, a Tahiti nagyfőnökkel, Tihitiivel. Okos, józan meleg ember. Itt jelentkezik a két női főszereplő is, két gyönyörű benszülött leány. Olyan őszintén filmszerűek, úgy mosolyognak, könnyeznek és szeretnek, hogy Greta Garbóék is megirigyelhetnék.

Néhány hetes vendégeskedés után úgy mennek vissza az emberek a hajóra, mint a vágóhidra. Az első tisztnek jutott az egyik, a kadettnak a másik „Tahiti-leány”. De menni kell. A visszatérő legénység apró Tahiti-ajándékai kísértékű, de meleg emberi em-

lékeit le kell rakniok a hajó fedélzetére, mert amit egy angol katona Tahitiből magával hoz, az nem magántulajdon, az az angol királyé, — mondja a kapitány. Aki nehezebben válik meg egy talán sokatjelentő ajándéktól, az korbácsot kap az oldalára.

Mindig terhesebb lesz a hajó levegője. A legénység nagyrésze úgy jár-keel és morog, mint a ketrecben megbosszantott vadak. Egy-egy matrózkéz már szorosabban markolássza a matróztörőt, vagy egy-egy pillanatra, egy-egy ütőszerszámon merevedik meg egy-egy ököl. A hajó késésben van, a vízkészlettel takarékoskodni kell. Csak a kapitány és egy-egy bizalmasa ihatik korlátlanul. A fenyítőben lévők egyáltalán nem kapnak vizet, — ha ordítanak, rugást.

Az első-tiszt nem bírja tovább ezeket a látványokat és egy-hangjával felgyújtja a hajót. A kapitány és néhány embere rövid harc után egy magános csónakban a nyílt tengerre kerülnek és a hajó az első-tiszt parancsnoklása alatt visszaindul Tahitiba.

Néhány évig élnek ott nyugodt emberi életet, mikor megjelenik egy hajó. Első-tiszt és emberei — most már családotúl — elmenekülnek a sok szenvedést látott vitorlásokon. A kadett és három matróz marad vissza, hogy hazajuthassanak Angliába. Önként jelentkeznek a most befutott angol hajón, ahol volt kapitá-

nyukkal találják magukat szemben. Sorsuk betelt. (A kapitány sok ideig vérszomjasan keresi az első-tisztet és az öreg vitorlást, de nem találja.)

Az első-tiszt és néhány embere kikötnek egy ismeretlen szigeten. A vitorlást pedig elégetik, hogy rájuk ne akadhasanak. A történet szerint leszármazottaik még ma is ott élnek.

A kadettet és társait halálra ítélik. Legfelsőbb helyen csak a kadettnak kegyelmeznek meg, hogy bizonyíthassák az új szellemet hivatalosan is megérti a bölcs hadvezetés. Kérdés, hogy miért kellett

meghalni a három matróznak. Vagy a legénységre nem volt érvényes az új szellem, vagy velük azt ugysem bizonyíthatták volna? Nem értjük, dehát a történelem azért történelem.

A film címe *Láza dók*. Rendezője Frank Lloyd. Érdemes jól megjegyezni a nevét. A kapitány Charles Laugh ton. Első-tiszt Clark Gable. Kadett Franchot T one. Amit ez a két legjobb férfisztár és ez a fiatal óriás, T one és kivétel nélkül az egész nagyszámú szereplőtársaság és tömeg művel, az a legkiválóbb filmjáték.

MUHORAY ELEMÉR.

SZÉKELY ALKALMAZOTTAK UJSÁGJA.

II. évfolyam. Cenzurat. Cluj 1935 december vége. 21 szám.

A lapcim alatt találjuk a következő szöveget: Romániai székely alkalmazottak érdekeiért küzdő független politikai magyar újság. Szerkesztőség és kiadóhivatal Cluj. Előfizetési árak: székely alkalmazottnak egész évre 50 lei, munkaadóknak 100 lei.

Az újság szabályos napilap alakban kéthetenként jelenik meg. Tartalma: vezércikk, kül- és belpolitika, bel- és külföldi hírek, szépirodalom, tanulmány, tanácsadó, közgazdaság, sport, szerkesztői üzenetek, hirdetések.

Nem volna ebben a lapban semmi különös, ha nem tudnánk, hogy székely szolgalegények szerkesztik és őkkadják ki. Székely szolgalegények. Cluj-Kolozsváron.

Fekete Sándor főmunkatárs írta a karácsonyi vezérírást. „Megszületett a Megváltó, mert minden évben meg kell, hogy szülessen. Megszületik, meghal és feltámad anélkül, hogy a vallás homályos kódén keresztül látnánk is valamit Belőle.”

„Szóval, ököllel, fegyverrel vagyunk egymás ellenségei, földön, levegőben és vízeken.”

„Fut velem egy rossz szekér. Veled is.

Mindenkivel.

Székely testvér!

Ez az utunk!

Megállj!

Nézz körül.”

„Karácsony van.

A mondabéli jászolban most vajudik az emberek sorsa.

Várjuk meg. Hátha egészséges gyermek születik.

Testvér próbáljunk hinni.”

„Didergőn ismételjük százszor, ezerszer: megszületett, megszületett.

De hol van...?”

A belpolitikai cikkíró Pécsi Samu a magyar egységről ír. A Magyar Dolgozók Szövetsége, a Magyar Párt és a Kisgazda Párt együttműködéséről.

„Minden magyar embernek, aki népe sorsát szíven viseli, legfőbb vágya, hogy megteremtsük a magyarság küzdelmi és szervezeti egységét. Ebben az egységben ott van a helye a módosabb, de a néptől el nem szakadt rétegnek, a földművelő és ipari munkásnak, másképpen magyarságról, magyar egységről nem is beszélhetünk.”

A hirfej Dózsa Györgyről emlékezik meg.

Lássuk székely nagyjainkat.

Dózsa György.

„Ő is székely vala s bizonyára nem közönséges tehetség. Sok „erejének kellett lennie, mert tűzes koronát kapott és megégettetett.”

„Mártírok rendesen azok lesznek, akik valamely nagy igazságért, szép gondolatért feláldozzák életüket. Tele van

az emberi történelem a mártírok emlékével, koszorujával, szenvedésével."

Végrehajtás.

"Lassan külön rovatot verekedett ki magának a végrehajtó."

"219 lej adóhátralék miatt két cserget mindjárt el is akart vinni."

"Nézeteltérés keletkezett."

Hargita alján.

Irta: Ladó Lajos.

"Csillogó karácsony ragyogó estéje.

Elvezeti lelkem szüleim körébe."

"Párolgó tyuklevest talál fel ma este..."

Óh, a fiam ezt is de nagyon szerettem!"

A nagyvilág őket legérdeklőbb híreit közlik. Brazília, Beregszász, Páris, Japán, Abesszinia, Athen, Zágráb, Budapest és más külföldi városok, országok eseményei.

Félhasáb jut a székelly italos-kihordók panaszának. Ezek naponként 14—15 órát dolgoznak. Fizetésük papíron 2000 lej. Mire kézhez kapják, 1000-re olvad. A másik ezerből meg kell téríteniük, amit lelopnak a kocsijukról és ami eltörik. „Kérjük a tulajdonos és igazgató urakat, hogy adjanak egy vigyázó-segítő alkalmazottat a kihordók mellé. Vagy ha nem, legalább legyenek annyi emberi belátással, hogy ami eltörik, azt ne vonják le attól a szolgától, aki kora reggeltől késő éjjelig verejtékes mun-

kával keresi nekik a milliókat."

Több mint félhasáb, Karácsonyi levél a gólyához.

Szomorú levelezőlapon kérték fel a szerkesztőséget, hogy közvetve lépjen érintkezésbe a gólyamadárral.

"A lap így hangzik:

Székely Testvérek! Minden-napi robot után, kik dolgoztok a székely nép fölvirágzása és gyarapodása érdekében, legyetek szivesek beszéljete az angyalokkal, hogy küldjék gyakrabban a gólyákat..."

"Én 5 községnek vagyok a bábája, ebben az 5 községben 1935-ben mindössze 7 gyerek született. Maradtam tisztelettel M. N."

A szerkesztő komolyan veszi a dolgát. Statisztikát készít 5 román községről, ahol 1935-ben 116 gyerek született. És szigorúan ráír a székely anyákra: „Ha ti székely anyák így viselkedtek, a pusztuló faj átka még a sírban sem fog nyugtot hagyni néktek."

A mosolyrovat címe: Kinek mit hozzon az angyal:

A cluji nagyságának jobb szemet, hogy végre belássák, miszerint a székely cseléd lány is olyan ember, mint ők.

Titulescunak a kisebbségi védelemről nemzetközi szerződési megállapodást diszkötésben.

Cuzának vitézi telket Palesztinában.

Román Valér munkaügyi miniszternek egy ügyes szabót, aki legyőzheti köpenyegfordításban.

Gróf Bethlen Györgynek önálló politikai meggyőződést.

Dr. Makкаи Sándornak állhatatosságot, hogy betartsa ő is azokat az elveket, amelyeket a Magunk revíziója című könyvében hirdet.

A hitehagyott árnyékszékelyeknek azt a tanulságot, hogy az eb lehányja szőrét, de a szokását nem.

A III. évfolyam első számában Meghalt a jó király cím alatt egy oldal szentelnek V. Györgynek. Féloldalas tanulmányt közölnek Petőfi Sándorról. Figyelmeztetés címen közlik székely testvéreikkel, hogy a Reg. Ferd. úton le a nagyposta felé fiuk-lányok karöltve ne sétáljanak, mert úgy járnak, mint Bükki Sándor, akit egy közkatona ok nélkül ütlegelni kezdett. Még őt kísérték be a I. kerületre, ahol Bükki megint megkapta a magáét.

„Kérjük az illetékes hatóságokat, hogy azokat, akik nem hibásak, ne bántalmazzák, ne szenvedjenek ártatlanul, mint a multban.”

Valóságos szépirodalom a Pof egy darabka kenyérért című írás. Balla Anna szolgálóleány munkahelyén egy darabka kenyeret — amit egy gyomorbajos kisasszony hagyott az asztalon, — a

mosogatólébe ejtett. A házikisasszony ezen felbőszült és pirosra hegyezett ujjú tenyerével pofonütötte Balla Annát.

„Visszaütni nem lehet, pedig egy fiatal lány adta egy másik fiatal lánynak.

Az egyikén selyempongyola volt a másikon szőttes rokolja. Csak állt a szőttes rokolja kövémeredten. Csak Balla Anna könnyei potyogtak a mosogató tálbá. A mosogató tálbá. A darabka kenyérre...”

„Figyelmeztetjük az ilyen nagyságakat airta, hogyha a világ el is van foglalva a külpolitikai helyzettel, mi azért résen vagyunk és törvényes úton eljárunk az ilyen pofozkodók ellen.”

Félhasáb a következő jelentés:

Pusztulunk, veszünk!

A mult esztendő szomorú mérlege.

93 székely szolgálóleány testvérünk lett öngyilkos. Meghalt 67. Ebből 43-at szerelmi bánata, a többit a nyomor kergette halálba.”

„A fiúkból 10 lett öngyilkos, 6 meghalt. 17 erőszak által halt meg, 9 bicskától, 8-at agyonütöttek.”

„12 székely leány ment férjhez idegen nemzetiségűhöz és 17 fiú vett nem saját nemzeti-ségűt feleségül.”

Bánatot, örömet, szomorúságot, vígságot magát a nyers életet találjuk az újság négy oldalán. Ez a négy oldalnyi újság a mai székely élet iga-

zi keresztmetszete. Ez a bal-ladás, nagyerejű nép ezen a négy oldalon küzd igazán a mával, — a jövőért.

Még ebben a szomorú élet-

halál küzdelemben is ott érez-zük az újság minden sorában Erdély szívének életerős do-bogását.

eme.

RÁDIO

A Szlovénsszói ma-gyar nyelvű iskolará-dió.

A tudományok eredményeit s ezzel karöltve a technika vívmányait általában mindig a harcászatban értékesítik elő-ször s csak legutolsó sorban az iskolában. Így történt ez a rádióval is. Mikor már csaknem minden kunyhó fel van sze-relve rádióval, csak most ké-rült sor az iskolára. A művelt nyugati államokban már sok-kal korábban felismerték a rádió segítségével való oktatás és nevelés értékét és azoknak már évtizedes virágzó iskola-rádiójuk van.

Köztársaságunkban még csak 1930. december 19.-tól műkö-dik a prágai iskolarádió. Per-sze a szlovénsszói magyar is-kolák ebbe nem kapcsolód-hattak bele. E hiányon segí-tett aztán a Kassai leadóállo-más, mely 1934. március 6.-án kezdte meg leadásait a ma-gyar nyelvű iskolák részére, majd röviddel később a pó-zsonyi leadóállomás is.

Most már hetenként minden kedden $\frac{1}{2}$ 9— $\frac{1}{2}$ 10-ig működik a magyar iskolarádió, mégpé-

dig az egyik héten Kassá, másik héten pedig Pozsony adja a műsort. A másik leadó-állomás ugyanazt közvetíti. A leadások két részre oszlanak. Alsó fok részére $\frac{1}{2}$ 9—9-ig, felső fok részére 9— $\frac{1}{2}$ 10-ig.

Nem jelenti ez azonban azt, hogy a magyar iskolarádió eszméje gyakorlatilag száz százalékig megvalósult. Attól még nagyon távol állunk. Tud-válevő, hogy a rádiózás lea-dásból és felvételtől áll. A leadáshoz leadóállomás és leadandó tartalom szükséges, a felvételhez pedig felvevő-készülékek és hallgatóság.

A leadóállomások kérdése technikailag a mai gazdasági és technikai viszonyok sze-rint már meg van oldva. Tar-talmilag azonban még nagyon sok a kívánni való. Ennek egyik oka a kezdet. A legtöbb intézmény önmagából fejlődik életképessé, erőssé. A hor-reláció törvénye alapján, amily mértékben szaporodnak a fel-vevő állomások és kapcsolód-nak be a leadásokba cselek-vően a hallgatók, oly mér-tékben fejlődik majd a lea-dások névéja. Ha ugyan e ter-mészetes folyamatot mester-ségesen meg nem zavarja a

pénzhiány. Mert a pénz a másik fontos oka a tartalom mineműségének. Magasabb nívót csak nagyobb pénzbefektetéssel lehet elérni. Hol a szerzőket, írókat, előadókat, rendezőket nem fizetik jól, ott nem lehet szigorú művészi mértéket alkalmazni és így okvetlenül tért hódít ott a dilettantizmus.

Persze a tanítók közismert ügybuzgalmukban tömegesen vállalkoznak még a legrosszabbul, vagy egyáltalában nem díjazott munkákra is és így mind a két leadóállomás bőségesen el van látva anyaggal úgy, hogy az iskolarádió műsorát egy-egy félévre megállapítják előre.

E féléves beosztás persze a rádiót épen egyik legnagyobb értékétől, a frissességtől fosztja meg. Ezt is takarékosági okokból vezették be, mert meg talaly is havonta ült össze az a pedagógusokból álló bizottság, mely az elmúlt hó leadásait megbíráltta és annak tapasztalatai alapján a következő hónap műsorát összeállította.

Igy is sok értékes, úgy pedagógiai, mint művészeti szempontból kiváló hangjáték és rádiófilm hangzott ugyan már el, különösen a kassai leadóban, mely határozottan nívósabb. Mit lehetne e téren elérni, ha anyagilag érdemes is volna az iskolarádió számára dolgozni!

Az utóbbi időben, úgy látszik, jobb belátás kezd érvényesülni a Rádiózsurnál köz-

pontjánál, mert pályázatot hirdet magyarnyelvű hangjátékokra az iskolarádió számára. Gyakoribb hasonló pályázatok lehetővé tennék, hogy a szlovenszkói magyar irodalmi, művészeti élet valódi reprezentánsai is bekapcsolódhatnának az iskolarádió munkájába. Kisebbségi életünkben szükség van e téren is a legszorosabb együttműködésre. Pedagógiának, irodalomnak, művészetnek együtt kell járniuk a magyar ifjúság nevelésével is.

A magyarnyelvű iskolarádió eddigi működéséről 1935 decemberében véleményt kért a központ a tanítóktól. Egész Szlovenszkóról beérkezett vélemények összeredményéről nincs ugyan tudomásom, de néhány iskola tantestületének véleményét sikerült megismernem. Ezek általában helytelenítik az időbeosztást, mert egész órás beosztási órarendüknek jobban megfelelne a 9—10-ig való leadás, mint a $\frac{1}{2}$ 9— $\frac{1}{2}$ 10-ig. A felolvasásokat teljesen mellőzni kérik, ellenben zenét, éneket az ediginél nagyobb mértékben szeretnének. A leadásokat differenciáltabbakká kívánják tenni azért, hogy ne csak az alsó- és felső fok részére, hanem a középfok részére is állítsanak e programba leadásokat.

Alkalmam volt néhány ilyen iskolai leadás hatását tanulmányozni az elemi iskola növendékei között. Az eredmény nem nagyon biztató. A felolvasásokat tényleg nem

bírnák a tanulók követni, mert ugyanazon hang huzamos hallgatása semmi más érzéktől nem támogatva álmosító hatással van rájuk. Ugyanígy vannak a szavalatokkal is. Különösen megkapó költeménynek kellene annak lennie és valóban isteni tehetséggel megáldott szavalónak kellene azt a mikrofon előtt előadni, hogy a gyermekek ne ásítsanak és ne igyekezzenek egymással huncutkodni unalmuk előzésére szavalat közben. Persze a tanítók mindent megtesznek a külső figyelem megőrzésére és ezáltal közvetve a figyelem ébrentartására, de rendszerint csak az előbbi sikerül úgy — ahogy, mert a gyermekek akkor is inkább a fegyelmező tanító pillantását és mozgulatait figyelik, mint a rádiószavalatot.

A zene és ének kellemesen hat rádión keresztül és azt szívesen hallgatják is a gyermekek. Túlzás volna azonban zene- és énekszámokkal tölni tele a műsort, mert hiszen, ha zenével akarjuk szórakoztatni a gyermekeket, ahhoz sokkal jobban megfelel egy gramofon.

A rádió azt nyújtja az iskolának, amit csak a rádió tud nyújtani! Amit egyegy iskola önérejéből nem tud megvalósítani, vagy amihez vidéki helyzeténél fogva nem juthat hozzá. Oly művésziesen kidolgozott oktatási és nevelő célzatú témák foglaljanak helyet a műsoron, melyek elég

értékesek ahhoz, hogy valamennyi iskola meghallgassa. Az iskolarádióknak kell pótolnia részben még a hiányzó szlovenszkoí ifjúsági irodalmat is.

Aktuális hírek, amennyiben azok oktató vagy kimondottan nevelő hatásúak, szintén kapjanak helyet az iskolarádió műsorán.

Nagyon fontos, hogy mindezek milyen formában, vagy irodalmi műfajban legyenek feldolgozva? Az eddigi tapasztalatok alapján határozottan mondhatom, hogy lehetőleg ne monológ-szerűen. Leginkább alkalmas a dramatizált forma, de annak sem a színjátékszerű válfaja, hanem az ú. n. hangjáték, mely igyekszik teljesen alkalmazkodni a rádió sajátos lehetőségeihez. Új műfaj ez, melyet úgy termel majd ki a rádió, mint a mozi kitermelte a legtökéletesebb némajátékokat.

Az iskolarádió másik összetevője a hallgatóság és a felvevő készülékek. Természetes, hogy az iskolarádió fejlődésében az volna a leghatalmasabb lépés, ha minden iskolába, minden osztályba bevezetnék. E téren mostanáig nagyon rosszúl állunk. A magyar iskoláknak csak elenyészően csekély hányada van ellátva felvevő készülékekkel. Sok helyen a tanító saját rádióját viszi be az iskolába, de a meg nem felelő készülékkel — számú hangszóró nélkül — nem nagy előnyt nyújt.

Sajnos olyanok is vannak,

kik nehezen akarják belátni, hogy az iskolarádióra szükség van. Ezek nem akarnak haladni a korral, nem látják be, hogy a tanító nem lehet lángész, ki a világ minden dolgáról; jelenségéről egyformán van tájékozódva és egyforma élvezetesen tud mindenről beszélni. Pedig a rádió sok oly téma megoldásában nyújt segítséget, melyre a tanító egyedül nem képes. Sokszor ismertét még oly dolgokkal, melyekre a tanító nem is gondol, vagy melyek előtanulmányozásához se ideje, se észközei nincsenek. A rádió részben az utazás tapasztalatait is pótolja.

Túlzott követelményekkel azonban a rádióval szemben sem szabad fellépni. A rádió csodálatos találmány ugyan, de nem Isten, hogy egy csapásra mindent megoldjon. Rádióhallgatásra is nevelni kell a gyermekeket. Egészén kicsinyeknek, kb 8 éves korig nem sokat ér, mert az ilyenek még a mesét is főképp csak a taglejtésekből és arcjátékból értik meg.

A hallgatóságnak tehát jelen esetben az iskoláknak csélkvőleg kell belekapcsolódniok az iskolarádió munkájába

úgy, hogy állandóan véleményyt, bírálatot küldenek be a stúdióba, mely így nem élne légüres térben hanem folytonos kontaktusban állván hallgatóságukkal, tápot kapna a programm folytonos célszerűbbé tételére.

A rádióban a tudomány és technika oly hatalmas fegyvert adott a kultúra terjesztőinek kezébe, hogy annak beszerzése minden áldozatot megér. Mint ahogy a nagyhatalmi versengésben lemarad az az állam, amely nem igyekszik a tudomány legújabb eredményeit hadászati célokra felhasználni, úgy elmarad kultúrában és gazdaságilag is az a nemzet, mely nem látja el magát kellőleg a kultúra fegyvereivel, mert a gazdasági boldogulás is a kultúra függvénye.

Nekünk, kisebbségi sorsban élő magyar pedagógusoknak mindent meg kell tennünk, hogy e ránk bízott nemzedék az élet versenyében le ne maradjon. De a magyar társadalom minden rétegének is ösztöze kell fogni, hogy lehetővé váljék az összes magyar iskoláknak rádióval való felszerelése.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felélős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszi szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés.)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselletei:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornaľa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés.)

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Ké 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Ké 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornaľa-Tornaľa Póstaírók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában	fűzve	kötve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszkon	25.—		35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—		
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—		18.—
— Zuzmara	10.—		
— Szakadék	10.—		16.—
Földes György: Kukkonia lelke	18.—		25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—		20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—		20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—		20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.	20.—		
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—		20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—		20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—		30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—		26.—
— Vigasztaló	25.—		
Rác Pál: Szomorú ember	15.—		20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—		42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—		
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—		20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—		20.—
— Világ ura	15.—		25.—
— A jöttment	20.—		25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—		26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—		25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—		25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—		26.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—		20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—		30.—
Zerdáhelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	15.—		20.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szö-
vetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben,
kiadóhivatalaiban.